



Бродецька Ю.Ю.

КВІНТЕСЕНЦІЯ

ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ



Бродецька Юлія

КВІНТЕСЕНЦІЯ ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ

Монографія

ДНІПРО
Акцент ПП
2022

УДК 129:111(02.064)

Б 88

Друкується за благословенням
Володимира Шухайловича Смітко,
Глави Дніпровського Центру Духовної Квалітації

Бродецька Ю.Ю.

Б 88 Квінтесенція людської душі: Монографія. — Дніпро:
ТОВ Акцент ПП, 2022. — 210 с.

ISBN 978-966-921-322-8

Життя людини нагадує складний, тернистий, але дивовижно цікавий процес. Процес, у якому є радість і розчарування, зустрічі й розставання, визначення й сумніви. Наскільки насиченим, повним воно буде залежить від того, як поставиться до нього сама людина, як сприйме це життя: як пошук задоволень і переваг або ж як непрочитану книгу, що потребує свого вивчення, пізнання, опрацювання. Усе це вибір людини, від якого залежить якість, глибина, реальність нашого буття. Саме тому важливо розуміти, що визначає цей вибір, від чого він залежить.

УДК 129:111(02.064)

ISBN 978-966-921-322-8

© Бродецька Ю.Ю., 2022

ЗМІСТ

Розділ

ВСТУП • 5

I

У ПОШУКАХ СЕБЕ • 7

- 1.1 Людина як мікровсесвіт 9
- 1.2 Світло, що просвітлює 17
- 1.3 Світло внутрішнє 27

Література до I розділу • 42

Додаток 1

II

ОПТИКА ЛЮДСЬКОГО БАЧЕННЯ • 45

- 2.1 Як ми бачимо навколишній світ 47
- 2.2 Природа ілюзій 65
- 2.3 Очі — дзеркало душі 87

Література до II розділу • 93

Додаток 2

III

ЕВФОНІЯ СВІТЛА І ДУШІ • 95

- 3.1 Джерело світла 97
- 3.2 Квінтесенція душі 110
- 3.3 Можливості нашого світлосприйняття 127
- 3.4 Тепло душі чи люмінесценція? 136

Література до III розділу • 156

Додаток 3

ЗМІСТ

Розділ

IV

ТАЇНСТВО ФОТОДОСІЇ • 159

- | | |
|--|-----|
| 4.1 Дія світла: коли таємне стає явним | 161 |
| 4.2 Радість як стан «внутрішнього світла» душі | 172 |
| 4.3 Життєві потенції душі | 180 |
| 4.4 Фотодосія: відчути себе співтворцем | 188 |

Література до IV розділу • 199

Додаток 4

ЗАКЛЮЧЕННЯ • 201

СПИСОК ДЖЕРЕЛ • 202

ВСТУП

*...Я невинний, проте своєї душі я не знаю,
І не радий життям своїм
/Йов 9:21/*

Життя людини – це шлях, напрямок якого, залежить від розуміння того, до чого вона йде, що є метою, сенсом її буття. Занурюючись у шалений вирій подій, темп сучасного життя, починаєш помічати, що втрачаєш ту зацікавленість, враженість, подив, чуттєвість, що турбують душу від дотику до чогось нового, живого, справжнього. Загрубілість і байдужість усе більше підміняють потяг до відкритості й ширості і не лише до навколишнього світу, іншої людини, але насамперед до самого себе. Нам усе складніше чути свої справжні прагнення й відчуття, і все частіше ми приховуємо їх за тим, що хочуть від нас інші. Як наслідок – втрачається радість, подив, повнота буття людини. Усе перетворюється на буденність, сірість. І лише переломні події, обставини змушують відчутти бажання повернути яскравість і наповненість життя.

Цей стан за своїм характером нагадує трепетне й водночас відкрите знайомство дитини з навколишнім світом. Це стан справжніх переживань: здивування, широкого захоплення, теплоти. Це стан нашої душі – трепетного осередку мене справжнього, що у вирії зматеріалізованості й суєти, відкликається на гармонію світу духовного. Це евфонія Світла і душі, яку здатна відчувати людина інтуїтивно, переживанням внутрішньої радості, наповненості, натхненності. Відчувши його, доторкнувшись до нього хоч раз, наша душа не здатна більше задовольнитися лише формалізмом, «матеріальністю», комфортом, кількістю, оскільки те, що насичує наше тіло, не здатне наситити душу. Вона прагне до змісту, суті, філософії, тому цей поклик турбує нас, нагадує про себе,

відчувається внутрішньою незадоволеністю, змушує шукати те, що є справжнім, щирим, відкритим: відносини, творчий напрямок, справи.

Історія насичена прикладами таких пошуків, що народжують геніїв мистецтва, музики, науки, літератури тощо. Проте ще більше вона приховує тих, які шукають свій шлях у звичайному буденному житті, ситуаціях. Шукають себе, не задовольняються готовими шаблонами й типажами, а прагнуть відчути той внутрішній голос, знак, стан, що звертається до нас розумінням: «Ось це для тебе, це твоє...». Але щоб відкрити дійсно своє, прийти до цього, вийти на свій шлях, людина мусить наполегливо шукати ці відповіді, не відволікатися, не зупинятися, прагнути, незважаючи ні на що, відчути цей знак.

Пізнати себе, розібратись у собі – це той складний і тернистий шлях, що має пройти людина, щоб відкрити себе справжню, унікальну, творчу. Не ховатися й не бігти від себе, а йти назустріч тому непізнаному, що лякає, не дозволяє почути внутрішній стан душі. Душі, що звертається лагідно й тихо, проте звучить як дивовижна симфонія – радість спілкування зі світом.

У ПОШУКАХ СЕБЕ

I

розділ

ЗМІСТ

1.1 _____
ЛЮДИНА 9
ЯК МІКРОВСЕСВІТ

1.2 _____
СВІТЛО, 17
ЩО ПРОСВІТЛЮЄ

1.3 _____
СВІТЛО ВНУТРІШНЄ 27

Література до I розділу 42

Додаток 1

У ПОШУКАХ СЕБЕ

1.1 ЛЮДИНА ЯК МІКРОВСЕСВІТ

*Не турбуйтеся душею вашою, що вам їсти,
та що пити, ні про тіло своє, у що зодягнетесь.
Чи ж не більше душа від їжі, а від одягу тіло?
/Матв.6:25/*

Як зазначає дослідник Д. Щедровицький у своїй роботі «Нефеш-терапія», будова людського організму відповідає будові всесвіту, а саме, принципи та етапи створення всесвіту відображаються і проявляються у будові та функціях душі й тіла людини. Людина, як мікрокосм, зосереджує в собі всі елементи й проявляє всі властивості «великого світу» [35]. У цій своїй «тотожності» вона постає не просто одним з елементів, а квінтесенцією світобудови, тобто, з одного боку, унікальним витвором Вищого мистецтва, а з іншого – невід’ємною частиною навколишнього світу, у якому все пов’язано, організовано, впорядковано певним, заданим чином. Це світ, де єдина влада – це влада Вищого духовного закону, якому підпорядковується все живе, усе, що має есенцію життя – душу. Саме тому людина, як вищий прояв Божественної творчості, як витвір сакрального мистецтва, свою причасність до встановленого порядку відчуває власною душею, дарованою їй для життя.

Гене́за слова «душа» розкривається у текстах Старого Заповіту у значенні єврейського поняття «нефеш» (נֶפֶשׁ). У перекладі з івриту «нефеш» (від «נֶפֶשׁ») тлумачиться як «(дихання) життя» чи «душа» (душа людей (та тварин) як життєва сила, тобто «נֶפֶשׁ חַיָּה» – «душа жива»). У Книзі Буття так названа сама людина (у текстах Біблії це слово часто так

і перекладається – «людина», що ожила після того, як у її фізичне тіло, утворене з елементів землі, увійшло дихання життя) [див., наприклад: Бут. 14:21; Чис. 5:6; Втор. 10:22]. Отже, акцентується, що мова не йде про якусь частину людини (якийсь, грубо кажучи, з її життєвих органів), «нефеш» – це і є сама людина, душа якої знаходиться у її крові і складає есенцію, тобто життєву силу її тіла¹.

Природа *нефеш* безпосередньо пов'язана

з п'ятьма фізичними чуттями людини (слух, зір, дотик, нюх, смак), що розвиваються у кожної людини з моменту її народження.



Христос Пантократор та Страшний суд (фрагмент мозаїки). Італія, 1300 р. Мозаїка в Баптистерії Сан Джованні у Флоренції (Додаток 1)

¹ Ця «душа», що знаходиться у крові людини, і є її життєвою силою, що проявляється у вигляді наших прагнень і бажань, оскільки саме кров на фізичному рівні відповідає за живлення клітин організму, їх очищення, і через гормональну систему розподіляє по всьому організму сигнали, що породжуються бажаннями людини. Головна концентрація крові знаходиться у печінці. Вона наповнена кров'ю, і кровообіг розносить її по всьому тілу. І якщо кров не надходить до якоїсь частини тіла або органу, відбувається його омертвіння, некроз.

Часто «нефеш» у давніх текстах тлумачиться ще й у значенні пристрасного бажання [див., наприклад: Втор. 23:24; Пс. 104: 22; Єр. 34:16; Притч. 23: 2; Екл. 6: 7] і іноді перекладається словом «апетит» [див., наприклад: Притч. 23: 2; Екл. 6: 7]. Також походження поняття «нефеш» пов'язують зі словом «нафаш» (נפש), яке у перекладі з івриту означає «перебувати в спокої» (у значенні останньої стадії творіння).

Отже, *нефеш* являє собою вітальну, духовну енергію існування людини, яка дає життя і підтримує фізичне тіло. Більше того, *нефеш* – це вмістилище *руаха*, тобто «розумної» душі, призначене для взаємодії з матерією². Таким чином, підкреслюється цілісність взаємодії душі та тіла, як єдиної структурованої організації людської природи. Єдність душі та тіла, гармонія й впорядкованість їхнього зв'язку й відтворює монолітність людської особистості, забезпечує її душевне та фізичне здоров'я. І навпаки, порушення зазначеного порядку, цілісності веде безпосередньо до втрати життєдайного зв'язку між вітальною духовною та фізіологічною засадами людської природи, спричиняє розщеплення особистості, її духовну та фізичну деградацію, хворобу.



Співвідношення людської природи

Тому життєвим завданням людини, можливістю гармонійного розвитку є її зцілення, тобто відтворення монолітності душі й тіла, що досягається лише

²У Новому Заповіті грецькими аналогами зазначеним давньоєврейським поняттям *руах*, *нефеш* і *гуф* (тіло) постають слова «пневма», «псюхе» і «сома».

за відповідності особистості принципам Вищого порядку – духовним законам, які відтворюють людське буття. «Господній Закон досконалий, він зміцнює душу» [3, (Пс.19:8)]. Метафізична природа духовних законів: цілісності, творчості, любові, розвитку, гармонії – наділена унікальною здатністю сповнювати, задовольняти потреби людської душі. Усе, що працює на руйнування належної цілісності – її розщеплення, дисгармонію, розрив зв'язків людини зі світом – порушує ці буттєві засади, тому лише відповідність людини духовним законам здатна відтворити повноцінність її життя. Жодні матеріалістичні знання, жодні фізіологічні чи матеріальні потреби не здатні сповнити, зцілити зранену, закам'янілу душу. Відновити її первинний стан, збалансувати здоров'я душі, гармонізувати тіло здатні лише ті знання, що несуть у собі добро, любов, світло, тобто «живі знання Життя».

Філософська ілюстрація

Ототожнюючи благо, знання і чесноти, Сократ заявляє, що є тільки одне благо – знання (*agathon*) й тільки одне зло (*kakon*) – невігластво, оскільки тільки знання дозволяє людині розумно використовувати засоби, якими вона наділена (наприклад, багатство і здоров'я самі по собі ні добро, ні зло, вони стають тим або іншим від знання або неуттвта). Але мова йде не просто про набір інформації, що оточує людину і складає середовище її розвитку. *Благом* є особливий вид знання – знання духовне: про щастя, свободу, творчість, сутність людського буття. Перетворення цього знання в досвід людини і формує ті її чесноти – діяльність, що творить благо у світ³.

³ Так у бесіді з Евтидемом Сократ визначає добре як корисне, тобто таке, що відповідає певній меті. Філософ зазначає, що те, яке

Іншими словами, *благо* (грец. αγαθόν – добро) як знання *суцього, реального* – істини, закону, що відкриває *суть людського призначення*, вдосконалює і *перетворює її особистість*, складає *основу життя*. Істина, «живе знання» (О. Хомяков, Г. Шпет, С. Франк), «цілісне знання» (В. Соловйов) виступає *смыслову підставою буття*. Так, наприклад, у теорії «живого знання» О. Хомякова йдеться про знання, що *набувається людиною лише за умови її духовного «виходу» за себе*, коли вона може відчувати *сакральну єдність з природою, з іншими людьми* – з усім творінням. Цей феномен розглядається філософом у руслі *християнської віри*. Світ і людина – творіння *Божественної любові*, отже, і «вийти за себе», досягти *духовного єднання зі світом* людина може тільки на основі *сили щирої любові*, тому в процесі пізнання потрібно керуватися *заповіддю «люби ближнього свого»*. Тільки це, вважав філософ, може дати *можливість нашій свідомості «проникати всередину речей»*, безпосередньо пізнавати «*річ у собі*» в її *живому безперервному існуванні*. Адже «живе знання» так *відрізняється від знання абстрактного*, як *дійсне відчуття світла зрячим відрізняється від знання законів світла сліпонародженим*.

На основі *вчення про живе знання* О. Хомяков створює *теорію соборності*, згідно з якою, людина є *обмеженою істотою, що нездатна пізнати істину в усій її повноті й нескінченності*. Ця істина *явлена лише Богу*, який *дав знати про неї людині через Ісуса Христа, що несе в собі «всю повноту божественної правдивості»*, допомагає людині *усвідомити її гріховність і дає надію на можливість єднання з Богом*. Це об'єднання має бути не *формальним*,

є *корисним для однієї людини, може стати шкідливим для іншої: «корисне є благом для того, кому воно корисно»*. Таким чином, *відносини людини добродесні тоді, коли спрямовані на благо мету в уявленні людини (суспільства)*, а *річ хороша, коли придатна своєму призначенню* Людина не *продукує благо*, вона *лише приймає його таким, розумно перебуваючи в етичних координатах суспільства*.

не фізичним чи соціальним і, тим більше, не на основі примусу, а тільки духовним, тільки на основі любові. Філософ зазначає, що у справах віри вимушена єдність є брехнею, а вимушений послух є смертю. Основний принцип Церкви як живого духовного організму О. Хомяков бачив не в покорі державній владі, а в *соборності*, тобто вільному духовному об'єднанні всіх членів Церкви «в справі спільного розуміння правди і спільного відшукання шляху до єдності, заснованого на любові до Бога».

Про істину як «живознання», «знання-життя» говорить С. Франк. Філософ зазначає, що це «цілісне знання, одночасно теоретичне і практичне, яке є завданням філософії» [29, с. 80] – основа метафізики всеєдності. «Живе знання» проявляє себе як «найвищий ступінь інтуїції», повне злиття суб'єкта та об'єкта, знання і буття. Це саме буття, яке знає саме себе. Етико-антропологічний аспект категорії «живе знання» відкривається у форматі людських відносин, оскільки «справжня таємниця людської істоти відкривається лише при установці на любов і довіру», тільки завдяки якій ми і «досягаємо живого знання незбагненої реальності, що створює сутність особистості» [29, с. 308]. Любов і живе знання безпосередньо взаємопов'язані в найвищій точці – набутті «істинної любові» [31, с. 277]. У живому знанні людина відкриває для себе реальність як «свою власну внутрішню значущість, що осмислює наше життя» [30, с. 198]. Так проблема живого знання трансформується в проблематику сенсу людського життя.

«Ціле знання» в філософії В. Соловйова виступає як повернення до першооснови (архї). Це глибинний досвід переживання сакрального (істинно суцього), абсолютний центр, що поєднує в одне ціле всі рівні і сфери пізнання, і надає чуттєвому досвіду і мисленню буттєвої достовірності. «Ціле знання» – це одночасно акт існування і акт виявлення тим, хто пізнає себе, що виражається у вірі

в справжність (чого-небудь). Це, за словами філософа, безумовне існування, яке не може бути дійсно дано мені ні в моїх відчуттях, ні в моїх думках, яке не може бути предметом ні емпіричного, ні раціонального пізнання і яким, однак, це пізнання обумовлюється, становить, очевидно, предмет деякого особливого, третього роду пізнання, який правільніше може бути названо вірою [24].

На думку філософа, цілісне знання було притаманне людству із самого початку, а в міру розвитку історії втрачене, коли відбулося перетворення мислення в автономну сферу буття, яка хоча і залишається в язичницьку епоху ще повністю сакральною, зберігаючи зв'язок з вищим початком, проте з настанням християнства розпадається на теологію (сакральні науки) і філософію (профанні науки). Філософія у свою чергу дробиться на раціоналістичне й емпіричне знання. Трансформація останнього в самодостатню форму реальності (під ім'ям позитивізму) завершує процес десакралізації, профанізації свідомості (людського буття), диференціації сакрального знання-життя. У цьому сенсі раціональне начало є найнижчою формою буття, оскільки найбільш віддалене від першоєдності.

У роботі «Філософські початки цілісного знання» В. Соловйов характеризує цілісне знання як синтез наукового, філософського і теологічного, зазначаючи, що людина насамперед прагне знати якомога більше з того, що її оточує; потім вона бачить, що матеріальне пізнання саме по собі не відкриває істини, або, точніше, що матеріальна істина сама по собі ще не є справжньою, повною істиною, що справжня істина повинна визначатися незалежною від зовнішньої реальності і від нашого розуму абсолютною першоосновою всього існуючого, що і становить предмет теології [24, с. 149–150]. У рамках духовної культури ці аспекти займають кожен своє особливе місце і взаємодоповнюють один одного. Кожна галузь феномена обмежує себе в рамках цілого, але у нового



цілого з'являються нові (емерджентні) властивості, яких не було в існуючих раніше окремих частин. Цей принцип інтегрованої взаємодії забезпечує збереження цілісності. В. Соловйов зазначає, що ціле знання за визначенням своїм не може мати винятково теоретичний характер: воно повинно відповідати всім потребам людського духу, має задовольняти у своїй сфері всім вищим прагненням людини. Знання ж істини є лише тим, що відповідає волі блага і почуттю краси [24, с. 229].

Ще одне давнє значення поняття «душа» (нефеш) – це «світло, що прибране в посуд». Саме тому в давніх текстах відповідність людини духовним законам ототожнюється з поняттям «просвітлення». «Було Світло істинне, Яке просвітлює всяку людину, що приходить у світ. У світі було, і світ з Нього почав бути, і світ Його не пізнав» [3, (Іоан. 1: 9–10)]. Світло, що іманентне самій Божественній природі, що відкриває людині знання навколишнього світу, розуміння себе, тобто стає «внутрішнім світлом». Як зазначає Григорій Ниський, наше єство Богом спочатку було створено немов би сосудом, здатним до сприйняття досконалості; коли ж через оману ворога душ наших вилося в нас зло, то добру не стало місця. З цієї причини аби не увічнити зло, що оселилося в нас, за визначенням мудрого Провидіння, посуд на певний час руйнується смертю, щоб після закінчення зла перетворилося людське єство, і чисте від зла відновилося до первісного життя, Бо в цьому полягає Воскресіння, відновлення природи нашої в первісний стан. Отже, якщо неможливе втілення природи в кращий стан без Воскресіння, без попередньої ж смерті Воскресіння не може бути [27, с.267]

Отже, світло – це те джерело, що висвітлює світ навколо кожного з нас, а тому навколо нас стільки світла, скільки ми його віддаємо у світ. Це означає лише одне: чим більше людина

відкривається світу, тим світлішим та теплішим стає простір навколо неї. І основне завдання людини – прийняти у себе Світло, дозволити Йому перетворити себе.

1.2 СВІТЛО, ЩО ПРОСВІТЛЮЄ

*Було Світло істинне, Яке просвітлює
всюку людину, що приходить у світ.
У світі було, і світ з Нього почав бути,
і світ Його не пізнав
/Іоан. 1: 9-10/*

Тільки завдяки світлу й нашій здатності сприймати його людина здатна бачити навколишній світ. Світло – це перше, що



Створення світу (фрагмент мозаїки).
Італія. Венеція. Собор Святого Марка, XIII ст. (Додаток 1)

вона сприймає, коли приходить у цей світ. З точки зору фізики, дійсність є такою, що ми бачимо не самі речі, а їхню світлову проекцію, що є *преломленням* або *відображенням світла*. І для людини, і для створеного світу світло є початком усього.

Згідно з давніми біблійськими текстами, *світло* (івр. אור, מאור) є першим творінням Божим. Так, тлумачники давньоєврейської мови звертають увагу на те, що Книга Буття починається зі слова *берешит*, що стоїть у сполученій формі, тому точний переклад фрази «На початку створив Бог небо і землю» має наступний вигляд: «На початку творення Всевишнім неба і землі... сказав Всевишній: «Нехай буде світло» – і з'явилося світло» [34]. «І побачив Бог світло, що добре воно, і Бог відділив світло від темряви. І Бог назвав світло: День, а темряву назвав: Ніч» [3, (Бут. 1: 3–5)]. Таким чином, підкреслюється, що світло наділене особливим статусом, незалежним від небесних світил, створених тільки в четвертий день творіння [12]. *Світло ставиться на чолі світобудови*. І це тому, що воно є умовою порядку *Всесвіту, самого життя*.

Цікаво, що у сучасних словниках лексема «світло» зафіксована зі значенням «*електромагнітне випромінювання, що сприймається оком і робить видимим навколишній світ*» [21]. Тобто семантика слова **svět-* визначає, що *світло* – це променева енергія, яка продукується, йде від джерела та проявляє навколишній світ – робить його видимим, у значенні «ясним, зрозумілим». Мова йдеться про джерело, яким у давньоєврейській (івр. אור – *ор*) мові позначали саме *Божественне світло*, що розкриває людині саму сутність буття, а у грецькій лінгвістичній традиції слово «світло» (грец. φως – *фос*) позначає євангельське вчення, що просвітлює розум людини. Отже, сама стихія світла розумілася як божественна, тобто така, до якої неприйнятне нічого

темного, злого, гріховного⁴ [19]. Як зазначає у зв'язку з цим в своїй роботі «Світло у темряві» С. Франк, мова йде про «*світло істинне*» (давньогрец. φῶς ἀληθινόν), світло, що сходить від Бога, те світло божественного Логосу, через яке сам світ «почав бути», тому не може бути й мови про те, щоб це світло лише слабо мерехтіло і саме за своєю власною внутрішньою слабкістю було не в змозі розігнати пільму і осяяти світ. І все ж це не тільки не вгасиме, але за своєю іманентною метафізичною суттю безмірно могутнє, тобто всемогутнє – бо божественне – світло призначене у світі світити в темряві [32, с.18].

Таким чином, семантика слова *svět є тлумаченням того значення, що за І. Срезневським трактується як «*світло духовне*», «*божественне начало*» [25, с. 295–297]. Таке значення слова в його семантичній структурі важливе саме у зв'язку з тим, що у сакральних текстах воно позначало властивість, стан Бога (порівняйте, наприклад, у Острозькій Євангелії від 1057 року: *Бє свєтѣ истиньнии, иже просвєщаєть всякого чїлка* [25, с. 135]. Відповідно, прикметник *світлий*, крім значень «*ясний і логічний*», «*піднесений, благородний*», тлумачиться як «*той, що відноситься до Великодня, Пасхальний*» [21, с.432]. Іншими словами, *svět – це рівне світло, світло від джерела, що дозволяє бачити навколишній світ. Не випадково, що для

⁴ Оскільки слово *svět- в євангельських текстах, як вже зазначалося, перекладалося давньогрецьким φως, яке позначало божественну силу: εἶναι ἐστὶ φῶς τοῦ κόσμου ... Я є Світло світу. Так у Біблії та раввіністичній літературі, як зазначається у біблійській енциклопедії Брокгауза, слово «світло» зустрічається у наступних значеннях: 1) світло було сотворене Богом за Його волею [3, (Бут.1:3-5)] в перший день творення світу, ще до того, як були створені джерела світла «світила на тверді небесній»; 2) слово «світло» зустрічається і в метафоричному застосуванні, наприклад: «говорить при світлі» (тобто при свідках, публічно); 3) у сенсі етичного критерію людських вчинків – всього, що протилежне гріху [5].

характеристики даного слова, як зазначають лінгвісти, є важливою його спрямованість (дієслово *світити* функціонує в контекстах: *світити (куди?)*).

Іншими словами, це *сакральне світло, що символізує Божественну природу, а отже, здатне творити, оживляти, виправляти, сповнює собою ефір Усесвіту. Це «світло віри і розуму», життєвої сили і всього, «що робить ясним, зрозумілим світ», «радісним і щасливим життя»: «Тако да сияетъ свѣтъ ваш предъ чл(о)вкы, да узърятъ дела ваша добрая» (Матв. V, 16). Мст. Єв., 236. XI–XII ст. (Матв. V, 16) [22, с. 136].*

Аналіз слова

Продовженням полісемантики слова «світло» виступає лексема «світ» у значенні «земля зі всім існуючим на ній». Таке тлумачення слова зафіксовано, наприклад, у текстах XI ст., де *свѣтъ* це і «*протилежність темряві, світло*» [22, с.142], і «*земне життя*». При цьому, значення «земля, світ, усесвіт, усі країни», «світ, усесвіт, життя, людське суспільство» у слова *свѣтъ* зустрічається тільки з XV ст. [22, с. 136]. У В. Даля зустрічаємо визначення іменника *свѣтъ* як 1) «*стан, протилежний темряві*», 2) «*рід людський, світ, людське суспільство*» [9]. У давньогрецькому фідосі вживання слова свідчить про зв'язок семантики «світло» – «життя»: *ἐν φάει εἶναι* (Софокл) «*бачити сонячне світло, тобто бути в живих, жити*», *ἐς φ. ἔλθειν* (Піндар) «*з'явитися на світ, народитися*» [11]. У латинському *lux* – це і «світло», і «життя»: *luce privāre* (Цицерон) «*позбавити життя, віднімати життя*» [10].

Слова з таким значенням відзначаються у всіх слов'янських мовах, порівняйте, наприклад: українське

«світло» – «світло, світ, усесвіт», болгарське «світло» – «світ, світанок», чеське «svět» – «світ», словацьке «svet» – «світ» [38]. Як зазначають сучасні дослідники мови, міцні зв'язки значень «світло» і «бачення» в історії цього етимологічного гнізда виявляються досить чітко, що експліковано в основному значенні слова: «випромінювати, тобто робити видимим навколишній світ»⁵ [33, с. 342]. Для порівняння, у болгарському словнику ХІХ ст. слова *свѣтло* і *видѣло* – «світильник» є взаємозамінними, у білоруській мові дієслово *святціць* має семантику «світити, бачити» [6, с. 845]. В історії інших світлолексем зустрічаємо схожі варіанти. Наприклад, чеське *blýskati (se)* – «кидати погляд, поглянути», у словенській мові функціонує дієслово *blāskāc* – «дивитися, кидати погляд», у болгарському *блѣща* «розкривати широко очі, витріщатися» [37, с. 64].

Більше того, сусідство значень «світити» – «бачити» є частим в індоєвропейських мовах. Так, у давньоіндійській мові слова з такими значеннями: *bhātiḥ* «світло», *bhāpat* «світити, з'являтися, бачити» [38], у давньогрецькій мові генетично споріднені *λεῖσσω* «дивитися» і *λεῦκος* «світлий» [11]. При цьому зазначається, що поява значення «бачити» обумовлено здатністю світла робити світ видимим.

У давніх сакральних текстах «світло» взаємопов'язане з поняттям «слово». Світло – це найвищий Божий дар, що сповнює людське життя суттю, сенсом – духовністю. Це є Божественною ознакою, яка притаманна і людині, але вимагає свого розкриття. Бог є Світлом, оскільки Він володіє найвищою істиною та всебаченням: «Він відкриває глибоке і сокровенне, знає, що є у мороці, і світ перебуває з Ним» [3, (Дан.2: 22)]. *Світло – це знання Боже, що провітлює людину*. Іншими словами, це сакральне світло

⁵ У словнику В. Даля світло – це «бачення, зір, світло очей, здатність розрізняти очима, бачити»: Бог йому світла не дав [9, с. 87].



в юдео-християнській традиції символізує Божественну природу, що творить, оживляє, виправляє, сповнює ефір Усесвіту, «світло віри і розуму», тобто життєвої сили, і всього, «що робить ясным, зрозумілим світ», «радісним і щасливим життя»: «Тако да сияеть свѣтъ ваш предъ чл(о)вкы, да узърять дела ваша добрая» (Матв. 5, 16). Мст. Єв., 236. XI–XII ст. [22, с. 136].

Сучасна семантика слова **svět* зберігає значення «світла істини, розуму», тобто Слова⁶, таким чином, підкреслюючи, що мова йде про знання, які мають суто духовний характер, спрямовані до самої людської душі. Це за своєю суттю ціннісне знання є есенцією нашої душі, а тому його відкриття потребує особливого інтуїтивного сприйняття, переживання, заглиблення у те, що ми пізнаємо. У якості інформаційного середовища, що здатне сповнювати, надихати, перетворювати, тобто відтворювати зв'язок людини з реальністю, духовні знання єднають людину з онтологічними законами самого буття. Це метафізична логіка розвитку, що закладена в основу співбуття, більше того, це метафізичні засади порядку цілого Всесвіту. Про що, власне, йде мова?

Платон, який розробляє концепцію світла як неречовинної субстанції, що єднає між собою вищий світ – світ ідей, відкриває його через поняття *алатея* (грец. «ἀλήθεια»), тобто «істина, відкритість, звільнення з мороку» (у хайдеггерівській

⁶ Це ж значення простежується в похідних лексемах: українське «освічений», польське *oświecenie* – «просвіта», словацьке та чеське *osvěta* – «просвіта». Характерною рисою семантики похідних від **svět*- залишається зв'язок зі значенням позитивних характеристик, емоцій людини. Дослідники зазначають, що в історії слів спостерігається майже весь спектр цих характеристик: від душевних якостей («благий, добрий»), до характеристик зовнішності і добробуту («красивий, багатий»).

інтерпретації – це «непотаємність»). Так, розмірковуючи над природою світла, Платон звертає свою увагу на те, що світло духовне, як і матеріальне, однаково є символом блага [16]. *Чим більш світла річ і яскрава, тим більше вона втілена, осяжна і розумна. І взагалі, усе, що існує, є наявним тому, оскільки воно світле, тобто виявлене, проявлене, а отже, збагненне. Отже, морок, як щось неосяжне, начебто і не існує. Однак для глибини пізнання одного тільки світла недостатньо: «Сонце дає всьому, що ми бачимо, не тільки можливість бути видимим, але і народження, а також харчування, хоча саме воно не є становлення ... Вважай, що і пізнані речі можуть пізнаватися лише завдяки благу; воно ж дає їм і буття, і існування, хоча саме благо не є існування, воно – за межами існування, перевищуючи його гідністю і силою» [16]. Це, за Платоном, неявна для звичайного ока трансцендентна область існування блага, що є неосяжною, безмежною, істиною існуючою та проявленою лише керманичу душі – розуму. І саме на неї і спрямовано Істинний рід знання» [17].*

Бачити людина здатна також лише завдяки світлу⁷. За Платоном, джерело зору – це душа, яка за допомогою очей випромінює конуси променів, що висвітлюють об'єкт. З'єднуючись

⁷ У філософії античності формується «теорія зорових променів», згідно з якою бачення є результатом того, що самі очі, а не Сонце, випускають зорові промені, потім промені поширюються по прямих лініях до об'єкта і створюють враження видимості (Фалес, Піфагор, Геракліт, Емпедокл, Архіт, Платон, Евклід, Архімед). Так, Піфагор вважав, що тіла стають видимими часткам, що випускаються. Як доказ цієї теорії вчені наводили факт світіння очей вночі у тварин. Очі сліпця, на їхню думку, не бачать з тієї причини, що не випускають променів. Емпедокл у своїх теоріях замість зорових променів говорить про «надтонкі щупальця», які виходять з очей спостерігача і «обіймають» даний об'єкт. Він вважав білий колір властивістю вогню, а чорний – властивістю води. Інша частина мислителів грецьких шкіл у ці ж роки представляла зір у вигляді найтонших флюїдів, що випускаються від об'єкта до ока – Левкіпп і Демокрит. Флюїдами з ока спостерігача і від зовнішніх джерел пізніше

із зовнішнім світлом, вони створюють особливе «зорове тіло», що тягнеться від спостерігача до предмета [26]. Як зазначає філософ, з усіх органів боги насамперед влаштували світлоносні очі. За їхнім задумом, повинно було виникнути тіло, яке не мало б пекучих властивостей вогню, але передавало лагідний вогонь, властивий дню. І боги зробили так, що споріднений денному світлу вогонь, що знаходиться всередині нас, впливає очищенням через очі, які затримують грубу частину вогню [18]. Платон зазначає наступне: коли денне світло оточує потік зору, тоді подібне з'єднується з подібним і по напрямку зіниць утворює в зв'язку з родинним одне тіло, де б падаюче зсередини не натрапило на те, що зустрічає його ззовні. А коли споріднений вогонь на ніч відходить, цей вогонь очей відокремлюється, тому що, виходячи до неподібного, він і сам змінюється і гасне, бо не з'єднується більше з ближнім повітрям, оскільки в ньому немає вогню (вогню Сонця відповідає лагідний вогонь очей, заходу Сонця – змикання повік на ніч) [18].

Проте, *щоб бачити, самі очі повинні бути світлими, сонячними*, оскільки, як зазначає Платон, якби не було око сонячним, як ми могли б бачити світло? Якби не було в нас власної божественної сили, як могло б божественне нас захоплювати? [7]. Іншими словами, бачення очей «формується на світлі для світла, щоб внутрішній світ міг зустрітися із зовнішнім» [7].

Філософська рефлексія

Згідно з, наприклад, Гераклітом, «Боги і люди належать світлу» – це головне середовище їхнього спілкування. Світ, за уявленнями давніх, народжується з темряви, з абсолютною ніччю і оформлюється світлом, що безперервно

стали пояснювати зір Емпедокл і Платон. Цю теорію підтримували Сократ, Сенека, Клавдій Птоломей і Клавдій Гален.

повторюється у вигляді добових і сезонних циклів з їхніми ритмічним приростанням і спаданням світлового часу, а також у вигляді еонів, тобто великих хроноциклів, які передбачають вічне повернення до первозданного хаосу і миротворення з нуля. Те ж формотворче сяйво космічно санкціонує і людське почуття зору [23, с. 327]. А як зазначає Тит Лукрецій Кар (середина I століття до н.е.), видимість матеріальних тіл не є нескінченною, її межею є «первинні тільки різної форми» (флюїди), що знаходяться в постійному русі [8]. Цим пояснюються, наприклад, запахи, випаровування вологи, формування зорових відчуттів. У поемі «Про природу речей» Лукрецій говорить про корпускулярну природу світла. Його частинки – корпускули – «майорять усюди вони... відбиваючись у дзеркалі або у воді, або в поверхні будь-якій блискучій, оскільки на вигляд вони справжнім предметам подібні, повинні з образів бути, що виходять з цих предметів» [28]. Як у зв'язку з цим зазначає дослідник О. Войцехівський, «передача образу від предмета до ока є передача світла... Атоми світла по шляху «до ока можуть проходити через воду або скло, породжуючи Ейдель»... Світло прагне в темну зіницю, а жар зовнішнього вогню сприймається холодними водянистими оболонками очей [8]. Ідеться, власне, про те, що формування зорового образу обумовлене реальностями навколишнього світу.

Розмірковуючи духовними категоріями, або інакше – розуміючи людину і навколишній світ як єдину, взаємопов'язану реальність, мова йде про зв'язок між внутрішнім станом людини (її прагненнями) та навколишнім світом, як живим, одухотвореним середовищем-*хώρα*⁸. Світло, що є умовою порядку *Всесвіту*,

⁸ Поняття *хώρα* вводиться Платоном в діалозі «Тімей», який на думку Дж. Салліса можна розглядати власне як *хорологію* [39, р. 9]. На думку Платона, для того, щоб почати розмову про початок

самого життя, є тим, з чого починається буття людини, що сповнює її життєвою силою, що не сумісне з будь-яким проявом темряви, невігластва — зла. А тому очі лише тієї людини здатні бачити навколишню реальність без спотворення, ясно, цілісно, яка впускає у себе це світло, стає його носієм, випромінює його. Тобто світла не як фізичного коливання, як зазначає В. Лоський, не стільки нами видимого світла, скільки «світла розуму», що

Усесвіту і «представити його народження так, як воно відбувалося на ділі» [15, с. 450], необхідно, крім аналізу його буття і становлення, «розглянути, якою була сама природа вогню, води, повітря і землі до народження неба, і яким був їхній тодішній стан» [15, с. 451]. Філософ приходить до висновку, що жодна зі стихій не є першоосною, оскільки не володіє «самістю», а є лише формою прояву якогось глибинного змісту [15, с. 95]. Вказуючи на неможливість найменування стихій, Платон стверджує, що «тільки сутність, всередині якої вони [стихії] отримують народження і до якої повертаються, гинучи, ми назвемо «то» і «це»» [15, с. 452]. Таким чином, третій рід є немовби «восприємницею і годувальницею всякого народження» (τοιάνδε μάλιστα πάσης εἶναι γενέσεως ὑποδοχὴν αὐτὴν οἷον τιθήνην) [15, с. 451]. Платон порівнює його з матір'ю, деміурга — з батьком, а породжуваний світ речей — з дитиною. Для позначення третього роду Платон використовує слово χώρα, яким найчастіше позначається «земля» (у значенні країни), а також територія, що знаходяться за межами поліса, але підлягає його юрисдикції (буквально — «навколишні землі»). У якості філософського поняття хора набуває значення (і, відповідно, перекладається) і як простір, і як матерія, і як «восприємниця», вмістилище [39, р. 98–99]. Хора є і невидимою, і не-невидимою. Вона недоступна для чуттєвого сприйняття, оскільки у якості третього роду «сприймається поза відчуттями, за допомогою незаконного умовиводу» (λογισμῶ τινὶ νόθῳ). Якщо ідеї осягаються розумом, а речі — шляхом «істинної думки», що передбачає тілесні відчуття, то хора не може бути виявлена ні в розумі, ні в чуттєвому сприйнятті. Образ хори (але не сама вона) даний нам лише «в мріях» або «сонному забутті», оскільки, тільки порівнявши дійсність зі сном, ми можемо прийти до усвідомлення того, що «образ не в собі самому має причину свого народження, але незмінно являє собою привид чогось іншого», тому «і має народитися всередині чогось іншого, немов приліпившись до суті, або взагалі не бути нічим» [14, с. 59].

є початком порядку і гармонії у Всесвіті. Отже, лише та людина здатна реально бачити навколишній світ, яка сприймає його як середовище, що потребує свого глибинного пізнання.

1.3 СВІТЛО ВНУТРІШНЄ

Споконвіку було Слово, і Слово до Бога було, і Бог був Слово. Воно в Бога було споконвіку. Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього. І життя було в Нім, а життя було Світлом людей.

/Іоан. 1: 1–4/

Світло-істина, що несе у собі перетворювально-єднально-просвітлюючий потенціал, є даністю, тобто Божественним Даром, завдяки якому стає можливим наше людське буття. Іншими словами, для самої людини це світло є джерелом гармонійного життя, а саме тому її душевним прагненням, метою повинно бути бажання відкрити для себе це світло, сповнитись ним, стати учасником *фотодосії*. Про що, власне, йде мова?

Лінгвістичний аналіз поняття «світло» (івр. *אור* – «ор», грец. *φως* – *фос*) відкриває нам його як «те, що творить, оживляє, наповнює і виправляє дію, що виходить із сутності Творця». У зв'язку з цим, у Євангелії від Іоанна знаходимо: «Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог був Слово. Воно в Бога було споконвіку. Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього. І життя було в Нім, а життя було Світлом людей» [3, (Іоан. 1: 1–4)]. Мова йде про те, що саме життя людини ототожнюється зі світлом, дарованим їй Богом. «Насичення» світлом, просвітлення людини веде до зцілення – єднання душі та тіла, їхньої гармонічної взаємодії,

розкриває нам наше призначення — дозволяє сформувати й реалізувати внутрішній потенціал. Світло, що відкривається мені у щирій потребі душі пізнати без прагнення спотворити, заволодіти ним, звільняє.

Філософська ілюстрація

Слово «пізнання» (івр. *לָדַעַת* — *даат*) має сенс «початку прояву Творця в цьому світі». Воно утворене від дієслова *יָדָעַת* — «повне знання», тобто «злиття з об'єктом пізнання». У цьому значенні поняття «пізнання» вживається у давніх текстах саме у зв'язку з його сакральним характером. Показово, що дієслово *יָדָעַת* («знати», «пізнавати»), від якого утворено іменник *דָּאָת* («знання», «пізнання»), використане в назві сакрального Древа, що має на івриті особливе лексичне значення: *пізнавати саме через тісне зближення, через глибоке проникнення (у що б то не було), тобто через любов*. Саме тому і для позначення любові між чоловіком і жінкою, і для позначення наближення до Бога через любов використовується це ж дієслово і утворення від нього: «пізнати жінку», *דָּאָת אֵלֹהִים* — «пізнання Бога», «Богопізнання» [20]. Авторка наводить приклад інтерпретації біблійного виразу «Адам пізнав Єву» дослідником І. Шифманом, який зауважує, що це евфемізм, яким в Старому Завіті описується близькість чоловіка з жінкою. З цього евфемізму випливає, що процес пізнання представляється злиттям людини, що пізнає з пізнаваним об'єктом; особливо це суттєво, коли мова йде про пізнання людьми Бога [36, с. 56].

У свою чергу, давньогрецьке тлумачення слова «пізнання» (*γνώρισις* — *ознаки, відмінності*), що походить від індоєвропейського *ǵn̥* — «народжувати (ся)», як і в івриті, зберігає сенс «вдосконалення, розкриття

потенціалу душі, її зростання» через збагачення її знанням вищого порядку. Це оновлення передбачає безпосередній дотик до того, хто (що) пізнається, занурення й відкритість перед ним, завдяки чому і відбувається пізнання-злиття наших душ. Саме тому, як зазначає Г. Сініло, «пізнання добра і зла», по суті, означає, що людина найтіснішим чином поєднується і з добром, і зі злом, допускає добро і зло у свою душу [20].

Пізнання як відкриття знання добра, усвідомлення його відмінності від зла – це розуміння онтологічних засад людського буття, оскільки у цьому процесі закладається усвідомлення сутності буття, що оточує мене, цінності людського життя, а отже формується відповідальність за власний вибір й дії – відповідність етичним принципам. У процесі пізнання етичного знання людина таким чином позбавляється роздвоєності, відтворює цілісність власної особистості. На думку Г. Сініло, забороняючи споживати плоди з Древа Пізнання добра і зла, Господь не має на увазі того, що людина за визначенням буде позбавлена етичного знання. Цілком очевидно, що людина, яка не розрізняє добра і зла, яка не вміє свідомо обирати добро і відкидати зло, не може бути справжньою людиною в біблійному значенні слова. Богоподібність людини, образ Божий в ній припускають, що дано людині Самим Богом найвищий дар – здатність розрізняти добро і зло і кожен раз самостійно робити етичний вибір. Таким чином, перехід до знання мав відбутися, але не так, як зробили це перші люди. Господь, як справжній Батько, хотів підготувати Своїх дітей до сприйняття знання складного і такого, що приносить роздвоєність (так в нашому життєвому досвіді батьки до певного часу захищають дитину від занадто складного або жорстокого для її досвіду знання). Бог хотів, щоб разом з Ним, під Його керівництвом люди в певний час зробили непростий крок до досягнення світу і самих себе. Можливо, тоді й уся людська історія пішла б зовсім іншими шляхами. Однак люди поспішили, вирішивши, що



вони самі зможуть визначити, що є добро і що є зло [20].

Потенціал потреби у пізнанні здатен, таким чином, відкривати найпотаємніші скарби всесвіту, проте лише залишаючись чистою потребою душі, що прагне до добра, до істини, саме тому пізнання є злиттям з тим, хто пізнається, єднанням, співтворчістю з ним. Знати не для того, щоб володіти, а перетворюватися, збагачуватися, ділитися досвідом. Щоб відкривши для себе розмаїття реальності, стати ближчим до неї, стати частиною цього світу. Іншими словами, прагнення пізнати ніколи не має у своїй основі претензії на використання, експлуатацію знань, а отже, пізнавши, людина не здатна спокуситися бажанням стати «над іншим», констатувати свою перевагу. Знання добра, що відкривається людині у її прагненні «бути» (вільною, творчою), передбачає працю над собою, формування своєї особистості, що позбавляється від егоїзму, марнославства, пихи, зверхності. Лише у цьому сенсі пізнання-долання себе спотвореного формує у нас любов до ближнього, спілкування-єднання наших душ. Той, хто здатен проникати в сакральний світ іншого, пізнавати його, єднатися з ним, розуміє свою відповідальність перед відкритим йому знанням, тому таке знання, відкриваючи нам саму сутність, «душу» того, хто пізнається, перетворює нас зсередини, спонукає бути єдиним цілим.

Серед основних якостей світла – здатність бути суттю нашої душі – тлумачиться як «внутрішнє світло» (івр. «орпними»). Цей стан просвітлення людини, як результат долання, формування якісно нового розуміння, бачення, відновлює зв'язок душі й тіла, відтворює її природний стан. Він відчувається внутрішньою радістю, теплом, прагненням ділитися собою, бути частиною навколишнього світу. Цей чистий стан душі є основою вирішення тих питань, що ставляться для розкриття моїх нових граней, здібностей, талантів, для творчої реалізації.

Такою відкритістю, спрямованістю у світ, щирістю мої душевні потреби й наміри, що відкриваються під дією світла, відрізняються від матеріальних бажань. Саме *щирістю*, тобто *орієнтацією на допомогу ближньому, турботу, переживання, милосердя, і відрізняється душа, сповнена світла, від егоїстичних потреб плоті*. Отже, стан «внутрішнього світла», просвітлення стає можливим лише за безкорисного відношення людини до тих духовних знань, що надаються їй для вдосконалення потенціалу душі, щоб поділитися цим досвідом, передати тепло власної душі в навколишнє середовище.

Для людини, чия свідомість зматеріалізована, переповнена власними егоїстичними бажаннями «володіти» (матеріальними ресурсами, владою, увагою інших тощо), сенсом життя стає прагнення до задоволення. Змінюються об'єкти насолоди, умови її отримання, проте залишається незмінним бажання «отримати для себе». Саме на цій людській «слабкості» побудована стимуляційна природа «споживчого раю», який пропонує людині індустрія бажань. Потік спокусливих «пропозицій», масштаби реалізації лякають, проте якщо за цим мерехтінням та блиском ілюмінацій спробувати роздивитись механізм виробництва споживацьких бажань, то дивуєшся одноманітності схем цього капкану. І сто, і двісті, і десять років тому логіка спокушення нашої свідомості одна й та ж сама. А саме: в основі лежить бажання людини «володіти, мати» (насолоду, задоволення) лише для себе. Саме ці критерії «суспільного успіху» виступають у якості наживки, на яку ловиться людина в її нестримних і ненажерливих прагненнях «володіти». Чому ловиться? Тому що, обираючи у якості джерела насолоди, сенсу власного життя ці матеріальні, штучні чинники, вона стає їхньою заручницею й втрачає власну душу. Проте процес цього падіння починається вже і саме з того моменту, коли людина спокушається бажанням «мати лише для себе»!

Філософська ілюстрація

Яскравою ілюстрацією жадібної природи людини є біблійний сюжет про відлиття народом ізраїльським (під час виведення його з рабства Мойсеєм) Молоха – болвана для поклоніння⁹. Євреї не дочекалися Мойсея, що піднявся на гору Синай для отримання від Господа скрижалей – заповідей для побудови нового життя звільненого народу, і зрадили Його. Ідучи на повіді у власної жадібності та прагненні володіти матеріальними благами, відлили ідола, якому в жертву заради власних задовольень принесли немовлят. Цей жахливий та кровожерливий історичний сюжет ілюструє тваринний характер бажання «мати для себе», навіть через жертву людських життів. Молох став символом людського спротиву волі Божій,

⁹ Молох – язичницьке божество, якому переважно поклонялися аммонітяни – семітських народ, який жив від східного берега Йордану до меж Аравії (територія сучасної Йорданії). У Старому Заповіті Молох згадується багаторазово. Ідол Молоха – величезна статуя людини з головою бика. Усередині розпалювався вогонь, статуя розжарювалася, і в її простягнуті руки кидали немовлят. Принесення в жертву дітей-первістків – це основна риса жахливого культу Молоха. Моторошне жертвопринесення відбувалося під ритуальні співи, танці, пісні. Про ритуали спалення дітей сказано, зокрема, у Второзаконні (12:31).

Ізраїльтянам язичницькі ритуали заборонялися під загрозою смертної кари (Лев. 18:21; 20:2–5). Однак цар Соломон дозволив своїм чисельним наложницям і дружинам вклонятися язичницьким болванам, і в Ізраїлі в долині Бен-Гіннома було влаштовано капище Молоха (3 Цар. 11:7). По-єврейськи вона називається «гей вен-Гінном» (Єр. 32:35), звідки згодом пішла назва «гейгіном» («геена»), яку стали застосовувати до пекла (пор. Матв. 5:29). У Біблії згадується також «оселя Молохова» (Ам 5:26, Діян. 7:43), ймовірно, ящик або намет, у якому під час урочистих ходів носили зображення Молоха. Частина ізраїльтян перейняла жертвоприношення дітей на честь нього (Пс. 105:37, 38). Так царі Ахаз і Манасія принесли в жертву Молоху своїх синів (4 Цар 16:3; 21:6).

пихатості та егоїзму народу.

Цікавим є походження самого слова «молох», що має давньо-ханаанське коріння, в оригіналі – «молех», та родинне єврейському слову «мелех» – «цар». Саме так називали язичницького болвана у Сиро-фінікійців і аммонейн. Давні тексти згадують про початок служіння Молоху ще за часів стародавнього Єгипту. Ідол Молоха був статуєю з бичачою головою і простягнутими донизу руками, на які клали приречених йому в жертву дітей, що від палаючого знизу вогню згорали [4, с. 484]. В івриті слово «мелех» є трансформацією слова «малхут», що ототожнюється з бажанням «отримувати для себе», тобто бажанням отримувати необмежене насолодження. Малхут є тією частиною в людині, через яку світло не може світити в ній і яка не дає людині вийти в духовні світи. Отже, основна мета людини – позбутися цієї частини у собі!



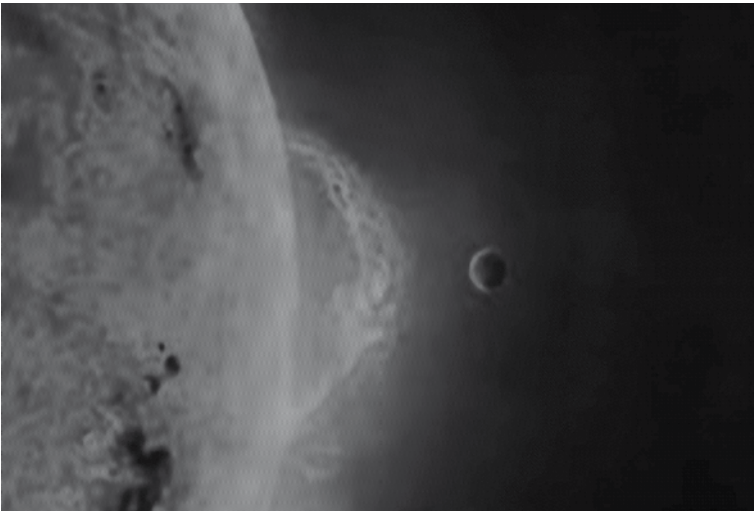
Поклоніння Молоху

Бажання «жити у власне задоволення» є егоїстичною установкою, що притаманна першим етапам (рокам) розвитку людини, проте далі в процесі нашого становлення передбачає своє додання. У науковій термінології цей стан називають «первинним нарцисизмом», тобто орієнтацією суто на себе, а не на об'єкти зовнішнього світу. Це початковий стан немовляти, нездатного усвідомлювати різницю між собою і зовнішніми об'єктами. Дитина відчуває себе всемогутньою, оскільки її потреби задовольняються як само собою зрозуміле. У подальшому ж житті перед обличчям серйозних стресів людина відчуває спокусу повернутися до цього початкового ідилічного відчуття комфорту. Це повернення до самозакоханості внаслідок незадоволеності соціальними зв'язками називають «вторинним нарцисизмом».

Таким чином, бажання «отримувати задоволення» передбачає опрацювання й формування потреби у праці задля отримання бажаного. Саме завдяки затраченим зусиллям, які приносять бажані результати, особистість починає цінувати сам творчий процес, насолоджуватися можливістю брати в ньому участь і ділитися цим результатом. Так *егоїстичне бажання «мати, володіти» трансформується у потребу поділитися тим знанням, досвідом з ближнім, тобто **відчути себе здатним допомогти***. Таке додання жадібного егоїзму відбувається в нас під дією світла, тобто пізнання духовних законів і принципів людського життя. Саме тому людина перетворюється, зростає в процесі самопізнання, оскільки формується розуміння, відбувається її внутрішнє сповнення, збагачення тим потенційно нескінченним джерелом-світлом, що перетворює руйнівну енергію егоїзму в позитивну енергію добра.

 Філософська ілюстрація

Сонячна енергія – це енергія, що існує у формі не тільки світла, але й радіації. Ця енергія в значній мірі керує кліматом і погодою і є основою нашого життя. Сонце випаровує воду з океанів, морів, утворюючи хмари і тумани, а потім – дощ, сніг, росу, створюючи круговорот вологи в атмосфері. Сонячна енергія є джерелом загальної циркуляції атмосфери і води в океанах. Вона начебто створює гігантську систему водяного і повітряного опалення планети, перерозподіляючи тепло по земній поверхні. Сонячне світло запускає процес фотосинтезу рослинного світу; потрапляючи на ґрунт, перетворюється в тепло, формує ґрунтовий клімат. Сонце – це основне джерело енергії на землі і початок більшості енергетичних ресурсів (кам'яного вугілля, нафти, газу, енергії вітру, води, електричної енергії). Енергія Сонця в основному



Сонячний спалах.

Ілюстрація сонця та спалахів на сонці, GETTY. (Додаток 1)

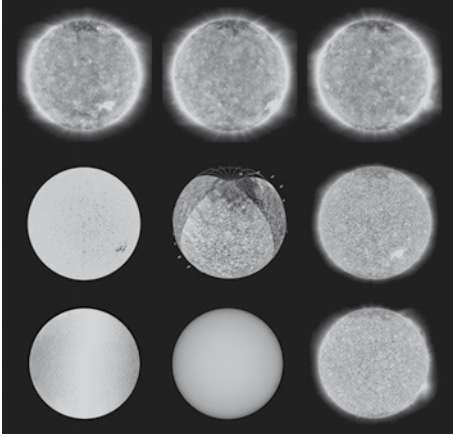
виділяється у вигляді променистої енергії, з якої на Землю надходить тільки одна двохмільярдна частка (становить близько $2,5 \cdot 10^{18}$ кал./хв.). У порівнянні з цим усі інші джерела енергії як зовнішні (випромінювання місяця, зірок, космічні промені), так і внутрішні (внутрішнє тепло Землі, радіоактивне випромінювання, запаси кам'яного вугілля, нафти і т.д.), незначні. Це електромагнітні хвилі різної довжини і частоти, основна частина яких є сонячною радіацією.

Радіація Сонця з довжинами хвиль менше 0,17 мікрон поглинається верхніми шарами атмосфери. Ця короткохвильова ультрафіолетова радіація є небезпечною для життя. Інший спектр радіації Сонця (від 0,17 до 4 мікрон) це:

- ультрафіолетова радіація (від 0,17 до 0,35 мікрона), яку за сильну дію на живі організми називають хімічної радіацією. Саме вона викликає зміни в складі шкірного пігменту і утворює сонячну засмагу, а при тривалому впливі – еритему або опік. При тривалому опроміненні вона згубно діє на більшість мікроорганізмів. Її частка в енергетичному балансі Землі не перевищує 7%;
- сонячне світло (від 0,35 до 0,75 мікрона). На частку цієї радіації в енергетичному балансі припадає 46%;
- інфрачервона радіація (від 0,76 до 4 мікрон і далі) невидима для ока.

Загалом радіація (від лат. *radius* – «промінь») в якійсь мірі є натуральним середовищем існування людини, якщо вона не перевищує природних рівнів¹⁰. Для здоров'я людини найбільш важливі іонізуючі види випромінювання. Проходячи через тканину, іонізуюче випромінювання переносить енергію й іонізує атоми в молекулах,

¹⁰ Проте на планеті є ділянки з підвищеним щодо середнього рівня радіаційним фоном (наприклад, штат Керала в Індії).



Зображення повного диску Сонця (отримане за допомогою Екстремального ультрафіолетового пристрою (Extreme Ultraviolet Imager, EUVI) і Поляриметричного та геліосейсмічного візуалізатора (Polarimetric and Helioseismic Imager, PHI)). (Додаток 1)

ефективний матеріал, який здатний перетворювати навіть не тепло, а саму радіацію в електроенергію. Лівіу Поупа-Симіл, колишній інженер з Державної лабораторії Лос-Аламоса, засновник приватної дослідницької компанії LAVM, і Клаудіу Мунтеле з Alabama A & M University стверджують, що перетворювати енергію радіоактивних частинок безпосередньо в електрику набагато ефективніше.

Матеріали, на яких вони ставили експеримент, дозволили отримати в 20 разів більшу віддачу від радіоактивного розпаду, ніж при використанні термоелектричних матеріалів. Тепер вчені проводять експеримент із шарами вуглецевих нанотрубок із зо-лотом усередині, оточеними гідридом літію. Радіоактивні частинки ударяються об золото, вибивають з нього високоенергетичні електрони. Вони проходять по нанотрубкам і потрапляють у гідрид

які відіграють важливу біологічну роль, тому опромінення будь-якими видами іонізуючого випромінювання так чи інакше впливає на наше здоров'я. Проте трансформація руйнівного потенціалу радіоактивного випромінювання в перетворюючий дає можливість трансформувати радіацію, наприклад, у електроенергію. Так, сучасними американськими дослідниками розроблено високо-

літню, звідки і продовжують свій шлях по електродам¹¹ [13].

Бажання як таке виникає не внаслідок нездатності до чогось, а, навпаки, унаслідок наявності сутнісних потенцій у людині. Тобто бажання свідчить про нашу здатність до реалізації внутрішніх здібностей, досвіду, знань (що несуть потенційне задоволення). Бажання «мати» («отримувати для себе») є, іншими словами, потенційною здатністю діяти, активізувати власні внутрішні ресурси задля набуття потенційної радості!

Філософські роздуми

Як зазначає Аристотель, до бажання належать потяг, хоробрість і воля, любов і надія. У трактаті «Про душу» пояснюється, що бажання (прагнення) є нашою єдиною рушійною силою: «Розум же, абсолютно очевидно, що не рухає без прагнення», тоді як бажання «рухає іноді всупереч роздумам» [2, с. 405]. Утім, хіба не очевидно, що нами рухають любов і надія? Отже, те, що рухає, єдине — це здатність прагнути як така, оскільки ми бажаємо бути своїм

¹¹ Зображення у верхньому ряду отримані EU1 на довжині хвилі 17 нанометрів, у правому (червоні) — в довжині хвилі 30 нм. (Світлини показано уявними кольорами, оскільки зображення в цих довжинах хвиль лежать за межами видимого діапазону). На жовтих зображеннях відображена найбільш зовнішня атмосфера — сонячна корона, на червоних — показано нижній шар атмосфери, який називають перехідною областю (transition region). У середньому ряді центральне зображення — від EU1 та Обсерваторії сонячної динаміки (Solar Dynamics Observatory) NASA. На зображеннях ліворуч (середній і нижній ряди) показано мапи магнітного поля Сонця, отримані за даними від РНІ. І на нижньому середньому зображенні показано Сонце у видимому світлі, без сонячних плям (фото з сайту <https://skyandtelescope.org>).

«власним рушієм» [2, с. 407]. У свою чергу Спіноза, який визначав бажання як «усвідомлений потяг», підкреслював: «Чи буде людина усвідомлювати свій потяг чи ні, потяг залишається все тим же» [1, с. 285]. Тому справжнє визначення бажання звучатиме таким чином: «Бажання є самою сутністю людини, оскільки вона видається певною до якої-небудь дії будь-яким даним її станом» [1, с. 287]. Це принцип усяких зусиль, спонукань, потягів і бажань людини, які «бувають різні за тими різними станами людини і нерідко до того протилежні одне одному, що людина тягнеться в різні боки і не знає, куди прямувати» [1, с. 288]. За Спінозою, бажання – це не просто якась із наших здібностей, це саме наше буття, що розглядається в його «здатності до дії», «у силі його існування». Отже, прагнення до знищення – бажання абсурдне або смертоносне. Ми можемо лише трансформувати, направляти, а іноді – сублімувати своє бажання, і саме таку мету переслідує виховання. Таке ж, зокрема, і завдання етики. Ідеться про те, щоб трохи менше бажати того, чого немає (або того, що від нас не залежить), і трохи більше – того, що є (або того, що залежить від нас), менше сподіватися і більше любити і діяти. Цей шлях веде до звільнення бажання від загрозливого небуття і до можливості розкриття реальної дійсності, частиною якої воно є.

За своєю суттю бажання у якості рушійної сили завжди спрямоване на розгортання, реалізацію тих потенційних здатностей, талантів, що закладені в нашу особистість (іншими словами, ми бажаємо того, до чого схильні, що здатні втілити!). Це, по суті, те прагнення світла – до Батька, до якого несвідомо тягнеться дитина, що шукає гармонії, радості, миру у своєму житті, що здатне сповнити внутрішньо, зцілити. Проте бажання лише зазначає нашу активність, що

повинна перерости у творче прагнення. З цією метою людина повинна пізнати, опрацювати, спрямувати, вдосконалити своє бажання. Іншими словами, бажання передбачає дію, а не роздуми, зусилля, а не розслаблення. Сама актуалізація бажання є процесом постійного пізнання своєї внутрішньої природи, вдосконалення, що перетворюється у «світло внутрішнє» — стан звільнення, радості, тепла. Заради цього моменту наше бажання й не заспокоюється в нас. *Радість як стан наповненості світлом є станом звільненої душі.*



Ангел сповіщає радість пастухам
(фрагмент). **Ікона Різдва Христового.**
(Додаток 1)

На відміну від відчуття задоволення, притаманного прагненням нашого тіла, радість неможлива в егоїстичному варіанті. Іншими словами, прагнення «отримувати лише для себе» не веде до радості, наповненості, тобто не перетворює нас якісно. Отримати бажане й заволодіти ним означає відчути світло, його тепло, можливості й заховати, закрити від інших. Тепло, що не передається, привласнюється, формує егоїзм, жорстокосердя. Людина, замість бачити унікальність навколишнього світу, радість від спілкування з ним, починає будувати культ себе.

Щирість, відчуття радості, тепла як стану наповненості світлом, просвітлення моєї душі я можу відчувати лише в спілкуванні — єднанні світла істини й моєї потреби у ньому.

Ця koinonia (від грецьк. koinos – «спільний, той, що належить усім»), злиття, зцілення стає можливою, відкриває шлях до опрацювання мого творчого бажання, лише коли усвідомлюю, Хто є Джерелом цього світла, що несе у собі Життя.

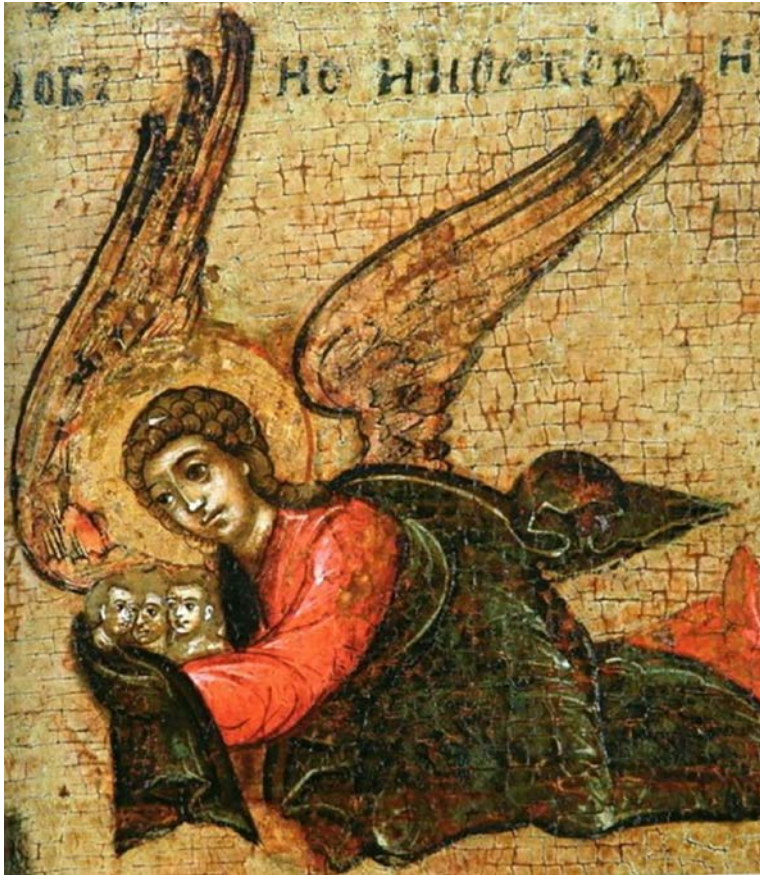
Іншими словами, світло Істини, що є еством моєї душі, знання, що несе радість, тепло, любов, а тому єдино здатне звільняти, наповнити, перетворити мене, потребує мого щирого відношення, потреби пізнати власну душу. А це означає, що жодні інтелектуальні зусилля над собою, жодна теорія, що не стала практикою, не здатні дати відчуття радості, не можуть відтворити в моїй душі спокій, гармонію, щастя. І лише відповідність стану «внутрішнього світла» «світлу реальному», що формується в результаті мого відповідального відношення до духовних знань, сповнює радістю, розумінням, теплом.

Література до I розділу

1. Аристотель. Нікомахова етика. – К.: Аквілон-Плюс, 2002. – 480 с.
2. Аристотель. Сочинения в 4 т. – М.: «Мысль», 1976. Т 1. – С.371–448
3. Біблія в перекладі Івана Огієнка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bibleonline.ru/bible/ubio/>
4. Библейская энциклопедия в 4 вып. Вып 1. Труд и издание Архимандрита Никифора. – М.: Изд.-во Свято-Троице-Сергиевой Лавры, 1990. – 902 с.
5. Библейская энциклопедия Брокгауза, 1960 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://azbyka.ru/otechnik/Spravochniki/biblejskaja-entsiklopedija-brokgauza/1262>
6. Белорусско-русский словарь. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1962. – 1048 с.
7. Вавилов С. Глаз и Солнце. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 157 с.
8. Войцеховский А. Загадки древних святынь. – М.: Вече, 2005. – 384 с. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.ezoter-parapsih2112.ru/zagadki-drevnih-svyatin-ai-voycehovskiy.html>
9. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – СПб.-М.: Типография М. Вольфа, 1880-1882 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://slovardalja.net>
10. Дворецкий И. Латинско-русский словарь. – М.: Русский язык, 2000 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://linguaeterna.com/vocabula/>
11. Древнегреческо-русский словарь: ок. 70000 слов: в 2 т. / сост. И. Х. Дворецкий. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1958. Т. 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://graecolatini.bsu.by/dictionaries-oldgreek.htm>
12. Еврейская энциклопедия Брокгауза и Ефрона в 16 т. – СПб.: Изд-во Брокгауз – Ефрон, 1906-1913 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.runivers.ru/lib/book7069/>
13. НТ: Прямое преобразование радиации в электричество [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.nanonewsnet.ru/blog/nikst/nt-pryamoe-preobrazovanie-radiatsii-v-elektrichestvo>

14. Петров В. Негативный аспект определения социального пространства: понятие *χώρα* у Платона и в современности // *Философская мысль*, 2015, № 8. – С. 54 – 81. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=16195
15. Платон. Тимей // *Собрание сочинений в 4 т.*– М.: Мысль, 1994. Т. 3. – С. 421 – 500.
16. Платон. Государство // *Платон Собрание сочинений в 3 т.* – М.: «Просвещение», 1971. Т.3 (1). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lib.ru/POEEAST/PLATO/gosudarstvo.txt_with-big-pictures.html
17. Платон. Федр // *Хрестоматия по античной литературе: в 2 т.* – М.: «Просвещение», 1965. Т.1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/plato01/21fedr.htm>
18. Платон. Диалоги. – М.: Мысль, 1986. – 607 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://platon.a.net/load/knigi_po_filosofii/istorija_antichnaja/platon_dialogi/7-1-0-1911
19. Полный церковнославянский словарь Г. Дьяченко, 1899 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://azbyka.ru/otechnik/Grigoriij_Djachenko/polnyj-tserkovnoslavjanskij-slovar.html
20. Синило Г. Библия и мировая культура. – Мн.: Выш. школа, 2015. – 685 с.
21. Словарь русского языка: в 4 т. – М.: Русский язык, 1983. Т. 2. – 736 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slovari.ru/default.aspx?s=0&p=272>
22. Словарь русского языка XI–XVII вв. – М.: Наука, 1996. Вып. 23. – 253 с.
23. Соколов М. Принцип рая: Главы об иконологии сада, парка и прекрасного вида. – М.: Прогресс-Традиция, 2011. – 704 с.
24. Соловьёв В. Сочинения: в 2 т. – М.: Мысль, 1988. Т. 1. – 823 с.; 1989. Т. 2. – 736 с.
25. Срезневский И. Словарь древнерусского языка. – М.: Книга, 1989. Т. 3, Ч. 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://oldrusdict.ru/dict.html>
26. Стафеев С., Томилин М. Пять тысячелетий оптики: Античность. – СПб: „ФормаТ“, 2010. – 526 с.

27. Творения (Сочинения) Григория Нисского в 8 т. – М.: Типография В. Готы, 1872. Т. 8. – 389 с.
28. Тит Лукреций Кар. О природе вещей. – М.: Изд-во АН СССР, 1958. – 260 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nsu.ru/classics/bibliotheca/lucretius.htm>
29. Франк С. Введение в философию в сжатом изложении. – СПб: АБРИС-КНИГА, 1993. – 96 с.
30. Франк С. Непостижимое. Онтологическое введение в философию религии. – М.: Правда, 1990. – 607 с.
31. Франк С. Духовные основы общества. – М.: Республика, 1992. – 511 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://coollib.com/b/231472/read#t16>
32. Франк С. Свет во тьме. – М.: Факториал, 1998. – 256 с.
33. Хайдеггер М. Бытие и время. – М.: Ad Marginem, 1997. – 452 с.
34. Штейнзальц А. Ханука «Идеи и тайны» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.judaicaru.org/luah/chanuka_palant.html/
35. Щедровицкий Д. Нефеш-терапия: библейская система исцеления. – М.: Теревинф, 2012. – 128 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://shchedrovitskiy.ru/PDF/978-5-4212-0106-9_Nefesh-terapiya.pdf
36. Щедровицкий Д. Введение в Ветхий Завет. Пятикнижие Моисеево – М.: Теревинф, 2014. – 1088 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://shchedrovitskiy.ru/PDF/978-5-4212-0184-7_Svodn7.pdf
37. Этимологический словарь славянских языков / Под ред. О. Трубачёва. – М.: Наука, 1975. Вып. 2. – 238 с.
38. Miklošich F. Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. – Wien, 1886. – 548 p.
39. Sallis J. Chorology: on beginning in Plato's Timaeus. – Indiana University Press, 1999. – 172 p.



Христос Пантократор та Страшний суд (фрагмент мозаїки).
Італія, 1300 р. Мозаїка в Баптистерії
Сан Джованні у м. Флоренції

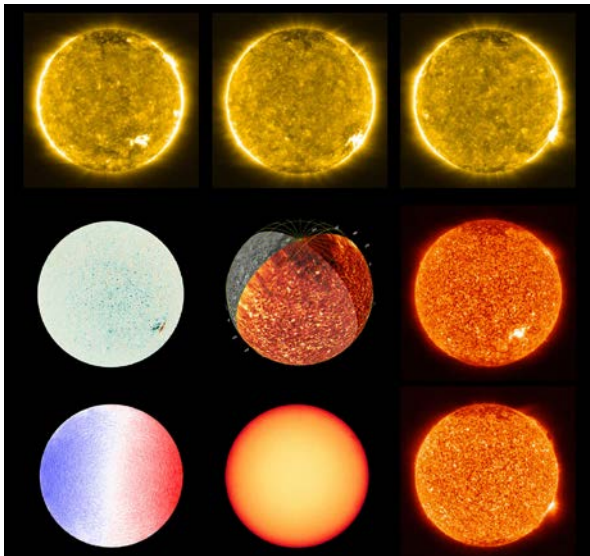


Створення світу (фрагмент мозаїки).
Італія. м. Венеція. Собор Святого Марка, XIII ст.



Сонячний спалах.

Ілюстрація сонця та спалахів на сонці, GETTY.
(Ресурс: <https://ja-tora.com/mlahim-ii-glava-xxi-kommentarij>)



Зображення повного диску Сонця

(отримане за допомогою Екстремального ультрафіолетового пристрою (Extreme Ultraviolet Imager, EUJ) і Поляриметричного та геліосейсмічного візуалізатора (Polarimetric and Helioseismic Imager, PHI))

(Ресурс: <http://nashenebo.in.ua/images/news/news-17-07-20-1v.jpg>)



**Ангел сповіщає радість пастухам (фрагмент).
Ікона Різдва Христового**

ЗМІСТ

2.1 _____	
ЯК МИ БАЧИМО НАВКОЛИШНІЙ СВІТ	47

2.2 _____	
ПРИРОДА ІЛЮЗІЙ	65

2.3 _____	
ОЧІ – ДЗЕРКАЛО ДУШІ	87

Література до II розділу 93

Додаток 2

ОПТИКА ЛЮДСЬКОГО БАЧЕННЯ

2.1 ЯК МИ БАЧИМО НАВКОЛИШНІЙ СВІТ

Божественне світло не має алегоричного чи абстрактного значення: воно — реальність, явлена у містичному досвіді.
В. Лоський

Світло володіє відновлювальною, перетворювальною, зцілювальною потенцією наших душі та тіла. Відсутність розуміння, тобто незнання, — це спотворений стан, у якому «хворіють» і душа, і тіло людини, тому, відкриваючи нове знання (щодо себе, навколишнього світу), звільняючи розум від ілюзій та міражів, ми формуємо об'єктивну картину бачення світу. У цьому процесі пізнання цілісність останньої, її відповідність буде прямо пропорційною нашому знанню дійсності. Іншими словами, чим більше я знаю людину, тим більш повним є моє уявлення про неї, тим менш суб'єктивним, поверхневим буде моє розуміння її, а отже, тим більш щирими можуть бути наші відносини. Та ж ситуація стосується і нашого розуміння навколишнього світу: чим більше ми пізнаємо його, заглиблюємося, розбираємося у нюансах, тим більш відкритим і цікавим стає він для нас, і тим багатшим стає наше життя. Тобто мова йде про те, що незнання (стосовно будь-кого (чого)), небажання пізнавати є джерелом спотвореного (обмеженого, суб'єктивованого) бачення, що деформує наші потенційні оптичні здібності, поневоле душу. А це означає лише одне: наша картина бачення світу, розуміння його є проекцією «внутрішнього світла», тобто нашої відповідності знанню Істини, що формує в нас прагнення

передати, поділитися цим (знанням, досвідом, любов'ю) з довколишнім середовищем.

Філософські роздуми

У рамках античної філософії першим, хто ототожнює процес пізнання з просвітленням, був Парменід, який уособлює світло з особливою, усюдисутньою, внутрішньо-зовнішньою стихією, «п'ятим елементом». Геракліт у подальшому постулює цю трансцендентно-іманентну усюдисутність, розрізняючи видиме та невидиме світло – зовнішнє натурне світло. Концепція Платона про духовну природу світла була продовжена Плотіном. Єдиним, за Плотіном, є «світло поверх світла», тобто щось безумовно незриме. У своїх проявах воно набуває якості всезагальної проникненості, дар світловідображення та світлопреломлення, що в процесі свого сходження в душу прикрашає її, передаючи їй світло «від краси первинної». Таким чином, незриме відкривається, але відкривається не чуттєво, у вигляді матеріальних відблисків, але ідейно, наділяючи людину здатністю розпізнавати прекрасне, до того ж розпізнавати в процесі теоретичних, а не ритуальних зусиль [10, с. 334].

На лінгвістичному рівні, принципи дії «світла реального» й «світла поверхневого, уявного» відображуються у грецькому слові «фотодосія» (від грецьк. *φωτοδοσία* – «світлодіяння»), що означає «світлова інформація, яка випромінюється від Бога в процесі творення», «божественне світлодавання, світловходження, світловозводження, що може бути сприйнятим підготовленим духовним зором» [3, с.75]. Так, цікавим є розгляд феномена фотодосії Максимом Сповідником у роботі «Діонісій Ареопіт» [5]. Згідно із роздумами філософа, світобудова, представлена

у «Ареопагіті», схожа на систему дзеркал, що передають «богоначальний промінь» з одного рівня божественної ієрархії на другий, і тим самим проявляють сутність прекрасного («пресущественно-прекрасне називають красою тому, що воно є причиною узгодженості у всьому сутньому; подібно до світла випромінює воно на всі речі своє сяяння, що творить красу»). На думку сучасного дослідника М. Соколовського, така картина бачення може бути зіставлена зі словами апостола Павла про «тускле дзеркало» чи «тускле скло», оскільки в обох випадках мова йде про розумоосяжний, а не чуттєвий зір [10, с.334]. Таким чином, принцип «фотодосії» тлумачиться як «випромінювання сонячного променя, що світить сильніше у більш прозорих речовинах», чи про «жар вогню, який краще передається речовинам, більше до нього схильним». У зв'язку з цим Максим Сповідник пояснює: «Вогонь одне нагріває, а інше спалює: так і Бог тих, хто до Нього звертається, просвітлює, а невіруючі згорають» [5].

Іншими словами, *незнання*, тобто *нерозуміння*, і є та темрява, спотворення світла, єдино здатного сповнювати нас суттю, формувати міцні зв'язки з навколишнім світом (собою, близькими, середовищем). Саме *нерозуміння*, що виступає причиною нашої сліпоти (як духовної, так і фізичної), є джерелом формування спотвореного (суб'єктивного) сприйняття реальності. Цікаво, що грецьке слово *ἀγνοια* – «*незнання, нерозуміння, невігластво*», має також значення «*гріх*» (давн.-грец. ἀμαρτία, ἀμαρτία та в івр. כּוּפּ – «*промах*»), що тлумачиться як «*збитися з правильного шляху*», «*кривий шлях*», «*вина*», «*зрада*», «*повстання проти Бога*».

Проте мова не йде про знання фізичне, що орієнтоване на принципи й закони світу речовинного, матеріального. Технологічне, раціоналістичне знання, тобто знання «без душі», має суто цільове призначення – забезпечити комфортні умови існування людині.

Проте, коли мова йде про творчу реалізацію, свободу, любов, тобто про сутність, принципи людських відносин, категорії матеріалістичні стають безсилими, не здатними замінити, компенсувати ці духовні знання, не здатними сповнити потреби людської душі. Таким чином, підміна в нашій свідомості «знання духовного» «знанням матеріалістичним», культивувація останнього спотворює світобачення людини, уводить її від онтологічних основ людського буття, створює «оманливе сяйво» — *міраж*.



Міраж у пустелі. (Додаток 2)

З огляду на процеси, що відбуваються в атмосфері, на її хімічний склад, на її межі, сума енергії сонячних променів, виражена в теплових одиницях, становить 1.946 калорій на квадратний сантиметр перпендикулярної поверхні в одну хвилину (сонячна постійна). Різні ділянки спектру сонячних променів по-різному схильні до пропускання, розсіювання, відбиття і поглинання та володіють різною напруженою енергії. Іншими словами, *світлові промені, що спрямовані на Землю, можуть поглинатися, заломлюватися або відбиватися.*

Після проходження сонячного променя через атмосферу сума енергії всіх частин спектра зменшується, і спектр якісно змінюється. Частина з них досягає земної поверхні, інша розсіюється або ж перенаправляється назад у космічний простір, оскільки різні складові частини атмосфери неоднаково поглинають сонячну радіацію¹². Крім якісного складу атмосфери, величезну роль грає більша або менша товща повітря, через котре проходять сонячні промені. Відповідно до цього, до землі доходить все менша і менша частина сонячної енергії. При великих висотах зменшення напруги радіації йде повільно, тоді як при малих – дуже швидко.

У результаті викривлення і відбиття світла, розпаду частини променів на спектр, утворюються різноманітні оптичні явища в атмосфері. Сучасна фізика в одному зі своїх розділів – «Оптика» – для визначення світлового потоку використовує два основних поняття *lux* (лат. «світло, освітлення», від праіндоєвр. **leuk* – «світло») та *lumen* (лат. «сяяння») [17]. Саме поняттям *lux* у латинській мові передається значенням «небесного світла», тобто світла, що має розумоосяжний характер і відображається в людині світлом внутрішнім – *lumen*. Проте, щоб долучитися до цього світла, прийняти й пропустити його крізь себе, стати його носієм, необхідно подолати земне, чуттєве споглядання, вийти за межі власного егоїзму.

¹² Так азот не поглинає взагалі; водень, вуглекислий газ слабо поглинають інфрачервоні промені; водяні пари інтенсивно поглинають в інфрачервоній частині і слабко в помаранчевій і жовтій частинах. Найбільшою здатністю поглинати ультрафіолетові промені володіє озон, що знаходиться у високих шарах атмосфери. Завдяки йому значна частина ультрафіолетових променів, які повинні були б виходити від сонця, розпеченого до 6.000°, не доходить до земної поверхні, затримуючись на висоті 20-40 км. Водяна пара так само, як молекули повітря (газів), може обумовлювати розсіювання променевої енергії, чим пояснюється «менша прозорість» атмосфери з підвищенням вологості при абсолютно ясному небі.

Логіка чуттєвого споглядання¹³, на яке безпосередньо спирається наше раціональне (інтелектуальне) пізнання, вибудовується за схожим принципом. А саме, оптика нашого розуму – зір, нюх, смак, дотик, слух – є фізичною, отже, здатною сприймати лише предмети фізичного (матеріального) плану. Пізнати душу, духовний світ розумом неможливо, він орієнтований «чути, бачити» лише запиту нашого тіла, тому, орієнтуючись на раціональне пізнання, людина формує корисливе ставлення до духовних феноменів (знання), прагне оволодіти ним задля влади над навколишнім світом. Отже, на відміну від споглядання інтуїтивного, чуттєве споглядання – це бажання «мати» знання, що формує поверхневе – «уявне» бачення ситуації, сприймає за реальне, цінне «те, що лише здається, вважається» – *міраж (ілюзія, марево, морок)*.

Філософські роздуми



Як зазначає сучасний філософ Е. Фромм, різниця між «володінням» і «буттям» знання проявляється у принципах: «Я маю знання» і «Я знаю». «*Володіти знанням*» означає придбання, накопичення і збереження наявних знань (інформації); знання ж є функціональним. Це означає, що воно є живим, тим, що постійно змінюється, бере участь у процесі творчого мислення. Отже, принцип «я знаю» починається з усвідомлення оманливості нашого чуттєвого сприйняття в тому розумінні, що наше уявлення про фізичну реальність не відповідає «істинній

¹³ Ще Аристотель свого часу виділив п'ять основних відчуттів, за допомогою яких людина сприймає навколишній світ: слух, зір, нюх, дотик і смак. За допомогою цих психологічних інструментів людина отримує первинні образи навколишнього світу, які потім аналізуються головним мозком і дають уявлення про місцезнаходження, а також про подальші дії організму.

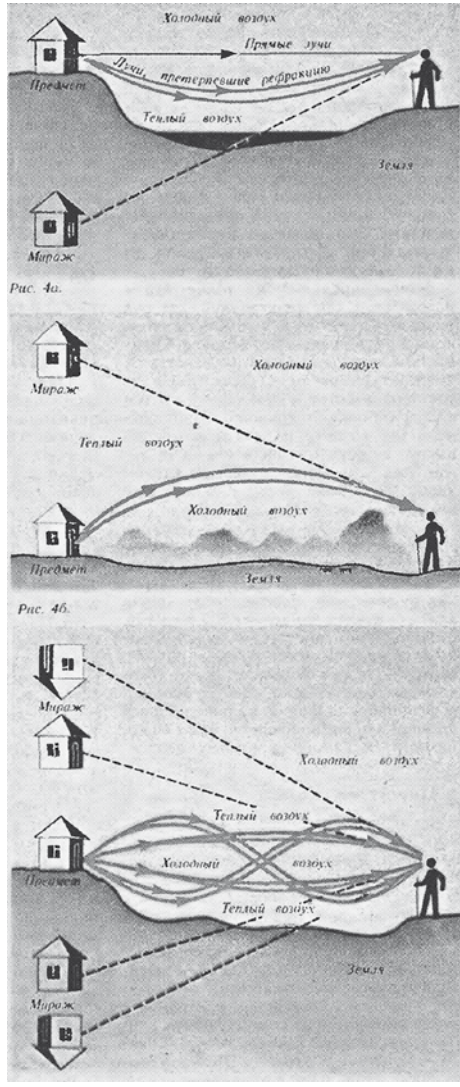
реальності» в тому сенсі, що більшість людей живуть наче в півсні, перебуваючи в невіданні щодо того, що велика частина всього, що вони вважають за істину або вважають самоочевидним, усього лише ілюзія, породжена впливом соціального середовища. Таким чином, справжнє знання починається з руйнування ілюзій, з розчарування.

Знати – значить проникнути за поверхню явища до самих його коренів, а отже, і причин; *знати* – значить «бачити» дійсність такою, яка вона є, без жодних прикрас. *Знати* не означає «володіти» істиною; це означає проникнути за поверхню явищ, прагнути активно наближатися до істини. Ця здатність творчого проникнення вглиб речей відображена в давньоєврейському слові *יָדַע*, що означає «пізнати і любити повно і глибоко»... *Оптимальне знання за принципом буття – це знати глибше, а за принципом володіння – мати більше знань.*

Філософ продовжує, що нинішня система освіти спрямована на те, щоб навчити людей здобувати знання як якесь майно, більш-менш відповідне тій власності і тому суспільному статусу, які вони, ймовірно, забезпечать здобувачам в майбутньому. Одержуваний людьми мінімум знань якраз достатній для того, щоб належним чином виконувати свої службові обов'язки. Крім того, кожен з них отримує в окремій упаковці «знання-люкс», призначені для більш повного відчуття власної значущості, причому розмір кожної упаковки обумовлений імовірним суспільним становищем даної особи в майбутньому. Навчальні заклади – це фабрики, що виробляють такі упаковки із «всебічними» знаннями, хоча самі вони, зазвичай, стверджують, що їхня мета – ознайомити учнів з найвищими досягненнями людського розуму... Чого тільки не пропонують вони на цьому «шведському столі» знань: від філософії і мистецтва Стародавньої Індії до екзистенціалізму і сюрреалізму. Учням досить покуштувати по шматочку від різних страв для того, щоб відчувати себе вільно і невимушено, ніхто не спонукає їх зосередитися на

якомусь одному предметі і навіть не наполягає на тому, щоб вони дочитували книгу до кінця [14].

Цікаво, але за своїми фізичними характеристиками міраж, ілюзія являє собою оптичний ефект, що утворюється внаслідок гри повітря зі світлом, коли виникають так звані «атмосферні дзеркала». Це відбувається, коли один із верхніх повітряних шарів починає відбивати світлові промені. Світло відбивається між нерівномірно нагрітими, а тому, різними за щільністю шарами повітря (або у випадку, коли повітряні маси з яких-небудь причин незвично розподілилися по вертикалі). У результаті такої гри і виникають спотворені ілюзорні зображення — фантоми, міражі.



Оптика міражів. (Додаток 2)

Ілюстрація

Одним із найбільш яскравих проявів міражів може слугувати приклад феномена Фата-Моргани¹⁴, тобто міражу-перевертня, який виникає, коли оригінальні предмети змінюються настільки, що їх не впізнати. Наприклад, як зазначають сучасні дослідники, відомий випадок, коли французькі солдати, які йшли через пустелю, помітили зграю фламінго, що йшли один за одним. Після того, як птахи виявилися в зоні міражу, вони розшарувалися – у кожного з них раптом виявилось чотири ноги, і вони стали схожими на вершників в білому одязі. Природно, капітан послав солдата прояснити ситуацію, і коли той опинився в зоні міражу, він теж видозмінився – ноги його коня значно подовжилися, і склалося враження, ніби він осідлав якесь міфічне чудовисько [16].



Міраж Фата-Моргана. Міраж «летючих голандців». (Додаток 2)

¹⁴ Фата-моргана (італ. Fata Morgana – фея Моргана, за переказами, живе на морському дні та обманює мандрівників примарними видіннями) – це рідкісне складне оптичне явище в атмосфері, що складається з декількох форм міражів, при яких віддалені об'єкти видно багаторазово і з різноманітними спотвореннями.



Ще одну ілюстрацію фантомів у повісті «Чорний чернець» описує А. Чехов: «Тисячу років тому якийсь монах, одягнений в чорне, ішов по пустелі, десь в Сирії або Аравії ... За кілька миль від того місця, де він ішов, рибалки бачили іншого чорного монаха, який повільно рухався по поверхні озера. Цей другий монах був міражем. Тепер забудьте всі закони оптики, яких легенда, здається, не визнає, і слухайте далі. Від міражу вийшов інший міраж, потім від іншого третій, так що образ чорного ченця став без кінця передаватися з одного шару атмосфери в інший. Його бачили то в Африці, то в Іспанії, то в Індії, то на Крайній Півночі ... » [15].

Таким чином, *міраж відображає принцип спотворення напрямку сонячного променя, що, згідно із законами фізики, виникає в результаті різкої зміни оптичної щільності повітря. У цьому випадку оптичний промінь, що йде від якогось реального предмета, відхиляється по кривій в нижньому шарі повітря, потрапляючи в наші очі, які раптом починають бачити цей предмет перевертом. Саме таке перевернуте уявне зображення і створює*



Чорний чернець.

П. Павлінов, 1940 р. (Додаток 2)

оптичну ілюзію – перевертня, що спотворює образ реального об'єкта. Інакше кажучи, згідно з філософськими міркуваннями, «спокуса мрійливого світла», тобто «ілюзія світла у розумі»,

перекриває людині шлях до істинного пізнання, «невідображеного чим-небудь за допомогою уяви» [10, с. 336]. Так, наприклад, Лібаній (IV ст.), змальовуючи святилище Аполлона поблизу Антіохії, зазначає, що краса його настільки дивовижна, що «очі заливає блиск», тобто сяяння суто перцептивного, естетичного характеру, що немає нічого спільного зі «світлом справжнім, істинним».

На відміну від «світла реального», здатного просвітлювати, проявляти здібності нашої душі, зігрівати наші серця, відкривати очі, блиск «примарного світла» є холодним, позбавленим життєвих сил. Сяяння міражу є поверхневим. Воно не наділене потенцією переломлення, тобто якісного перетворення того, на кого спрямоване, проте є засліплюючим, тобто таким, що блокує наші можливості сприйняття-розуміння навколишнього світу. Так, наприклад, згідно з дослідженнями сучасних науковців, дуже шкідливими для зору є виразні світлові відблиски, що інтенсивно застосовуються у сучасному дизайні інтер'єрів, телебаченні, шоу, промисловості, саме тому фахівці з освітлення часто критикують інтер'єрну моду на глянцеві поверхні, скло та дзеркала, які й створюють відблиски. Відблиски відволікають увагу, напружують зір, заважають фокусуватися на обраному об'єкті, тому дуже бажано, щоб поверхні в приміщенні були світлими, але матовими: такі поверхні відбивають світло, але не створюють відблисків. Це лише означає, що трансформуватися у «світло внутрішнє» сяяння штучне, оманливий блиск не здатний.

У духовному плані цей ефект «віддзеркалення, блиску» супроводжується погіршенням зорових і мисленевих здібностей людини. Оскільки віддзеркалення, відблиск, тобто міраж, не несе у собі нічого, окрім відчуття пустоти, незадоволеності, роздратування. Він не є тим світлом, що сповнює людину енергією тепла, радості. Так, наприклад, коли людина за мету свого існування ставить володіння матеріальними благами,

тобто споживацький тип життя, орієнтується на «світло штучне, оманливе», відбувається підміна понять. Рано чи пізно це призводить до розчарувань та депресій, оскільки обрані хибні життєві орієнтири особистості. Іншими словами, речі не є носіями почуттів, глибинних переживань на кшталт радості, любові, підтримки, тобто не є джерелом світла, тому здатні нести лише ефект короточасного задоволення. Отже, штучне сяяння, міраж, що не є носієм реального світла, а лише його віддзеркаленням, фікцією переслідує зовсім іншу мету. Тоді виникає питання – яку?

Будь-який міраж – це суто візуальна гра, примара, за якою стоїть лише пустота та небуття, а отже – розчарування. Ми прагнемо тепла, турботи, взаєморозуміння, тому світло, яке його несе, у якості знання. Останнє, що відкриває істинну природу людського буття, є настільки значимим для людини, оскільки сповнене життєво необхідною силою тепла, радості для нашої душі. Це світло-знання, відкриття й спілкування, яке веде до єднання наших душ, їхнього взаєморозуміння.

Міраж, що за своєю природою є віддзеркаленням (лат. *mirari* – «дивитися, дивуватися», має той самий корінь, що і слова «дзеркало» і «милуватися»), тобто результатом спотворення напрямку сонячного променя, уявною картинкою, а не реальним об'єктом, не має у собі змісту, суті, тому це саме естетична форма, позбавлена внутрішнього наповнення, яка не викликає нашого душевного потягу, але спокушає наш розум (через органи чуттєвого споглядання – зір, нюх, дотик тощо). Наприклад, гарна фізична форма людини сама по собі може справити на нас лише поверхове враження, оскільки, по-перше, у процесі нашого спілкування звертаєш увагу перш за все на внутрішній зміст особистості – її цінності, переконання, інтереси, а, по-друге, ставка на культивування одного лише тіла, його форм, перетворює людину на манекен, що здатний лише відштовхувати від себе власною пустотою. Для того, щоб людина була дійсно цікавою для нас,

вона повинна бути внутрішньо сповненою. Дійсно, у сукупності з внутрішньою наповненістю, зовнішня привабливість особистості формують приємне враження. Але побачити цю різницю, тобто відчуті «справжність» або «ілюзорність» ми можемо лише тоді, якщо самі прагнемо до наповненості, до «світла, що відкриває наші духовні очі», але не до форми. Сама по собі форма цінності не несе, а це означає, що лише її блискавична, феєрична подача може затьмарити наше розуміння, звабити подорожнього на його шляху.

Отже, метою будь-якого міражу (марева, блиску) є створення оптичної ілюзії, тобто хибного образу, спокуси (блиску, сяяння форми, суто зовнішнього фактору, який і бачить людина у привабливому для неї ракурсі), на якій фіксується людська увага. Таким чином, та чи інша оптична ілюзія, як віддзеркалення, відблиск, відволікає людину від справжнього джерела світла, що веде до втрати зв'язку з реальністю, підміни, спотворення перспектив розвитку внутрішніх потенцій особистості. Іншими словами, мета міражу – збити зі шляху, згубити подорожнього, що так оманливо спокусився його штучним блиском.

За М. Хайдеггером, сутність людини полягає у запитуванні. Лише людина, що запитується, тобто задається питаннями, шукає на них відповіді, відповідає самим онтологічним засадам буття, тому цінність знання-істини розкриваються в процесі пізнання людиною свого буття та є основою розвитку особистості, шляхом її життя. Торкаючись живого знання, розкриваючи його таїнство, людина розбудовує свою причетність спів-буттю, стає затребуваною. Отже, дуже важливо не зійти з цього шляху, не зупинитися, але розкрити всі ті потенції, що закладені в нас Богом.

У цьому сенсі сяяння «оманливого світла» за своєю природою є тією спокусою, хибним міражем, що спрямовує корабель людського життя на рифи. У стані ілюзії людина ніби осліплена, втрачає реальний зв'язок із дійсністю: відмовляється її пізнавати,

шукати справжні орієнтири, цінності, а отже, стає заручницею маніпуляцій. Пригадайте хоча б історичні події, пов'язані з колонізацією Південної та Центральної Америки європейцями, які обмінювали на усілякі дрібнички золото та дорогоцінне каміння. Індіанці, що на думку європейських колонізаторів були надзвичайно наївні, з щедрістю ділилися всім, що їм належало. «Якщо у них попросити якусь річ, вони ніколи не відмовлять. Навпаки, вони самі пропонують ділитися з ким завгодно» [4]. Міраж, таким чином, є приманкою, на яку ловиться несвідома людина у своїх непізнаних прагненнях. І така легковажність, необізнаність коштує їй життя.

Ілюстрація

Химерна та загрозна природа міражів підкреслюється сучасними вченими. Маревні видіння згубили чимало людей, що спокусившись, звернули до примарного сяяння, замість того, щоб рухатися належним шляхом. Саме тому фахівці складають карти, на яких вказують, де саме



Фата-Моргана «Летючий голландець». (Додаток 2)

найчастіше зустрічаються міражі і що вони із себе представляють: оази, міста, колодязі або гори. Але є місця, наприклад, острови, примарні гірські вершини, які наносилися на карту, але згодом не були виявлені. Лише після фізичних досліджень стало зрозуміло, що ці «примари» є міражами.

Однією з найросповсюдженіших історій міражів є легенда про «Летючий Голландець». В основу цієї легенди покладена історія, яка сталася із звичайним голландським вітрильним судном. Корабель ходив і до далекої Яви, і до берегів Індії, і до Антильських островів. Його знали у всіх портах обох півкуль. Капітаном був Ван Страатен (за іншою версією, Філіп Ван дер Деккен). Там, де розбивалися й гинули інші судна, його корабель залишався цілим і неушкодженим. Капітана супроводжувала незвичайна удача. Але був він пихатий, любив золото й славу.

За переказами, у 1641 році за розпорядженням голландської Ост-Індської компанії (Dutch East India Company) капітан отримав наказ доставити вантаж у Східну Індію. Коли завершували вантажити корабель, до капітана підійшов юнак-іспанець і попросив доставити його з нареченою на один з островів, де жила її родина, за велику винагороду. Капітан погодився, корабель вийшов у море. Дізнавшись, що юнак везе із собою багато золота, капітан наказав матросам схопити його і кинути в море, а за ним слідом усіх слуг. За це наречена вигукнула до капітана, щоб він ніколи більше не побачив берега, і кинулася в безодню. Капітан тільки засміявся. І ніби у відповідь почувся рев і свист урагану. Корабель якраз підпливав до мису Доброї Надії. Не встиг корабель порівнятися з мисом, як розігрався сильний шторм. Команда без зволікання почала вмовляти свого капітана причалити до берега і перечекаати бурю. Однак благання своїх підопічних він проігнорував, кидаючи виклик самому шторму. Капітан зголосився продати душу дияволу задля того, щоб обійти мис, навіть якщо йому доведеться плавати до Страшного суду.

І тоді згори пролунав голос: «Так судилося тобі вічно плавати по океану з командою мерців, несучи смерть кожному, хто побачить твій примарний корабель, і ніколи не пристанеш ти ні до якого порту, і не будеш знати ні секунди спокою. Жовч буде твоїм вином і розпечене залізо твоїм м'ясом!» Почувши цей вирок, капітан, не моргнувши оком, вигукнув: «Хай буде так!»¹⁵.

У ту ж ніч корабель загинув у страшній бурі, коли сп'янілі матроси не змогли впоратися із судном і в підсумку пішли на дно. А вже наступної ночі на просторах морів і океанів розсікав хвилі примарним носом величний корабель-привид, що знайшов тут свій останній притулок, несучи всю тяжкість гіркого прокляття.

Корабель-привид може з'явитися і в шторм, і в штиль, під ранок з туману або далеко на горизонті, а може вискочити поруч прямо з глибини. Зустріч із «Летючим голландцем» віщує біду. У 90% випадків зустрічі з ним, «Летючий голландець», як правило, приносив смерть для очевидців. Крім одного випадку, коли через корабель передавали пошту. Якщо пошту брали, корабель потрапляв у порт призначення без будь-яких наслідків¹⁶. Налічується чимало свідчень, коли моряки «Летючого голландця» намагалися передати листи рідним. Більше того, відомо кілька випадків, коли ці листи приходили нащадкам екіпажу «Летючого голландця» через півтора, два і навіть два з половиною століття.

¹⁵ Є ще один варіант, більш реальний: наприкінці 1770 року на острові Мальта причалив корабель, уся команда, включаючи капітана, були заражені на жовту лихоманку. Великий магістр Мальтійського ордена віддав наказ відбуксирувати корабель з порту разом з його командою, що налічувала 23 людини. Судно взяло курс на Туніс, але там уже були попереджені і не пустили корабель у порт. У Неаполі, куди команда відчалала пізніше, вітрильник теж не пустили. Те ж трапилося і у Франції, і в Англії. Команда повільно помирала, і в підсумку перетворилася в групу скелетів на борту.

¹⁶ Доставка пошти була законом морської честі. Бували випадки, що

З Летючим Голландцем зіткнулися принц Уельський Джордж (майбутній король Георг V) і його брат принц Альберт Віктор, коли пливли недалеко від берегів Австралії. Пізніше принц Джордж написав у своєму щоденнику: «11 Липня. О 4 ранку ми зустріли Летючого



Летючий голландець.

Альберт Пінкхем Райдер 1887 р. (Додаток 2)

Голландця. Дивне червоне світло оточувало примарний корабель з його щоглами, рангоутом і вітрилами. Шхуна перебувала в двохстгах ярдах позаду і зліва по борту, де її бачив вахтовий офіцер. Кормовий мічман був негайно направлений на бак, але прибувши туди, він не побачив

навіть пірати передавали пошту, і, навпаки, звичайний корабель підходив до піратського корабля, щоб передати через них листи. У цьому випадку і пірати, і прості моряки вважали своїм святим обов'язком скинути пошту в найближчому порту.



жодного сліду якого-небудь корабля, лише чисте спокійне море до самого горизонту. Загалом шхуну бачили тринадцять чоловік, о 10:45 ранку матрос першим повідомив про появу Летючого Голландця, упав з грот-щогли на палубу і розбився на смерть». А в березні 1939 року його присутність на власні очі спостерігало безліч південно-африканських купальників. Ця подія була задокументована й опублікована у місцевих газетах [9].

Отже, ще раз звертаючись до грецького слова *ἀγνοια* – «незнання, нерозуміння, невігластво», зазначимо, що у своєму етимологічному значенні воно пов'язане зі словом «*гріх*» (давн.-грец. *ἀμαρτία, ἀμαρτία* – «кривий шлях», «зрада»), як результатом небажання людини пізнавати духовні закони, що веде до їх порушення. Таким чином, *оптика* (від давн.-грец. *ὀπτικός* – «зоровий», від *ὄψ* – «око») людського бачення є, з одного боку, індикатором, а з іншого, проєкцією відповідності нашого знання-розуміння об'єктивних (онтологічних) духовних законів розвитку людського буття, тобто «істинного світла», що просвітлює. Просвітлення людини, тобто здатність розрізняти реальність та міраж, справжнє та примарне, передбачає кропітку внутрішню роботу над собою: пізнання тих факторів, що блокують моє яснобачення, відволікають від Джерела справжнього Світла.

2.2 ПРИРОДА ІЛЮЗІЙ

*І світло солодке і добре очам бачити сонце
/Еккл. 11: 7/*

Світло – це їжа, і питво для очей, що проявляють стан нашої душі. Так, зокрема, медична енциклопедія визначає очі як «орган зору, що сприймає світлові роздратування». Лікувальні властивості природного світла – світла сонячного, відомі досить давно під назвою «геліотерапія» (з грец. *hēlios* – «сонце», *therapeia* – «лікування»), тобто вид лікування і профілактики, що використовує променеву енергію сонця. Доведено, що геліотерапія сприятливо діє на стан нашого організму: активує обмінні процеси, зміцнює імунітет, поліпшує приплив крові до тканин, нормалізує апетит і сон, допомагає при деяких захворюваннях шкіри і сприяє загартуванню.

Філософська рефлексія

Механізм сонцелікування пов'язаний із природою сонячних променів. Так, спектральний склад сонячного випромінювання не є однорідним. На поверхні Землі він представлений ультрафіолетовою (1%), видимою (світловою) (40%) й інфрачервоною частинами (59%). З'ясовано, що сонячні промені сприяють виробленню ендорфінів – гормонів щастя, тому людина відчуває поліпшення самопочуття від перебування на сонці. Завдяки ультрафіолетовим променям шкіра виробляє цінний вітамін D, крім того, вони знищують шкідливі мікроби.

У книзі «Практичний курс корекції зору у дітей та



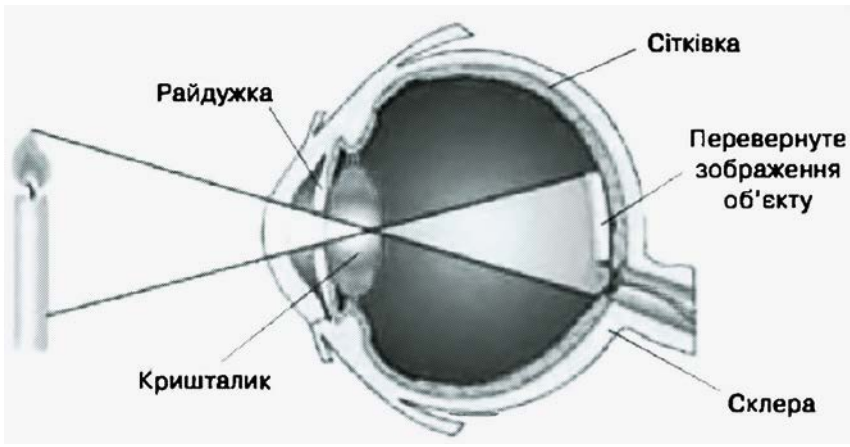
дорослих» сучасний дослідник С. Троїцька відмічає, що вже стародавні греки залишили записи про теорію та практику сонячної терапії. Так, ще грецький лікар Гіппократ рекомендував прогулянки поєднувати з прийомом сонячних ванн, а місто Геліополіс (місто Сонця) славалося своїми цілющими храмами, у яких світло використовували для лікування людей. Збереглися свідчення і про лікувальне використання спектральних компонентів світла – кольорів веселки у Стародавньому Єгипті.

Цікавими є розробки й сучасників, що досліджували вплив світла на живі організми, зокрема, американських вчених Д. Стіплера та Дж. Лібермана. Так, за 30 років практичної роботи Дж. Ліберману вдалося вилікувати «методикою сонця» від раку, очних і серцево-судинних захворювань, сексуальних розладів та порушень у роботі імунної системи. Доктор Ліберман стверджує, що, проходячи по зоровому нерву, світловий промінь роздвоюється. Один імпульс іде до відділу мозку, де безпосередньо створюється зоровий образ. Інший імпульс потрапляє в гіпоталамус – відділ мозку, пов'язаний насамперед з нервовою та ендокринною системами. Усередині гіпоталамуса знаходиться двояковигнута лінза – епіфіз. Проходячи через цю лінзу, світло розкладається на кольори сонячного спектра і розподіляється по внутрішніх органах і системах організму. Вважається, що саме брак певних кольорів сонячного спектра всередині організму призводить до розвитку тих чи інших захворювань. Отже, якщо брак світла викликає хвороби, значить, за допомогою насичення світлом їх можна вилікувати. Особливо успішно лікуються світлом захворювання очей, про що накопичено чимало наукових свідчень. Ще на початку ХХ століття німецький лікар з Бонна Г. Мейер - Швікерат повідомляв на міжнародному з'їзді офтальмологів в Нью-Йорку, що пацієнтам із серйозними захворюваннями очей вдавалося допомогти тим, що вони під час заходу дивилися на сонце. Багато послідовників Бейтса успішно використовують

сонячне світло для зміцнення очей, незалежно від ступеня тяжкості очної хвороби [12].

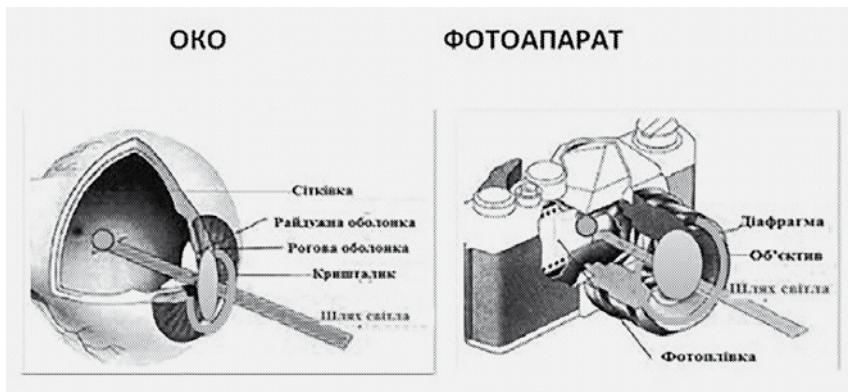
Світло – це видиме випромінювання. Поширюючись у вакуумі і середовищах у вигляді електромагнітних хвиль, світло несе з собою запас енергії. Ця енергія сприймається і вимірюється відповідно до її впливу на різні приймачі випромінювання (термоелементи, фоточутливі шари, фотоелементи), в яких відбувається перетворення цієї енергії в інші види. Найбільш унікальним серед них є людське око.

Ми бачимо, оскільки наші очі здатні сприймати електромагнітне випромінювання – світло. Очі, таким чином, це не лише дзеркало нашої душі, але й «вікна», через які світло входить у нас. Згідно із сучасними дослідженнями, близько 80% усієї інформації про навколишній світ людина набуває саме завдяки зору. Зорова система людини обробляє інформацію зі швидкістю 10 мільйонів біт на секунду, у той час як загальна швидкість обробки сенсорної інформації для людини становить близько 11 мільйонів



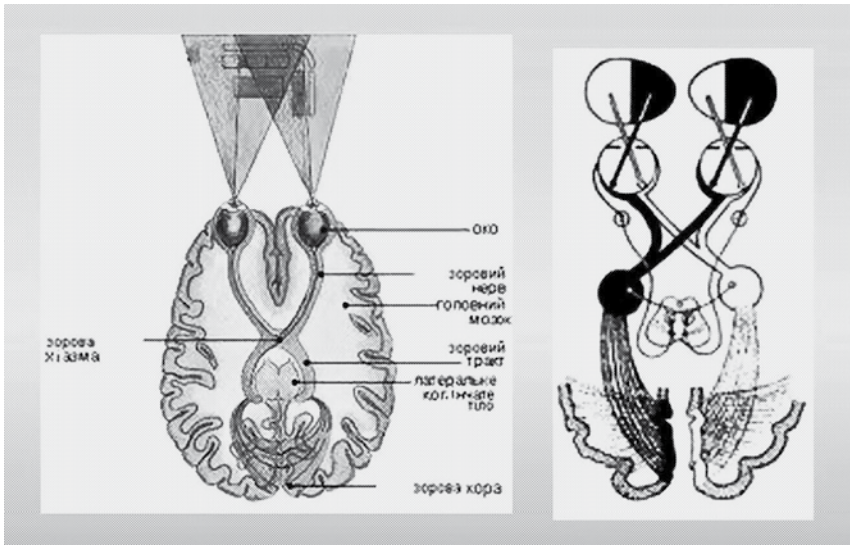
Сприйняття світла оком (Додаток 2)

біт на секунду. Наш зір (зорове сприйняття) – це, по суті, здатність людини до сприйняття інформації шляхом перетворення енергії світла (енергії електромагнітного випромінювання світлового діапазону), що випромінюється або віддзеркалюється різноманітними об'єктами. Іншими словами, оптика нашого бачення, її якість й об'єктивність залежить від нашого сприйняття, тобто здатності приймати й обробляти енергію світла. Отже, взаємодія сонячних променів і людського організму стає безпосередньою основою для побудови нашої картини світу, а точніше – формування механізму людської оптики.



Дія світла на око (світлові відчуття) залежить від довжини хвилі. Жоден фізичний прилад не володіє такою чуттєвістю до світла як око, яке складається з очного яблука, зорового нерву та допоміжних органів. Тобто структура ока має унікальну будову, що іноді порівнюють з високоякісним фотоапаратом: кришталік – це об'єктив, який фокусує образ, а сітківка (внутрішня частина яблука ока) схожа на фотоплівку, що перетворює світлову енергію у нервовий імпульс.

Сам механізм взаємодії світла й біофізичної природи людини виглядає наступним чином: світло від зображення предметів, пройшовши через прозорі заломлюючі середовища – рогівку і кришталік – фокусується на сітківці. Рогівка та кришталік заломлюють світло з різною силою, але їхня сумарна сила заломлення відповідає відстані до сітківки. Під впливом світлової енергії в паличках і колбочках сітківки розпадаються зорові



Зорові провідні шляхи (Додаток 2)

пігменти родопсин і йодопсин (які згодом відновлюються в повній темряві під впливом вітаміну А). Цей фотохімічний процес трансформує світлову енергію в нервові імпульси. При нестачі в організмі вітаміну А погіршується робота паличок і виникає порушення сутінкового зору (куряча сліпота або гемералопія)¹⁷.

¹⁷ У живому органі поряд із розкладанням зорового пігменту, природно, постійно йде процес його регенерації (ресинтезу). Пігменти можуть відновлюватися тільки в повній темряві при достатньому вмісті

Далі нервовий імпульс у зорових центрах перетворюється в зорове відчуття предметів. Трансформовані нервові імпульси по зоровому нерву і нервових волокнах головного мозку надходять у зорові центри (горби), розташовані в його потиличному відділі. У потиличному відділі мозку розташовані ділянки, що аналізують інформацію, яка сюди надходить. Тобто тлумачення того, що ми бачимо, усвідомлення й розуміння отриманої інформації (що саме ми бачимо) відбувається саме в зорових горбах (таламус). Тому сильні травми в ділянці потилиці (струс зорового аналізатора, його ушкодження) можуть призвести до атрофії, тобто загибелі всіх зорових шляхів, включаючи зоровий нерв. У результаті цього відбувається часткова або повна втрата зору.

Довідка



На біохімічному рівні мова йде про так званий «зоровий пурпур» — родопсин (від грец. *ρόδον* — «*троянда*» і *ὄψις* — «*зір*»), тобто зоровий пігмент, що міститься в нашому організмі й безпосередньо відповідає за сприйняття електромагнітного випромінювання «видимого діапазону» сонячних променів, тобто зір. Ця речовина має дуже високу фоточутливість і є ключовим компонентом фоторецепції. За хімічною природою родопсин — це мембранний білок тваринного походження, що містить у своїй структурі хромофорну групу. Саме вона обумовлює здатність пігменту вловлювати кванти світла. Так, спектр світлопоглинання родопсину складається з α , β і γ смуг. Зорові пігменти родопсину дуже нестійкі. Під дією світла

в організмі вітаміну А. Саме тому, як зазначають фахівці, уранці, після міцного нічного сну, коли кількість пігменту в клітинах сітківки максимальна, ми бачимо всі кольори досить яскравими і насиченими, а предмети — чіткими і контрастними. Відповідно ввечері сприйняття кольорів значно знижується, фарби блякнуть, чіткість зору падає.

вони постійно розкладаються, виробляючи при цьому енергію для трансформації зорового зображення, що надходить на сітківку, в нервовий імпульс. Утворений під дією світлового кванта продукт називають фотородопсином.

За даними дослідження 2011 року, проведеному в Браунівському університеті, клітини шкіри меланоцити також містять родопсин. Родопсин реагує на ультрафіолетове випромінювання і запускає вироблення меланіну.

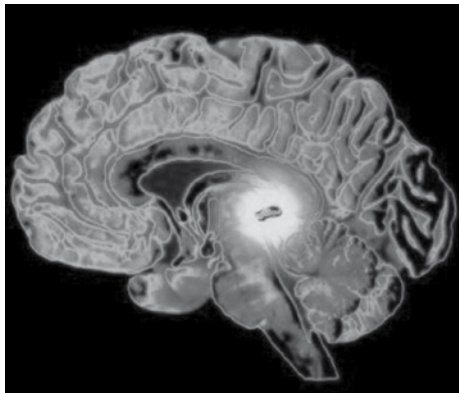
Повертаючись до механізму нашої оптики, треба зазначити, що світловий промінь, проходячи по зоровому нерву, проникає через прозорі середовища ока, падаючи на сітківку, викликає в ній певне роздратування. Саме цей імпульс за посередництвом зорового нерва і передається в головний мозок, де безпосередньо й створюється зоровий образ. Так, останні дослідження, присвячені нашому зору, засвідчують цікавий факт: усередині гіпоталамуса знаходиться двояковигнута лінза – епіфіз. Проходячи через цю лінзу, світло розкладається на кольори сонячного спектра і розподіляється по внутрішніх органах і системах організму, відповідаючи, таким чином, за продуктивне його функціонування.

Епіфіз (грец. *epiphysis* – «шишка, наріст») або шишковидна залоза (лат. *glandula pinealis*, що походить від італійської сосни пінії) – це унікальний орган нейроендокринної регуляції, електромагнітне «око» людського тіла. Епіфіз забезпечує регуляцію діяльності органів і систем залежно від зовнішніх умов, наприклад, зміни дня і ночі, пір року, температури, вологості, активності електромагнітного поля, рівня іонізуючої радіації тощо. Епіфіз впливає на нашу поведінку, здатність до навчання, пам'ять, імунітет, статеві інстинкти й інші функції. Він розвивається з тих же структур зародкового мозку, що й очі. Беручи до уваги його дивовижну рухливість, наявність подібності «лінзи»

й фоторецепторів, учені висловили думку про знаходження в головному мозку «третього ока», яке безпосередньо відповідає за зв'язок з вищою реальністю. Це підтверджується тим, що шишковидна залоза є підкірковим центром нашого зору, через яку проходить зоровий шлях.

Філософська рефлексія

Шишковидна залоза була відома ще за 2000 років до н.е. в Стародавній Індії. Давньоіндійські філософи й лікарі вважали її органом ясновидіння й роздумів про перевтілення душі. У Стародавній Греції епіфізу відводили роль клапана, що регулює кількість душі і бере участь в контролі за психічною рівновагою людини. Ось чому в різних культурах епіфіз мав різні назви: «око вічності» (мудрості), «небесне око», «Палац Нівань», «третє око», «око Шиви», «стільці душі», «око сновидіння» (Шопенгауер) тощо. Уперше епіфіз описав олександрійський лікар Герофіл за 300 років до н.е., а свою назву він отримав від лікаря Стародавнього Риму Клавдія Галена (II століття н.е.), якому форма залози нагадала соснову шишку (пінію). Пізніше інший видатний лікар-анатом епохи Відродження Андреас Везалій представив перший топографічно точний опис розташування епіфіза в людському



У різні часи вважалося, що епіфіз має безпосередній зв'язок з душею людини, з його знаннями про минуле і майбутнє

.....

мозку, локалізувавши його між буграми четверопагорби.

У 1632 році Рене Декарт написав класичний «Трактат про людину», де описав епіфіз як непарний орган з дуже важливими функціями. На його думку, залоза забезпечувала синтез інформації від обох половин тіла через парні органи чуття (очі, вуха, ніздрі), де вона зливалася в єдине. Декарт розглядав епіфіз в якості особливого клапанного механізму, який регулює рух «духу» з одного шлуночка мозку в інший, визначаючи, таким чином, «кількість душі». Дослідник пов'язував функції епіфіза із зором, а походження пси-хічних хвороб – із порушеннями епіфізарної діяльності.

У 60-х роках минулого століття професор М. Кобозев прийшов до висновку, що мозок сам по собі не здатен мислити. Щоб виник елемент мислення, необхідне зовнішнє джерело потоків надлегких частинок – психонів. За допомогою «мозкового піску», що міститься у епіфізі, останній здатний вловлювати космічну інформацію психонів, яку потім головний мозок перетворює в думки та емоції¹⁸.

Отже, людський організм наділений унікальним пристроєм – епіфізом, здатним перетворювати світлову інформацію в сигнали, які й управляють нашим організмом, думками, емоціями. Цей «внутрішній годинник» регулює фізіологічні ритми, забезпечує адаптацію до умов зовнішнього середовища. Таким чином, зорова інформація, що у вигляді імпульсу від сітківки через відгалуження зорового нерва потрапляє в супрахіазмальні ядра, які знаходяться в глибині півкуль над зоровим перехрестям, сходять вниз (через гіпоталамус по провідних шляхах уздовж стовбура головного мозку) у шийний відділ спинного мозку. Звідси по симпатичних

¹⁸ Існує думка, що мозковий пісок сам у собі має інформаційні властивості, у ньому міститься голографічна інформація про весь людський організм.

нервах вона проникає назад у головний мозок і, нарешті, досягає епіфіза. Але, перш ніж потрапити до епіфізу, інформація проходить через гіпоталамус (лат. *hypothalamus*, від грец. *ὑπό* – «під» та *θάλαμος* – «кімната, камера, відсік, таламус») – відділ проміжного мозку, що представляє собою скупчення сірих ядер (зоровий перехрест, зоровий тракт, сірий бугор, воронка, задня доля гіпофізу).

Доведено, що гіпофіз відповідає суто за організацію та задоволення фізіологічних потреб організму: у ньому зосереджені центри голоду, спраги, насичення, сну, він контролює рівень обміну речовин, через нього працюють ендокринні залози. Його клітки чутливі не тільки до найменших показників крові, але й до нервових імпульсів щодо потреб організму і трансформують їх в спеціальний нервовий процес, що формує поведінку людини, спрямовану на задоволення потреб. Активне залучення гіпоталамусу блокує повноцінну роботу епіфізу. *Тобто гіпоталамус виступає мовби пусковим механізмом, що активізує ресурси нашого організму на реалізацію наших «ХОЧУ». Це інструмент оцінки, розкладання інформації, що потрапляє в нас із навколишнього світу, на «корисну» та «некорисну» для задоволення мого «ХОЧУ».*

Отже, те, що ми бачимо навколишній світ так або інакше, таким чином, пов'язане з механізмом внутрішньої обробки інформації, точніше, «інструментом» її обробки – «оком вічності» або гіпоталамусною частиною мозоку. Коли людина «дивиться» на навколишній світ зі споживацької позиції – прагнення його експлуатації, працює гіпоталамус, антена якого спрямована на оцінку («вигідно / невигідно») інформації з огляду її використання для задоволення наших егоїстичних бажань. За цих умов мозок спотворює те, що ми бачимо. Створюється ілюзія того, що ми нібито бачимо. Вибудовується наступний ланцюжок: відділ мозку, що відповідає за зір, звертається до пам'яті (32 зорові області



Мені тринадцятий минало...

О. Шупляк 2009 р. (Додаток 2)



Дві пташки.

О. Шупляк 2009 р. (Додаток 2)

у мозку) і в зворотному напрямку йде потік інформації, тобто те, що наш мозок очікує побачити, плюс залучається те, що ми бачимо – створюється вигадана картинка. Так мозок діє «коротким шляхом», який формує суб'єктивне (спотворене) сприйняття реальності. А тому правильним, тобто об'єктивним, є таке бачення, що відповідає дійсності. Отже, тлумачення інформації залежить від того, наскільки задіяний епіфіз – «око», що безпосередньо відповідає за прийняття та переломлення істинного світла.

а) обман зору

Світлозаломлення – це відхилення напрямку світлового променя при входженні в інше середовище. Як зазначається у Енциклопедичному словнику Брокгауза та Ефрона, оптичні ілюзії або ілюзії



Відомі 3D малюки крейдою на асфальті

зору — це спотворені уявлення про форму, розмір, колір і положення в просторі предметів зовнішнього світу, що виникають під впливом зорових вражень [6]. З причин, що їх викликають, дослідники виділяють дві основні: 1) оптичні особливості зорового апарату людини, і 2) сама психіка людини, тобто упереджені, мимовільні судження і порівняння, засновані на звичці зв'язувати враження з розумінням про причини його виникнення. За своїми наслідками, *оптичні ілюзії* — це, по суті, результат спотворення світла, що настільки деформує вигляд і положення реальних предметів, що надає їм неіснуючих

характеристик¹⁹. Тобто мова йде про таке порушення сприйняття, при якому реально існуючий предмет сприймається як зовсім інший (наприклад, блискучий предмет на дорозі, схожий на монету, при найближчому розгляді виявляється шматочком скла).

Філософська ілюстрація

Розрізняють ілюзії фізичні, фізіологічні і психічні. Так, фізичні ілюзії обумовлені особливостями середовища, у якому знаходиться об'єкт споглядання. Наприклад, гірський масив сприймається пофарбованим у різні кольори в променях призахідного сонця, як ми це бачимо на картинних Р. Реріха. А предмет, що знаходиться в прозорій посудині, наполовину заповненій рідиною, здається зламаним у місці кордону рідини і повітря. Фізіологічні ілюзії виникають у зв'язку з умовами функціонування наших рецепторів. Так, холодна вода після перебування на морозі сприймається теплою, легкий вантаж після тривалого фізичного напруження – важким. На відміну від попередніх, психічні ілюзії (частіше їх називають афективними), стають наслідком нашого емоційного стану – страху, тривоги, очікування тощо.

Зорові ілюзії, або так звані обман зору, обумовлюються нашим емоційним станом, про що, до речі, свідчить і етимологія поняття «ілюзія» (від лат. *illusio* – «насмішка, обман»),

¹⁹ Світлові промені, переломлені оком, на його сітківці формують перевернуте і зменшене зображення, яке потребує свого розкодування, обробки. Дослідами, починаючи з дослідів Стреттона в 1896–1897 роках показано, що людина може за кілька днів адаптуватися до перевернутого зображення (тобто прямого на сітківці), що дається інвертоскопом, однак, після його зняття, світ також протягом декількох днів буде виглядати перевернутим.

що походить від дієслова *illūdere* – «*грати, знущатися, обманювати*»). У філософському розумінні, ілюзія – це стан порушення сприйняття людини, хворобливий стан, викликаний оманю почуттів, що формується внаслідок спотворення зовнішніх вражень. Іншими словами, ілюзія – це самообман, спроектований роботою нашого розуму, коли об'єктивна реальність у нашій свідомості (внаслідок відсутності повної інформації, знання ситуації) підганяється під бажану (наша пам'ять, як і при галюцинації, додає щось до наших відчуттів). Таким чином, ілюзія виникає, коли реальна ситуація не приймається, і мозок починає «перемальовувати» її. Чому?

Людина бачить те, що хоче бачити. Власне, як уже було зазначено, живильним ґрунтом будь-якої ілюзії є *афект* (від лат. *affectus* «пристрасть, хвилювання, почуття»), що засліплює справжні відчуття і розум людини й не дозволяє прийняти ситуацію тверезо, тобто такою, якою вона є дійсно²⁰. Основою афекту є сильне емоційне збудження, що виникає внаслідок сильного бажання (отримати для себе) та страху його не реалізувати. Спрямовуючи наші внутрішні потенції до бажаної мети отримати насолоду, бажання вимагає свого контролю. Іншими словами, моя активність, цілеспрямованість, працелюбність – це не просто гарні риси характеру, це ті аспекти моєї природи, які оформлюються й спрямовуються мною на реалізацію бажання, але питання: «Якого?»

Для людини, що тільки задається пошуком себе, пізнанням власної природи, а тим паче для того, хто цими питаннями

²⁰ Так К. Ланге намагається пояснити походження мистецтва потребою людини в ілюзії (тобто потребою «віддаватися естетичній ілюзії»). Мистецтво – це, за Ланге, здатність приносити собі й іншим задоволення, засноване на ілюзії, при чому будь-яка інша мета, окрім задоволення, не допускається (K. Lange, *Das Wesen der Kunst*, 1911) [13].

не задається, егоїстичне бажання «мати, володіти», тобто «отримувати насолоду», має загрозливий характер. Це стихія, що не піддається контролю й руйнує все на своєму шляху. Ця рушійна сила підсвідомо веде мене до певної мети, яку я повинна для себе відкрити: «Чого я бажаю? Куди й на що спрямовую всю себе?». Доки питання не з'ясоване, я лише маріонетка в руках егоїстичного бажання. Власне, на цій симуляції й побудована сучасна споживацька система, що продукує все нові й нові бажання для формування залежностей людини від споживчого процесу. Отже, непізнане бажання – це велика спокуса, у залежності якої я перебуваю.

Цікаво, що серед основного спектру людських бажань «отримувати для себе», «володіти» виділяють три основні об'єкти-ідоли поклоніння:

- *гроші* – прагнення до неживого матеріалу, найбільш груба форма егоїстичного бажання;
- *влада* (прагнення до почесей, поваги, людської слави)²¹, тобто бажання володарювати над людьми, їхньою душею, думками, використовувати їхню волю;
- *знання* (бажання бажати). Так, коли людина орієнтована прагненням багатства, вона готова працювати вдень і вночі заради грошей, інше їй не цікавить. Та ж ситуація, коли бажання спрямоване на владу, пошану, й людина заціклена

²¹ *Поважати*, тобто «брати до уваги, вважати», болгарське *уважаць* – «дотримуватися». Запозичене з польської *uwagać* – «міркувати, спостерігати, бути уважним, проявляти увагу», яке суфіксально похідне від *uwaga* – «увага». У свою чергу слово «важливий» є спільнослов'янським суфіксальним похідним від «вага» – «вага, тяжкість, сила» (первинне значення – «вагомий, важкий, сильний»). Переносне значення слова – «повага, цінність» (порівняйте укр. вага,

на кар'єрному зростанні, посадах, «авторитеті» у суспільному житті, а все інше для неї знецінене. Це гірша ситуація, коли людина зациклюється на бажанні володіти знанням, оскільки це означає, що її бажання настільки масштабне, що немає конкретної спрямованості, а отже, усі внутрішні потенції особистості розтрачуються.

Отже, важливо розуміти, я проявляю активність, цілеспрямованість, працелюбність як щире прагнення спілкування, відкриття навколишнього світу й себе у ньому, чи я прагну отримати кар'єрне зростання, повагу, гроші, щоб використовувати інших, довести оточенню свою перевагу. Це кардинально різні бажання! Тому розібратися в природі свого бажання, означає дати собі можливість побачити світ і себе у ньому реальними, такими, як є. Власне, бажання використати те світло, що відкривається мені заради мого перетворення, просвітлення, якісного зростання, й стає викривленою лінзою, через яку я дивлюсь на навколишній світ спотворено.

Метою такого володіння є ідолослужіння, тобто бажання бути «як бозі», крадучи те, що дається для всіх, перетворитися на «носія світла». От тільки світла оманливого, «блукаючий вогник», людину-ілюзію, яка йде за мерехтінням, блиском свого руйнівного бажання, спотворюючи кожним своїм дотиком світло справжнє, оскільки сама людина не здатна бути Богом. Створена «за образом та подобою», вона здатна проявити Його унікальність, тобто затребуючи й перетворюючи дію «світла реального» у світло своєї душі, розкрити та зберегти ту ширість, любов, тепло, на які так зазіхає споживацький світ. Ця відповідність, здатність бути носієм «внутрішнього світла» вимагає величезних зусиль на собою.

блр. вага – «ваги, тяжкість; повага», словен. Vâga, польск. Waga, чеськ. Váha, слвц. Váha). Запозичене з давньоведійського wâga – «ваги».

Іншими словами, доти, доки не знаю свого бажання, поки не контролюю його підступну руйнівну природу, я не здатна спрямовувати свої внутрішні потенції у творчому напрямку, не в змозі наблизитися до Оригіналу. Отже, бажання насолоди (від володіння грошима, владою, славою) стає реальним злом, міною



Поклоніння Мамоні.
Евелін де Морган 1909 р. (Додаток 2)

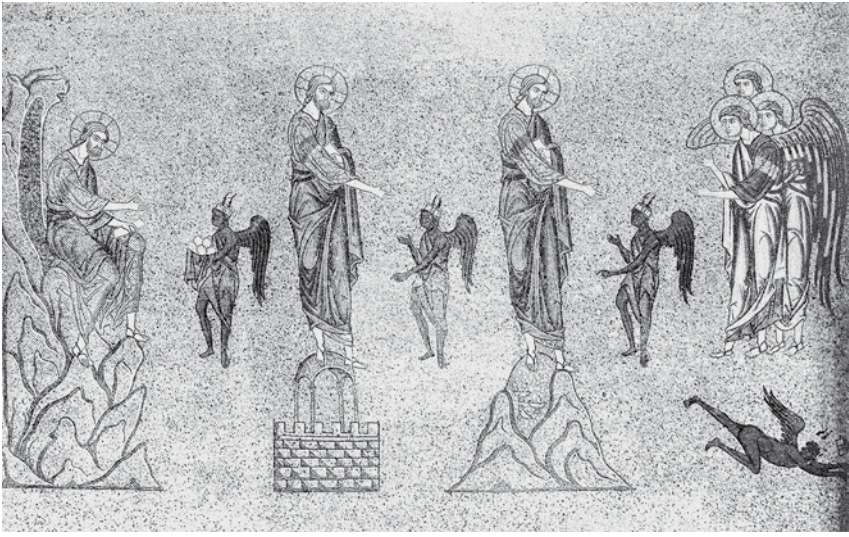
уповільненої дії, що потребує свого знешкодження, викриття. Власне, це не є знешкодженням у сенсі відмови від бажання. Навпаки, це необхідність пізнання людиною того зла, що перешкоджає реалізації її справжніх внутрішніх потенцій, її «подібності» світу Божественному. Це щира відповідь собі на питання: «Чого дійсно я бажаю? Чи таке невинне моє прагнення?». І поки я не відповім собі на ці питання, не зможу звільнитися, подивитися на світ реально.

Доки людина не здатна використовувати свої внутрішні сили тільки для добра, доки її бажання спрямоване лише на «отримання для себе», на задоволення від використання, експлуатації, спотворення, воно потребує свого знешкодження, обмеження, оскільки всі її наміри спрямовані на використання світла, знань задля експлуатації іншого, володіння ним. Тобто не можна давати людині сили й можливості більше тих, що у неї є на даний момент, якщо її бажання не відповідають принципам культури, етиці добра. Якщо ж дати людині більше її реальної відповідності, вона використає цю силу так само, як і все те, що є у її розпорядженні, «власності» відповідно до свого егоїстичного бажання — із загрозою для інших, тому треба розуміти, що реалізувати можна лише те бажання, що є щирим, творчим, тобто не несе у собі загрози життю й розвитку іншої людини, а лише взаємодопомогу.

Ситуація є досить знайомою, оскільки кожного дня ми стикаємося з побутовими (й не лише) питаннями, у яких напряму залежимо від якості рішень місцевої, обласної чи урядової влади, від лікарів чи судової сфери тощо. І кожного разу некомпетентність влади, людини, що займає певну посаду, призводить до складних наслідків. Бажання «володіти» так спокушає людину, не здатну розрізнити, що є добро, а що — зло, що вона заради нього переступає через етику, мораль і навіть інших людей. Дивлячись на світ крізь призму корисливого бажання, людина бачить лише

той міраж, ілюзію, ілюмінацію, який малює їй її інфікований егоїзмом розум. Саме тому поняття «ілюмінація» (або люмінація) у перекладі з німецької та французької (illumination) позначає *яскраве, штучне, театральне, різнокольорове сяйво, що притягує увагу, засліплює, тобто відволікає людину від світла справжнього.*

У біблійних текстах ілюзія, спокуса, омана пов'язуються безпосередньо зі злом, що народжує гріх і веде людину до смерті. «Від спокус горе світові, бо мусять спокуси прийти; надто горе людині, що від неї приходять спокуси! Коли тільки рука твоя, чи



Спокушення Ісуса Христа (фрагмент мозаїки).
Собор Сан Марко. Венеція. 13 ст. (Додаток 2)

нога твоя спокушає тебе, відітни її й кинь від себе: краще тобі увійти в життя одноруким або одноногим, ніж з обома руками чи з обома ногами бути вкиненому в огонь вічний. І коли твое око тебе спокушає його вибери й кинь від себе: краще тобі однооком

ввійти в життя, ніж з обома очима бути вкиненому до геєни вогненної» [2, (Матв.18: 7–9)].

Бажання «володіти, отримувати для себе, експлуатувати» є тією жахливою спокусою, що оманює людину, уводить в ілюзорний стан, засліплює її. Таке прагнення і є тим штучним, оманливим та холодним спотвореним світлом, на якому фіксується людина у своїх найпотаємніших прагненнях. Як розпізнати у собі той спокусливий відголосок давнього змія? Власне, відчувши внутрішні нотки заздрості.

Заздрість проявляє своє нещире, корисливе бажання, запускає на його реалізацію тривогу й егоїзм. Вона фіксує нас у стані ненависті до ближнього, що тримається на конкуренції – порівнянні себе з іншими. Як наслідок, я ніби «застрягаю» у внутрішній боротьбі між відчуттям власної переваги й зверхності відносно інших або ж недосконалої, обділеності через відсутність бажаного. Заздрість «турбується» про те, щоб у моїй свідомості образ ближнього існував як ворог, конкурент, якого треба знешкодити. Відчуваючи «неповноцінність», «ущербність», «позбавленість», слідом за якими йде відчуття зневіри, відчаю, роздратування тощо, треба розуміти, що так працює механізм корисливого егоїстичного бажання (формується пастка) образу, мета якої спотворити образ іншого, перетворити мене на руйнівника, месника, борця за справедливість (тільки чию?). Ці руйнівні емоції руйнують мої внутрішні потенції.

Філософська рефлексія

Етимологія слова «заздрість» (латинське *invidia*, що походить від *invidere* – «ненависть»), означає фіксувати погляд, пристрасно бажати, зазіхати (заритись на щонебудь), тобто дивитися поганим оком, спотворювати.

Це відчуття роздратування, досади, незадоволення, обділеності, «смутку», викликане добробутом іншої людини, її успіхами. У тлумачному словнику В. Даля «заздрість – це досада за чужим добром; небажання добра іншому, а одному лише собі». У свою чергу, поняття «зарний» (заздрісний) – подібний зареву, зірниці, вогненний, палкий, пристрасний до чого-небудь, жадібний, корисливий, схильний до стягання. «Зарі» – це пристрасне бажання, запал, змагання. Згідно з апостолом Павлом, заздрість виникає через брак духовності в людині, домінуванням тілесного над духовним: *τι γαρ σαρκίκο στε. που γαρ ν μ ν ζ λο κα ρι , ο χ σαρκίκο στε κα ката νθρωπον περιπατε τε* «бо ви ще тілесні. Якщо між вами заздрість та суперечки,



Милосердя – заздрість. Алегорії чеснот та пороків.

Джотто ді Бондоне

(фрески капели дель Арена у Падуе. 1306 р.) (Додаток 2)

то хіба ви не тілесні і не поводитесь як звичайні люди?» [2, (1 Кор. 3:3)], де заздрість серед «діл плоті» протиставляється *καρπ το πνε ματ σ* «плодам Духу» [2, (Гал. 5:19-24)].

Цікаво, що у давньогрецькій міфології Заздрість – одна з богинь Олімпу, дочка океаніди Стікс і Палланта (сина титана Крія). Сестра богині перемоги Нікі та богинь Сили і Мощі, котрі разом із Заздрістю завжди супроводжують свою сестру – Перемогу. За міфологією, Заздрість посміхається тільки тоді, коли бачить чужі нещастя, а коли хтось домагається успіху, вона починає «марніти і сохне». Поняття «заздрість» у Стародавній Греції було пов'язане з поняттям «лихе око», що, згідно з первинним значенням терміна, означає «дивитися негативно» або «дивитися з ворожістю». Відповідно до давніх понять щодо людської анатомії і фізіології, очі вважалися каналами, що ведуть до серця і від серця, фокусом думки і наміру. Промені, що виходять з очей, передають схильності серця. «Лихе око» (*ophthalmos baskanos*) і його володар визначалися як зловмисний, недобррозичливий і небезпечний. Передбачалося, що лихе око випромінює злісні і ворожі наміри.

У Новому Завіті проявами заздрості виступають ідіоми *χολ ν πικρ α* «гірка жовч» та *φθαλμ πονηρ* «погане око», завдяки яким акцентується на кольорі обличчя заздрісника та його погляду: *ε γαρ χολ ν πικρ α κα σ νδεσμον δικ α ρ σε ντα* «Бо в жовчі гіркій і кайданах неправди бачу тебе» [2, (Діян. 8:23)]; *φθαλμ σου πονηρ στιν τι γ γαθ ε μι* «Чи ж око твоє погане з того, що я добрий?» [2, (Матв. 20:15)].

2.3 ОЧІ – ДЗЕРКАЛО ДУШІ

*Якщо не будете кроткі і не будете як діти,
не ввійдете у Царство Небесне
/Матв.18:3/*

Влада бажання «володіти, жити у власне задоволення», тобто користь – це та спотворена лінза, через яку ми дивимось і сприймаємо навколишній світ у викривленому вигляді. Іншими словами, поки людина не подолає у собі це прагнення до «влади» (над іншими людьми, грошима, посадами тощо), простором її існування будуть лише ілюзії та міражі. А отже, справжнього світла, реальності вона не здатна побачити, не здатна реалізувати свій унікальний потенціал. У кожного з нас ця спотворена лінза працює під своїм кутом, і фокус її залежить лише від того, чого ми бажаємо – грошей, влади чи визнання. Проте механізм і наслідки цього астигматизму завжди мають однакову мету: зафіксувати увагу людини на сляві штучному, щоб блокувати її потенціал від сприйняття справжнього, реального, істинного світла.

Гарною ілюстрацією цієї ситуації є казка Г.-К. Андерсена «Снігова королева». Твір оповідає історію дітей Герди та Кая, що товаришують до того зимового дня, коли в очі та серце Кая влучає уламок диявольського дзеркала, яке виготовив злий Троль зі своїми учнями. Це дзеркало виконувало функцію спотворення, у ньому все прекрасне відображалось у викривленому, хибному вигляді²². Але від того, хто дивився у нього, залежало трактування побаченого.

²² Традиційно, у міфології північних народів тролі являли собою злих і потворних гірських духів, які завжди ворогували з богами та людьми.

Дзеркало злого Троля розбивається на дрібні уламки саме тоді, коли його учням «захотілось добратися до неба, щоб посміятися над ангелами і Богом» [1, с. 186]. Отже, потрапивши у око людини,



Демони та дзеркало. В. Педерсен, 1844р.

(ілюстрація до книжки Г.К. Андерсена «Снігова королева»)

а ще гірше – її серце, уламки дзеркала спотворювали її світогляд так, що все гарне і добре вона бачила тепер як потворне, тому й Кай з уважного й допитливий хлопчика перетворюється на норовливу дитину, злу і жорстоку до ближніх. Він спокушається холодним розумом, блиском крижаної краси, тому уламки «диявольського дзеркала» влучили в його серце та око, після чого він почав бачити все навиворіт або помічати у кожній речі лише її негативні сторони, а серце його перетворилося на кригу. Кай стає повністю залежним від незнайомої жінки, яка заманює його до себе. І от, одного разу, попри попередження, хлопчик прив'язує свої сани до карети зимової дами і їде з нею в невідомому напрямку.

Виявляється, що це Снігова Королева, правителька крижаної землі, холодна й безсердечна, що не знає жодних теплих і щирих почуттів. Вона хоче використати Кая для своїх цілей, тому заманює його у свої тенета. Її холодний поцілунок зробив серце хлопчика льодяним, «заморозив» його душу. Адже, за легендами германоскандинавської міфології, «світ холоду — це «чорна діра», що поглинає та відбирає будь-яку енергію (у ній криється потужна негативна енергія, подолати яку людині не вдається)»²³. І тепер, після поцілунку Снігової королеви, Кай, у якого залишився тільки холодний розум, визнає, що пропорційно складені сніжинки «набагато цікавіші справжніх квітів!», бо у них немає «жодної кривої лінії!»²⁴. Але покинута Герда не ображається на свого зарозумілого товариша. Навпаки, серцем вона відчуває, що він потрапив у біду, тому вирушає на пошуки Кая. Усупереч чисельним небезпекам, після багатьох пригод й випробувань, вона знаходить свого друга та рятує його своєю щирою любов'ю.

Філософська рефлексія

Як і більшість казок Г. К. Андерсена, твір «Снігова королева» вибудований на християнській тематиці, яка у радянських виданнях вилучалася й спотворювалась²⁵.

²³ Колесов Е., Торстен А. Классический футарк (24 знака) [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://arsmagica.org/runs/runicheskie-praktiki/klassicheskij-futark-24-znaka>

²⁴ Андерсен Х.-К. Казки, розказані дітям / Х.-К. Андерсен ; пер. з дат. А. Ганзен ; текст рос. мовою; вст. ст. К. Паустовського. — Одеса : Маяк, 1993. — С. 190.

²⁵ Лише ті перевидання казок, в основі яких лежать переклади з данської мови російською, здійснені ще наприкінці XIX століття літературними діячами, подружжям Ганною та Петром Ганзенами, дають повну уяву про первісний задум письменника.

Царство Снігової Королеви – це холодний егоїстичний світ чистого розуму, позбавленого духовності – щирості, теплоти людських почуттів. Саме тому, гордістю Снігової королеви є «дзеркало розуму» (велике замерзле озеро), яке вона вважала «найбільш досконалим дзеркалом у світі». Як і подібні до неї персонажі скандинавського фольклору (Льодяна Діва, Фея криг, Снігова відьма), Снігова королева є уособленням безжальної холодної краси, сили розуму, що символізує смерть, тому ця ззовні білосніжна, сяюча, кришталева красуня є втіленням демонічної сили, що прагне егоїзмом, зверхністю, самолюбством зруйнувати теплі стосунки між Каєм та Гердою, їхню щирість, доброту та відкритість світу. Вона своїм холодним блиском зваблює, спокушає людину, щоб потім крижаним подихом вбити у ній життя, тому Г. К. Андерсен проводить паралель між персонажем Снігової королеви та Люцифер-спокусницею²⁶, розкриваючи актуальну проблему: претензію людини пізнати світ лише за допомогою гіпертрофованого розуму, що нехтує духовні потреби особистості. Таке зло вкрай небезпечне, оскільки приховує за сяянням зовнішньої краси холодний розрахунок. Отже, його складно одразу розпізнати²⁷, тому в крижаному царстві Снігової королеви розсудливий і бездушний Кай, сидючи на замерзлому озері («дзеркалі розуму»), за завданням своєї володарки уперто складав із крижинок слово «вічність», щоб отримати від неї у подарунок увесь світ і стати «самому собі господарем». Так образно, як зазначає дослідник Р. Сулім, втілена Г. К. Андерсеном ідея диявольської влади Люцифер, що

²⁶ У пізньому християнстві під цим іменем розуміли диявола.

²⁷ Як зазначає дослідник Р. Сулім, «тема естетизації зла, яку порушує Г. К. Андерсен у цій казці, є надзвичайно актуальною для сучасної культури. Подібні образи втілюються у багатьох творах мистецтва. Серед них можна згадати Саломею з однойменної трагедії О. Уальда, чарівну Панночку з повісті М. Гоголя «Вій», яка перетворюється на відьму, і навіть прекрасну Шахеразаду та Шамаханську царицю зі східного фольклору» [11].

править людьми, спираючись лише на розум [11, с. 254]. І саме тому хлопчик не може скласти слово «ВІЧНІСТЬ», бо доторкнутися розумом до вічного неможливо.

Метафоричні асоціації, наведені автором у казці, ілюструють сам механізм спотвореного розуміння-бачення людини і шлях її «одужання», зцілення. Демонічним силам (Снігова королева, Троль) письменник протиставляє образ любові (Герда), що порушила закони царства холодного розуму Снігової королеви, врятувавши Кая від духовної смерті. Отже, ця любов не є простим фізичним потягом, мова йде про любов духовну, що має трансцендентну природу, безсмертну, ту, яка вчить «полюбити ближнього як самого себе», тому протистояти темним силам, врятувати себе й Кая маленькій дівчинці допомагає «цілий легіон ангелів», який з'явився, коли вона читала молитву «Батьку наш» [1, с. 210]. Так Герда повернула Кая із царства мертвих до життя. У їхніх серцях знову запалали почуття любові, і слово «вічність» склалося із крижинок саме по собі, без розумових зусиль. «Уже дорослі, але діти серцем і душею», Герда і Кай повернулись у Царство Боже. І у підтвердження цим словам письменник вкладає у уста своїх героїв дитячий псалом: «Квітнуть троянди... Яка краса! Скоро побачимо Ісуса Христа» [1, с. 214].

Цей псалом звучить у казці декілька разів: на початку, у кульмінаційний момент спасіння Кая та наприкінці твору, коли бабуся, що зустрічала закоханих у рідній домівці, «сиділа на сонечку і голосно читала Євангеліє: «Якщо не будете як діти, не увійдете у Царство Небесне!»» [1, с. 214]. Таким чином, як зазначає дослідник А. Конєва, прославляючи самовіддану любов і силу духу як найвищий прояв пізнання Божественного світла, Г. К. Андерсен ілюструє їхню силу над холодним раціоналізмом, тотальною раціоналізацією західної культури, домінантою якої стає анти-любов [8].

Отож, «внутрішнє світло», любов – це, по суті, і є бажання поділитися, допомогти, проявити милосердя, щирість до ближнього. Це результат долання у собі влади егоїстичного бажання «мати для себе», «володіти», «використовувати». Лише це щире прагнення здатне відкрити людині очі, позбавити від уламків демонічного дзеркала самолюбства, уламки якого глибоко засіли в наших серцях, бачити світ таким, яким він є в реальності.

Велике бажання вимагає кропіткої роботи над собою (по перетворенню себе, доланню егоїзму). І цю можливість нам дає саме істинне світло – духовне знання, що несе у собі перетворюючу силу любові, тепла, щирості. Впустивши його у серце, відчувши його просвітлюючу силу в собі, я прагну поділитися цим станом радості з ближніми. Так я прозріваю: починаю відчувати різницю між добром і злом, егоїзмом та добром, відчуваю ще більшу потребу у Цьому Джерелі Життя. Я починаю чути й розуміти потреби моєї душі, як і те, що необхідно душі іншої людини. І це моє реальне розуміння вже не легко змінити, спотворити, викривити. Але задля цього я повинен побачити цю різницю.

Література до II розділу

1. Андерсен Х.-К. Казки, розказані дітям / Пер. з дат. А. Ганзен. – О.: Маяк, 1993. – 24 с.
2. Біблія в перекладі Івана Огієнка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bibleonline.ru/bible/ubio>
3. Бычков В. Символическая эстетика Дионисия Ареопагита. – М.: ИФРАН, 2015. – 143 с.
4. Говард Зинн (Howard Zinn) Настоящий Христофор Колумб [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:cTTzLNkH0k8J>: <https://inosmi.ru/world/20151013/230794552.html+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=opera>
5. Дионисий Ареопагит. Сочинения. Максим Исповедник. Толкования. – СПб.: Алетейя, 2002. – 862 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://krotov.info/acts/05/2/areopagi.html>
6. Иллюзии оптические / Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikisource.org/wiki/ЭСБЕ/Иллюзии_оптические
7. Колесов Е., Торстен А. Классический футарк (24 знака). [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://armagica.org/runs/runicheskie-praktiki/klassicheskij-futark-24-znaka>
8. Конева А. Человек, мыслящий культуру («Снежная Королева» Г. Х. Андерсена). Серия «Symposium». Виртуальное пространство культуры: материалы научной конференции (Санкт-Петербург, 11 – 13 апреля 2000г.). – СПб: Санкт-Петербургское философское общество, 2000. Вып. 3. – С. 74–77. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://anthropology.ru/ru/text/koneva-av/chelovek-myslyashchiy-kulturu-snezhnaya-koroleva-gh-andersena,2000>
9. Летучий голландець – міф чи реальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://seayachttrip.wixsite.com/seawalker/post/2019/05/21/летучий-голландець-міф-чи-реальність>

10. Соколов М. Принцип рая: Главы об иконологии сада, парка и прекрасного вида. – М.: Прогресс-Традиция, 2011. – 704 с.
11. Сулім Р. Казка Ганса Крістіана Андерсена «Снігова королева» у драматургічній концепції однойменного фортепіанного альбому Жанни Колодуб // Українське музикознавство, 2012. Вип. 38. – С. 259– 273. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrmuz_2012_38_20
12. Троицкая С. Практический курс коррекции зрения для взрослых и детей. М., 2015. – 170 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://litres.ru/chitat/ru/T/troickaya-svetlana-ivanovna/prakticheskij-kurs-korrekcii-zreniya-dlya-vzroslih-i-detej/7>
13. Философский словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://endic.ru/philosophy/Шjuzija-867.html>
14. Фромм Э. Иметь или Быть? – К.: Ника - Центр, 1998. – 400 с.
15. Чехов А. Чорний монах / Чехов А. Полное собрание сочинений и писем в 30 т. Сочинения. Т. 8. – М.: Наука, 1986 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ilibrary.ru/text/985/p.1/index.html>
16. Что такое мираж? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://awesomeworld.ru/prirodnye-yavleniya/chto-takoe-mirazh.html>
17. Douglas Harper. Online Etymology Dictionary: November 2001. URL: http://www.zipsites.ru/books/etymology_dictionary/



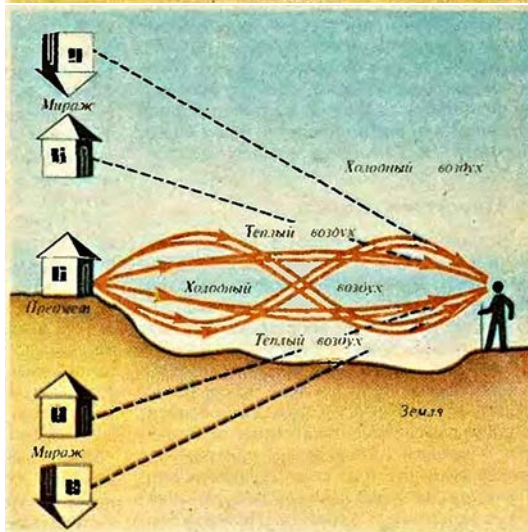
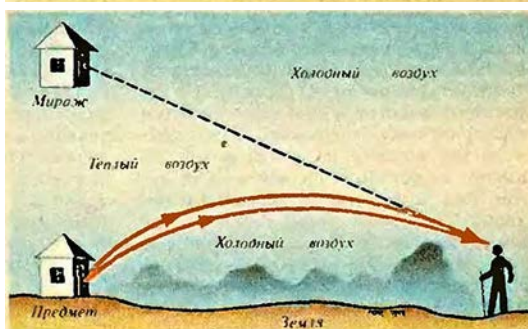
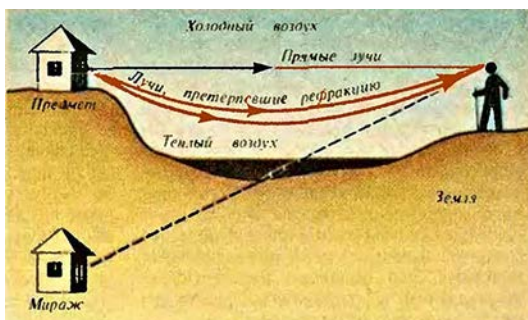
Міраж у пустелі

(Ресурс: [https:// iqjournal.ru](https://iqjournal.ru))

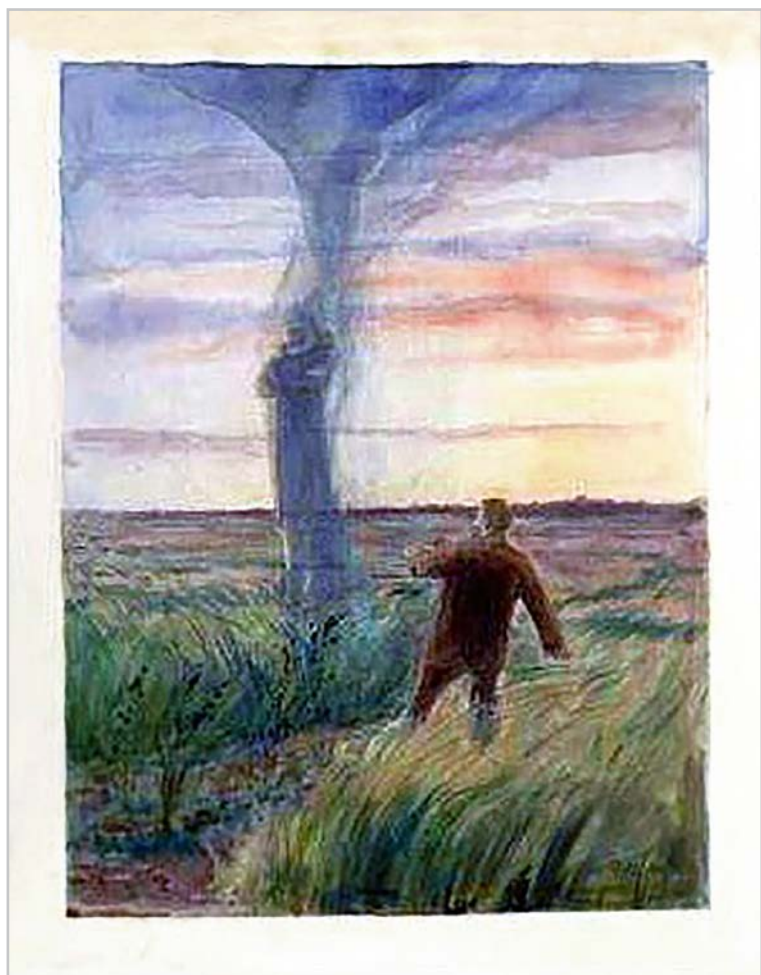


Міраж Фата-Моргана. Міраж «летючих голандців»

(Ресурс: <https://neudoff.net/blog/wp-content/uploads/2011/07/mirazh-fata-morgana-mirazh-letuchih-gollandcev-150x150.jpg>)



Оптика міражів



Чорний чернець. П. Павлінов. 1940 р.



Фата-Моргана «Летучий голландец»

(Ресурс: <https://www.farmersalmanac>)



Летучий голландец

Альберт Пінкхем Райдер 1887 р.



Епіфіз. У різні часи вважалося, що епіфіз має безпосередній зв'язок з душою людини, з її знаннями про минуле і майбутнє
(Ресурс: <https://uk.hoboetc.com/images/zdorove/epifiz-cto-eto-takoe-stroenie-i-funkcii-epifiza.jpg>)



Ілюзії в мистецтві.
Відомі 3D малюки крейдою на асфальті
(Ресурс: <https://fishki.net/1452726-znamenitye-3d-risunki-melkami-na-asfalte.html>)



Ілюзії в мистецтві. Мені тринадцятий минало... О. Шупляк, 2009 р.
(Ресурс: <https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/sverediuk.com.ua/wp-content/uploads/2015/05/Meni-trinadtsyatyy-minalo1.jpg>)



Ілюзії в мистецтві. Дві пташки. О. Шупляк, 2009 р.
(Ресурс: <https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/sverediuk.com.ua/wp-content/uploads/2015/05/Dvi-ptashki.jpg>)



Спокушення Ісуса Христа (фрагмент мозаїки).

Собор Сан Марко. м. Венеція. 13 ст.

(Ресурс: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d2/Temptations_of_Christ_%28San_Marco%29.jpg/1280px-Temptations_of_Christ_%28San_Marco%29.jpg)



Милосердя – заздрість.

Алегорії чеснот та пороків. Джотто ді Бондоне
фрески капели дель Арена у Падуе. 1306 р.

(Ресурс: https://matthewrochon1.files.wordpress.com/2018/02/g_charity_envy-2.jpg)



Поклоніння Мамоні. Евелін де Морган 1909 р.

(Ресурс: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_worship_of_Mammon.jpg?uselang=ru)

ЗМІСТ

3.1 _____
ДЖЕРЕЛО СВІТЛА 97

3.2 _____
КВІНТЕСЕНЦІЯ ДУШІ 110

3.3 _____
МОЖЛИВОСТІ НАШОГО СВІТЛОСПРИЙНЯТТЯ 127

3.4 _____
ТЕПЛО ДУШІ ЧИ ЛЮМІНІСЦЕНЦІЯ? 136

Література до III розділу 156

Додаток 3

ЕВФОНІЯ СВІТЛА ТА ДУШІ

3.1 ДЖЕРЕЛО СВІТЛА

Бог є світло, і в Ньому немає жодної темряви!
/1 Іоан. 1:5/

Світло – це знання життя, що, відкриваючись за моєї потреби у ньому, здатне якісно перетворювати мене, наблизити до Оригіналу. Це єдиний чинник вдосконалення людської природи (загалом усієї природи), основа нашого життя. Тобто самостійно, поза існуванням тих принципів, законів, знань, що відкривають мені будову, порядок існування людського буття, людина як його невід’ємна частина, не здатна жити, зростати, творити. *Світло – це пожива нашої душі, оскільки простір її буття – це інформаційне середовище, природний стан – бути носієм світла*, саме тому душа так прагне світла, що є її життєвим середовищем.

Філософська ілюстрація

Світло це ті ж електромагнітні хвилі, як і хвилі, що одержуємо від іскрового розряду або будь-яким іншим технічним шляхом. Обидва типи хвиль відрізняються лише тим, що у них різна довжина хвиль або частота. Як зазначає у зв’язку з цим У. Тернер, рівновага природи нашого світу пов’язана з безперервним випромінюванням і поглинанням хвиль. Кожен квант випромінювання володіє об’ємом, періодом і, у якості ноумена, у стані володіти й переносити інформацію. Електромагнітні хвилі, як ноумени, володіють



тією ж властивістю. Так, на думку науковців, світло при поширенні подібне до комп'ютерної програми, а поглинання відбувається пофайлово або пооператорно (квантами). У рівноважному стані випромінювання й поглинання для кожного об'єкта структури рівні. Таким чином, обмін інформацією відбувається в кожному мікрооб'єкті й відповідно в повному обсязі нашого Всесвіту. Амплітуди, інтенсивність, частотні характеристики хвильового спектру нерозривно пов'язані з параметрами (енергія, імпульс, період, амплітуда) теплового руху груп атомів або молекул. Інформаційний вплив, що полягає в модуляції амплітуд, інтенсивності або частоті хвиль по вимірюваним приладами показникам, може скласти величину порядку 0,1% від їх середнього значення.

Можливості збереження інформаційного впливу в спектрі хвильових коливань є причиною існування неоднорідностей і флуктуацій на всіх рівнях ієрархії. Існування неоднорідностей робить практично необмеженими за часом збереження й трансформацію інформації. Інформаційний вплив виявити сучасними науковими методами неможливо. У стані рівноваги він незмінний. Причини зміни мають трансцендентний характер. Ні довести, ні спростувати можливість збереження й трансформації інформації в хвильовому спектрі теплового руху груп атомів або молекул науковими методами неможливо. Як неможливо, не володіючи налаштованою антеною, побачити телевізійні програми. Природа нашого світу слухняно виконує волю Творця. Неоднорідності, що існують на всіх рівнях ієрархії, є матеріальним втіленням останнього Слова Творця. Не існує в природі ніякої самоорганізації і саморозвитку. Ієрархія структур виконує веління Творця: надійде команда – відбувається виконання. Нижчі структури підпорядковані вищим і виконують їхні команди. Ієрархія структур знаходиться в рівновазі й готовності до виконання команди. Надійде команда – іде виконання, ієрархічність

дозволяє довести команду до будь-якого рівня ієрархії. Здійснилася команда – рівновага й очікування. Уся земна ієрархія структур, таким чином, є «наступником» команд Творця. Саме це зробило наш світ керованим відпочатку. Перебудовуючи і модулюючи амплітуди й частоти (за допомогою впливу звукових хвиль «Словом»), Творець може змінювати параметри спільного теплового руху атомів і молекул. Побічно про зв'язок теплового руху і Слова Божого свідчить факт внутрішнього вузького температурного діапазону для тіл вищих ссавців і людини. Підвищення температури всього на 2 градуси – хвороба, на 5 градусів – смерть [26].

Світло, тепло, буттєве знання здатне нести, передавати й преломлювати лише те, що має духовну природу, а тому людина повинна відчутти Джерело «світла істинного», уміти розрізнити штучну ілюмінацію, міраж від світла, що дарує їй життя. Лише за цього щирого прагнення вона здатна відкритися, довірити себе перетворювальній силі останнього. Лише так вона здатна наблизитися до Оригіналу, стати «за образом та подобою»: змінити егоїстичне бажання «володіти», «отримувати задля себе» на прагнення «поділитися, передати, відкрити задля інших». Мова, власне, йде про реалізацію нашої потреби у любові, теплі, добрі, тобто тих сутнісних аспектах людської душі, що складають її есенцію.

Філософська ілюстрація

У фізиці під «джерелом світла» розуміють будь-який об'єкт, що випромінює електромагнітну енергію у видимій області спектра. Іншими словами, «джерело світла» – це тіло, яке випромінює світло. Тому, зазначається, що за

своєю природою поділяють штучні та природні джерела світла (у фізиці ідеалізовані моделями точкових і безперервних джерел), теплові (ті, які маючи високу температуру випромінюють світло) та люмінесцентні (холодні джерела світла). Згідно із законами термодинаміки відомо, що при нагріванні до певних температур речовини починають випромінювати світло (причому немає різниці, мова йде про вольфрамовий волосок в електричній лампочці або Сонце, температура на поверхні якого становить 6 000 градусів Цельсія) [13]. Так, енергія атомів носить дискретний (переривчастий) характер, змінюється стрибками, властивими для кожного атома. У нормальних умовах усі атоми знаходяться у своїх основних енергетичних станах. Для того, щоб порушити цей стан, збудити атом, йому необхідно передати деяку енергію. Отже, при переході з більш високих станів у більш низькі випускається порція енергії – фотон. Із ростом температури тіла випромінювання доповнюється більш високими частотами. Таким чином, випромінювання тіла, нагрітого до декількох тисяч градусів, представлятиме суцільний спектр: від інфрачервоного до ультрафіолетового.

Нас оточує безліч тіл, які випромінюють світло. Проте основним природнім тепловим джерелом світла виступає Сонце, випромінювання якого підтримує життя на Землі (світло необхідне для початкових стадій фотосинтезу).

Тепло, любов, прагнення допомогти, поділитися тим найціннішим, що закладене в мою особистість – ті якості добра, щирості, милосердя, які наближають нас до відповідності «образу та подобі» Світла Життя. Тобто людина починає бачити реальність лише тоді, коли звільняється від егоїстичного бажання «володіти», «використовувати», коли за власним егоїзмом, «еталонністю», прагненням «отримувати блага матеріального світу задля задоволення себе», починає бачити, розуміти природу справжнього Джерела світла – цінність допомоги ближньому.

Прагнення людини до світла, до пізнання навколишнього світу і є тією життєвою орієнтацією, що дозволяє нам розуміти, сповнюватися «світлом внутрішнім». Іншими словами, потреба людини у відповідності цьому знанню істини, життя просвітлює – перетворює нас внутрішньо, трансформується у тепло, любов, щирість, милосердя. А це означає лише одне – *самостійно, без щирої потреби наблизитися до Джерела Світла, проявити Його у собі, відповідати Йому людина не здатна бути творчою, унікальною, вільною. Лише наше розуміння сутності Світла, лише щире прагнення до істини, любові, добра дозволяє просвітлюватися, удосконалюватися, ставати ближчим до Бога. Це долає наше егоїстичне бажання, перетворює його на творче. Отже, людина є проєкцією цього досконалого Божественного світла («за образом та подобою»), а не його джерелом.*

Мова безпосередньо йдеться про те, що наше бачення себе, «свого місця», ролі у навколишньому світі, як правило, є хибним, навіяним ілюзією власної «неперевершеності», «обраності», що формується за тих чи інших обставин і, таким чином, спотворює природний стан душі – розуміння своїх справжніх можливостей і відповідності. Людина вважає себе еталоном, досконалістю, що немає вад, а отже, не потребує роботи над собою. Саме таке хибне розуміння себе формується під дією ілюзорного бачення навколишнього світу у свідомості людини. Проте треба розуміти, що досконалість, еталон, оригінал – це результат тривалого напрацювання, на який витрачається час, зусилля, прагнення.

Людина, її душа (як і тіло) – це потенція, яка вимагає свого пізнання, розгортання, відкриття, загартування. Лише за цих умов людська природа здатна набувати своєї унікальності, цінності. Але для цього повинно бути розуміння, що вдосконалюватися здатне лише те, що має ваду, певну погрішність. А це означає, що на шляху вдосконалення результату набуває лише той, хто

приймає свою невідповідність, гріховність. *Лише бачення власної недосконалості відкриває перспективу вдосконалення.*

Отже, підступність пастки «еталонності» для людини, її нерозуміння свого реального стану, цінності праці над собою полягає у спокусі безкарно розпоряджатися тим життєвим потенціалом, талантами, якими вона щедро наділена для творчої реалізації – праці на спільне благо. Тобто у формуванні претензії використовувати за власним егоїстичним розсудом те сакральне, духовне знання, яке надається для роботи нашої душі, розкриття й проявлення її унікальності. Іншими словами, можливість долучитися до «світла реального» надається не для того, щоб переробляти навколишній світ, змусити поклонитися власній «еталонності», але щоб, перш за все, змінити, вдосконалити себе для творчої реалізації. Тому, втрачаючи відчуття розуміння власної недосконалості, людина, що визнає себе божеством, спотворює все те, що надається їй для участі в процесі світлоділення – фотодосії.

Саме тому, у сучасну епоху стають усе більш популярними тренінги особистісного зростання, майстер-класи з підвищення самооцінки тощо, на яких людина набирається поверхневої інформації, що ще більше збиває її зі шляху пізнання, розуміння себе справжньої. Її не вчать бути доброю, щедрою, уважною, навпаки, у сучасному світі ці якості вважаються тими, що заважають досягати бажаного «успіху». Натомість людина насичується інформацією, що розвиває в ній протилежні якості: егоїзм, нещирість, хитрість, конкуренцію. Трансформуючись у внутрішній досвід, ці знання стають основою для формування нашого відношення до навколишнього світу.

Отже, мова йде про відношення людини до тих знань, потенцій, якими так щедро наділяє нас навколишній світ. *Світло стає джерелом справжньої насолоди, радості, лише коли прийняте щирим серцем перетворюється в тепло нашої*

душі, що трансформується у гармонійні відносини зі світом, відносини, у яких і той, хто передає, і той, хто приймає це тепло, відчують перетворювальну силу світла, що єднає.

Іншими словами, людина не здатна нічого унікального знайти всередині себе без перетворювальної дії світла, не здатна створити себе з нічого, бути божеством. Натомість, завдяки світлу й тим потенціям, що закладаються у її душу, вона може відкрити й відтворити власну унікальність як прояв досконалості Творця. Тому гармонія світосприйняття, як і сприйняття себе, розпочинається тоді, коли порушується моє розуміння свого місця, своєї відповідності, коли я спокушаюся бути «світлом істини». Тобто коли людина, втрачаючи здоровий глузд як зв'язок з навколишнім світом, з собою справжньою, починає вірити у власну еталонність, обраність, непогіршеність. Як уже зазначалося, обставини цього можуть бути різними (уседозволеність з боку батьків та дорослих у вихованні дитини, прагнення відмовитись від себе справжнього через певні життєві обставини тощо), проте основа одна: спотворене (вигадане, нереальне) бачення себе – самообман, що веде до порушення зв'язку з Батьком.

Філософська ілюстрація

Як заявляє західний дослідник Ален де Боттон, самообман починається з почуття, що ми себе знаємо. На це вказує безліч «варіантів та фактів», серед яких:

- ситуації, коли ми приймаємо знайомі з дитинства емоції за любов, розуміння якої формується на дитячому досвіді близькості з батьками, тому, як зазначає дослідник, у кожного світлого переживання в дитинстві є темний близнюк, наприклад батьківська турбота часто



перетворюється в контроль. Якщо ми пережили таке в дитинстві, можемо несвідомо сприймати схильність партнера контролювати нас як прояв турботи. І поки точно не знаємо, з якими негативними переживаннями у нас асоціюється любов, ми ризикуємо раз-по-раз вибирати партнерів, які дають нам, замість щастя, знайомий із дитинства варіант страждання;

- *коли виправдовуємо свої вчинки.* Ми звикли сприймати будь-які свої відчуття як відображення об'єктивної реальності і вважаємо їхнім джерелом не себе, а зовнішній світ й інших людей. Формується стереотип, що помилятися можуть інші під впливом сильних емоцій, але тільки не я: якщо я злюсь на когось, значить інша людина це заслужила, тому найчастіше ми взагалі не намагаємося усвідомити свої почуття, а відразу висловлюємо їх дією: кричимо, ламаємо речі, грюкаємо дверима;
- *коли думаємо, що знаємо свої справжні амбіції.* Наше відношення до сім'ї, кар'єри, реалізації у цілому обумовлені родинним досвідом, а уявлення про успіх пов'язуються із суспільно заданими стереотипами. Але енергію для його досягнення людина черпає із власного досвіду. Можливо, ми несвідомо прагнемо довести, що здатні на більше, ніж очікували від вас батьки, брати й сестри. Або ж стримуємо свої амбіції, тому що нас із дитинства привчили себе недооцінювати. Мова не йде про відмову від наших уявлень про успіх, але варто перевірити, чи дійсно ці уявлення й амбіції виходять від нас самих, тому що, як зазначає дослідник, відмовитися від бажаного — це ще не найгірше. Набагато гірше — досягти мети і вже в кінці шляху зрозуміти, що насправді ми хотіли зовсім іншого;
- *коли в сотий раз повторюємо: «Мені це не потрібно».* Коли нам не хочеться напружуватися, щоб

щось змінювати, ми просто не визнаємо себе, що нас дратує конкретна проблема. Ми вміємо переконувати себе, що нас не хвилює те, що насправді дуже важливо: любов, сім'я, свобода. Якщо на критику того, що нам нібито не потрібно ми готові витратити більше часу і сил, ніж на досягнення своїх цілей, значить, не так уже й нам це байдуже;

- *коли узагальнюємо.* Навіть коли у нас є конкретні причини для тривоги або зневіри, ми часто їх узагальнюємо. Якщо ми чогось вплуталися в безглузду суперечку в чаті – значить «ніхто нас не розуміє». Якщо у нас на душі неспокійно – «усі навколо збожеволіли». Ми «розпилюємо» свій біль, щоб перекласти відповідальність на світ навколо;
- *коли ображаємося.* Чому друзі і близькі не хочуть говорити нам правду про нас, а вважають за краще підтримувати наші ілюзії? Тому що вони бояться нас образити. образа – це найпростіший і найефективніший спосіб ігнорувати важливу, але неприємну інформацію про себе, зміщуючи акценти із самої проблеми на того, хто на неї вказав. Знайомий робить вам зауваження, ми звинувачуємо його в грубості й зарозумілості. Партнер указує на нашу слабкість, ми лютуємо від того, що він «тільки ускладнює життя» [12].

«Насолода собою» від захоплення хибною картинкою, що вимальовує наша свідомість, перетворює мене на ідолопоклонника, який ревно захищає «культ себе», тому ні критика з боку оточення, ні проблемні ситуації, що відбуваються через таке порушення порядку, не сприймаються як попередження, допомога, шанс прозріння від самоспотворення, втрати себе. Захоплення собою, по суті, веде до порушення другої християнської заповіді: «*Не роби собі кумира і всякої подоби з того, що на небі вгорі, або на*

землі внизу, і що у воді під землею: не поклоняйся їм і не служи їм». Саме це порушення етичного порядку – що є первинним, а що вторинним, руйнує цілісну картину світу у свідомості людини, де все пов'язане між собою, причинне. Іншими словами, надаючи значення собі, а точніше власному егоїзму (оскільки справжні внутрішні потенції особистості ще не розкриті, не реалізовані), людина втрачає здатність розуміння реальності – того духовного світу, невід'ємною частиною якого вона є. Натомість, розум формує спотворену картину світу, у якій я – осередок, навколо якого й для якого все повинно відбуватися, крутитися: тобто все працює на задоволення моїх бажань, егоїзму.

Філософські роздуми

Поняття «ідолопоклоніння» (язичництво) (від давн.-грец. εἰδωλον – «зображення, образ, міраж, привид; подоба, видимість; бачення, мрія, ідеал, кумир» (від εἶδος – «образ, мрія»)) означає буквально «копія або образ чогось реального, що не має суті». Так, у філософії Платона *εἰδολον* позначає копію ідеї, що не відображає її сутнісного змісту [19, с. 349]. Зокрема, теорія ідей Платона зазначає, що наш світ – це репрезентація, тобто певне відображення «ідеальної» Ідеї-Істини, недоступної нашій свідомості. Істина лежить поза репрезентаціями. Людина здатна сприймати лише її копії, «відблиски», що є візуальним втілення Істини. Тобто реальність речі, події тощо проявляється у її відповідності ідеї, її наповненості цим сенсом. Однак не все у світі є відображенням істинного знання. Деякі відображення не мають оригіналу, тобто того, що вони відображають, а отже, їхня подібність – уявна, вигадана. Саме у цьому лежить платонівське розуміння *εἰδολону*: лише зовнішня, обманна подібність Ідеї, тоді як глибино він їй чужий [11].

У переносному сенсі ідолопоклонство — це поклоніння таким бажанням, ідеям, кумирам і цілям у житті, які засліплюють, принижують людину, роблять її іграшкою власної пристрасті. Таке служіння передбачає жертвопринесення, тобто згоду людини на втрату власної свободи, творчості, перспективи заради моральної всездозволеності і свавілля. Авва Дорофей вказує на три основні ідоли, які породжують усіх інших: «Усякий гріх відбувається або від сластолюбства, або від грошолубства, або від славолюбства» [2, с. 126].

Принцип язичництва вибудовується на спотворені духовного закону: «Я — Господь, Бог твій...Нехай не буде в тебе інших богів крім мене», коли людина, надаючи собі значення, блокує свій духовний розвиток і спрямовує потенціал на задоволення матеріальних потреб, набуття влади над матеріальними ресурсами. Спотворюється розуміння того, що Божим, оригінальним, довершеним є тільки те, що несе у собі любов: світло, істину, суть, радість, якою необхідно поділитися з ближнім. Нерозуміння цього блокує людину на бажанні «мати, володіти, використовувати» це світло-знання. У егоїстичній свідомості «мати» є рівнозначним «бути» («як бозі»). Проте у першому посланні до коринтян апостол Павло наголошує: «Про ідольські жертви ми знаємо, бо ми усі маємо знання; але знання робить пихатим, а любов наставляє. Хто думає, що він ніби знає щось, той нічого не знає так, як повинно знати. Але хто любить Бога, тому дане знання від Нього» [3, (1 Кор. 8: 1–3)]. Отже, руйнація починається з того, що корисливе бажання «використовувати» знання для власної переваги без прагнення поділитися ним, допомогти ближньому блокує людину в ілюзії самообожествління й починає руйнувати її зсередини. Адже, лише проявивши тепло власної душі, ми маємо можливість звільнитися від влади егоїстичного бажання.

Як зазначає у зв'язку з цим Іоанн Золотоуст, своїм зверненням апостол Павло показує, що знання належить усім, і тим самим упокорює гордість, тому що ті, хто володіють чимось великим і прекрасним, володіючи самі, звеличуються, а коли виявлять, що й інші мають те ж саме, то змиряються... він (апостол) не вказує на себе самого, але на всіх; не говорить: і я маю знання, але: «ми знаємо, тому що ми всі маємо знання»... саме знання не тільки не є повним, недосконалим, але й шкідливим, якщо з ним не буде з'єднано щось інше. Сказавши: «тому що ми всі маємо знання», він додає: «Знання ж надимає, любов же наставляє»; якщо знання не пов'язане з любов'ю, то воно робить пихатим, ...знання має велику потребу в любові. Хто любить, той, як виконавець найголовнішої з усіх заповідей, хоча б і мав якісь недоліки, за допомогою любові скоро може придбати знання; а хто має знання, не маючи любові, той не тільки нічого не отримає, але часто втрачає й те, що має, впадаючи в гордість. Таким чином, знання не виробляє любові, а навпаки віддаляє її від людини неуважної, породжуючи в ній гордість і зарозумілість. Гордість розділяє, а любов з'єднує і веде до знання. Це стверджує (апостол), коли говорить: «Але хто любить Бога, той пізнає Ним». Я не забороняю, зазначає, мати досконале знання, але я наказав мати його разом з любов'ю; (Інакше) воно не тільки марне, але навіть шкідливе [4]. Отже, знання вимагає опрацювання – праці людини над собою (егоїзмом), щоб світло істинне перетворилося у тепло моєї душі.

Ілюстрація

Сонце – це майже ідеальна сфера гарячої плазми, яка перетворює водень у гелій за допомогою мільярдів хімічних реакцій, які в підсумку виробляють інтенсивну кількість

тепла. Замість того, щоб перебувати поруч із Сонцем, тепло випромінюється в космос, тому частина цієї енергії (тепла) досягає Землі у вигляді світла. В основному ця енергія містить інфрачервоні, видимі й ультрафіолетові промені. Сонячне світло, що досягає поверхні Землі, нагріває її, створюючи умови для життя всього земного середовища. За даними Університету Орегона, вся Земля отримує в середньому 164 вата на квадратний метр протягом доби. Це означає, що вся планета отримує 84 теравата теплової енергії. Енергія сонячних променів, яка потрапляє на Землю, величезна – $20,9 \cdot 1020$ кДж/хв. ($5 \cdot 1020$ Ккал/хв.). Зелені рослини засвоюють її до 2%, запускаючи процес фотосинтезу – єдине джерело кисню на Землі. Решта випромінювання перетворюється на теплову енергію, яка йде на випаровування й нагрівання води, нагрівання атмосфери і кінетичну – вітри, хвилі, течії [9].

Отже, унікальна живильна природа досконалого світла – духовного знання, істини, проявляється у взаємодопомозі – любові до ближнього. Це знання для всіх, світло, що здатне зігріти кожного, що об'єднує своїм теплом, тому, лише за безкорисливої потреби, щирого прагнення долучитися до нього, відчутти його живильну силу, воно відкривається мені у вигляді досвіду, що стає частиною мого життя. Мова, власне, йде про те, що «теплова» природа духовного знання спонукає «теплопровідність» (здатність поділитися, допомогти ближньому) нашої душі. Отже, від відношення людини до цього світла, тобто її намірів (ширих чи корисливих) залежить, якою енергією проявиться це світло у навколишньому світі: стане «внутрішнім світлом» нашої душі – добром, любов'ю, єднанням – чи направиться на зло.

Як зазначає Іоанн Золотоуст, зло походить не від досконалого знання, а від нестачі любові й поблажливості до ближніх. Сама

метафізична природа світла-істини є умовою реалізації людського життя. Залучаючись до неї, відчуваючи у собі потенції добра, любові, щирості, я сповнююсь радістю. І саме від мого прагнення, вибору залежить, як я скористаюся цим даром. Іншими словами, досконала природа *«світла реального»* реалізується лише у просторі безкорисливого відношення людини до знання-істини, її прагнення стати відповідною Оригіналу, проявити щирість, любов до ближніх: *так світло трансформується у природній стан нашої душі – тепло, любов.*

Це означає, що лише щира потреба людини у *«світлі реальному»*, лише прагнення подолати спотворений стан душі – корисливе бажання «мати» («отримувати для себе», «володіти») – відкриває потенціал творця – бажання допомогти ближньому, поділитися теплом власної душі. Отже, *щирість, любов є квінтесенцією «світла реального», здатного просвітити, змінити мене і навколишній світ.* Творче прагнення, що проявляється у мені любов'ю до ближнього, свідчить про роботу над собою, щире відношення до *духовних знань*. Із цих змін народжується розуміння, що лише перетворювальна дія світла є джерелом задоволення внутрішньої спраги моєї душі. Це відкриває перспективу моєї співучасті у процесі преображення – *фотодосії*.

3.2 КВІНТЕСЕНЦІЯ ДУШІ

...у великім домі є не тільки золотий та срібний сосуди, але й дерев'яний та глиняний; інший на честь, а інший на нечестя. Отже, як хтось очиститься від цього, буде сосудом на честь, освяченим, корисним

*для господаря, готовим на всяке добре діло.
/2 Тим. 2:20–21/*

Душа є Даром, який надається для набуття творчого стану співпраці з Господом – *фотодосії*. Це найбільша цінність, яку довіряє Батько своїм дітям. Усе, що оточує нас, усе, що визначає нашу унікальність – це ті умови, що надаються душі для її розвитку, реалізації закладеного потенціалу, примноження цього Дару. Шлях душі – це шлях істини та любові, *преломлення Дару, єднання*, тобто праця задля допомоги ближньому. Отже, природним (неспотовореним) станом душі є її «теплопровідність» – *прагнення приймати й передавати тепло у середовище, перетворювати навколишнє середовище у довкілля*.

Тепло – це стан, що проявляє активність нашої душі, прагнення відчувати й ділитися тим багатством, досвідом, що набуває людина в процесі праці над собою. Це основа її відношення до ближнього, на якому формується спілкування з навколишнім світом. Тепло визріває в нашій душі за відповідності закону послідовності: розуміння того, що є первинним для людини, а що – вторинним, тобто прийняття, усвідомлення своєї реальної (а не бажаної) відповідності тим умовам, процесам, оточенню (тобто місцю та часу, можливостям та обмеженням), що визначають мене.

Отже, сутність нашої душі, її есенція проявляється в життєвій потребі приймати світло, просвітлюватися й передавати його теплом у навколишнє середовище. Це принцип, що відображений в основній християнській заповіді «*полюби ближнього свого як самого себе*». Саме коли душа є носієм «світла внутрішнього», середовищем тепла, добра, тобто коли нашим життєвим мотивом є любов, людина здатна подолати підступність, жадібність власного егоїзму, відчутти у собі перетворювальну дію *світла реального*.

Цей стан щирості, тепла, що є життєвим станом нашої душі, вимагає *розуміння* – звільнення людини від страху бути справжньою, бажання використовувати, потребує оголення перед довколишнім світом, тому головною проблемою на цьому шляху стає її спокуса, що й блокує наше розуміння на шляху Істини та Спасіння. Як зазначає Макарій Єгипетський, дезінтегрованість (тобто розкладання) особистості починається з деформації її способу пізнання навколишнього світу, її ставлення до нього. На відміну від цілісного (інтегрального) пізнання, що випливає з богообразної цілісності особистості, із здорових, безгріховних гносеологічних здібностей, гріх перекручує всі гносеологічні здатності... Втрачаючи через гріхопадіння дану Богом богообразність як осередок особистості, людина втрачає й гносеологічний (пізнавальний) осередок, бо з його допомогою переступає через поставлену Богом межу пізнання, щоб набути «пізнання добра і зла» поза Богом, користуючись методом сатани. А гносеологічний метод сатани виражений у трьох словах: «Будете як боги» – *hws theoi genesesthe*. Висловлюючись етичною термінологією, метод сатани – це «зарозумілість, гордий розум» – *hypselophrosynea*. Так сатані вдається принцип і метод свого життя перенести й пересадити в людину, бо без Бога жити «як боги» – значить жити «*te idia physei*» («своїм єством»), значить відірватися від Бога, померти «*apo tou Theou*» («далеко від Бога»), бо тільки Бог живе Своїм власним єством, а все інше живе у спів-причасті до Його життя.

Живучи за методом сатани й користуючись зарозумілістю як методом пізнання, людина настільки заражає гріхом свої здібності пізнання, настільки перекручує, ... і вони стають для неї ідолами (*eidwla*) Гносеологічний ідолопоклонник вбачає свій центр у кожній своїй обоженій думці. Дійсно, його думки стають «як боги», і він має стільки центрів, скільки в нього ідолопоклонницьких думок, а ім'я їм – леґіон. Гносеологічне

язичництво, яке проголошує кожну сповнену гріхом думку богом, і є тією згубною силою, яка позбавляє центру, розкладає, знеособлює людську особистість. Гносеологічна діяльність сатани обумовлена переважно раціоналістичною природою, яка таємничо з'єднується із природою людини. Пошкоджена гріхом логіка, рабство гріха, що служить раціоналізму, є сутністю його природи, абсолютно відсіченою від природи Божої; він постачає свій центр у себе самого, живе собою, виправдовує й доводить себе собою. Поєднана з гріхом людська природа його імітує: вона живе собою, не виходить із себе, не переступає меж свого зараженого гріхом «я», живе в собі, ... пожирає себе, харчується сама собою, тобто своєю природою, зрощеною з природою сатани. І що найгірше, людина ідолізує себе, свої частки, стає сама собі ідолом і богом, отже собою замінює Бога, стаючи сама «як бог».

Іншими словами, гріх – це та сила збереження себе як себе, яка робить особистість «самоболваном», ідолом для себе, «пояснює» «Я» за допомогою «Я», а не за допомогою Бога, і засновує «Я» на «Я», а не на Богові. Гріх – це те корінне побажання, за допомогою якого «Я» стверджує себе у своїй ізольованості й відчуженості та робить із себе єдину точку реальності. Гріх – це те, що приховує від «Я» усю реальність, оскільки бачити реальність – це й означає вийти із самого себе і перенести своє «Я» в «не-я», в інше «Я», у видиме, тобто полюбити. Тому, гріх – це середостіння, що залишає «Я» між самим собою і реальністю ... Гріхом пошкоджені, перекручені дияволом пізнавальні здібності людини, так що людина бачить лукаво, чує лукаво – ρονεγως ακουει ... і має серце, що замишляє лихе [22].

Філософська рефлексія

В Ізраїлі на горі Содом зберігся стовп, статуя з кам'яної

солі, що нагадує жіночий силует. Традиційно він асоціюється з біблійською притчею про «жінку Лота» (נְצִיב מֶלֶךְ), яка перетворилася на пам'ятник із солі. Згідно з біблійським оповіданням, жінка Лота в покарання за те, що під час втечі із Содому не послухалася наказу ангела і озирнулася назад, умить закам'яніла [3, (Бут., 19, 17, 26)]. Соляний стовп (грец. στήλη ἁλός) біля Мертвого моря згадується в Премудростях Соломона. Про це свідчить Йосиф Флавій, який повідомляє, що сам його бачив («Древн.», I, 11, 4), Климент Римський (Послання до корифеї., XI) та Іренеї (Advers. Haer., IV, 31, 3) згадують про його існування.



Жінка Лота. Соляний стовп на горі Джебел Усдум.
Палестина. (Додаток 3)

Усі ці факти, як зазначається у енциклопедії Брокгауза та Ефрона, засновані на природному явищі поблизу Мертвого моря. Так, на східному боці соляної гори Джебел Усдум (Палестина) знаходиться круглий стовп із кристалічної солі висотою в 40 футів. Араби називають

цей стовп Bint scheid Lût («дочка старійшини Лота»), змішуючи дружину Лота з його дочкою [10]. Як «пам'ятник невіруючій душі» у релігійній свідомості соляний стовп символізує камінь перепони, є нагадуванням людині про руйнівні наслідки її претензії, образи на Бога й свавілля.

Мова йде про те, що світло істинне несе у собі знання життя – любові, добра, творчості, свободи, а тому й відкривається воно для життя, тобто за щирого прагнення людини працювати над собою, вдосконалюватися духовно, любити, творити. Лише при такому відношенні «світло реальне» стає досяжним людині, здатне перетворюватися у «світло внутрішнє» – тепло, тобто потребу любити, ділитися собою з іншими, передавати цей дорогоцінний досвід, допомагати ближньому. Нещирість, тобто прагнення використовувати це знання задля егоїстичних бажань, порушує природний стан душі, блокує розуміння закону послідовності, а отже, спотворює її духовну природу! Що це значить?

Світло істини несе потенціал просвітлення, тобто відкриває сутність тих речей, що оточують нас, робить їх зрозумілими. У темряві жоден предмет, річ не проявлені для нас, тому й формуються страхи, на страхах виникають ілюзії. Не бачачи, не розуміючи, з чим маємо справу, ми приймаємо одне за інше, вводимо себе в оману, формуємо невідповідне, спотворене уявлення-бачення ситуації. Так людина звертає з життєвого шляху на хибні стежки, лісові хащі, де губиться, втрачає себе. Отже, єдиний шанс не загубитися – це побачити, що знаходиться у цій темряві, з чим ми стикаємося. Темрява і є відсутністю знань, розуміння сутності, різниці між справжнім та хибним, яке заважає нам рухатися шляхом життя. Отже, знання, тобто розуміння суті, є результатом пізнання, тобто опрацювання тих

питань, ситуацій, проблем, з якими стикається людина, її потреби у «світлі реальному, істинному».

Як зазначає дослідник мови В. Топоров, слово «розуміння» (давн.-грец. *σοφία* – «ясність, мудрість») означає «особливу глибоку ступінь розумності», особливий вид ментального збудження, пов'язаного з «народженням знання»²⁸ [27]. Семантично поняття *σοφία* – це «те, що орієнтоване на вірець, розумну та доцільну творчість, від початку до кінця усвідомлену творцем; підпорядковане певній мірі, правилу» (пор. *στάθμη* – «правило, норма», *παρά στάθμην* – «по шнурку, прямолінійно», *σταθμάω* – «вимірювати», *μετρέω ἢ σταθμάσθαι* – «вимірювати правилом»). Отже, як зазначає В. Топоров, ця софійність пояснюється не просто мистецтвом майстра, що слідує вірцю, а тим, що це мистецтво має божественне походження. Тобто це результат дії «світла реального», що просвітлює розум людини, відкриває їй бачення самої сутності речей, перетворює на співтворця. Дослідник підкреслює, що коли Геракліт відокремлює від софії чесноту (*ἀρετή*), що пов'язана з розумінням (*φρονεῖν*), та наголошує на тому, що мудрість у словах і діях проявляється у згоді з природою, що ознакою мудрості є прийняття – «відповідність логосу, тому, що все єдине», він також підкреслює причетність *σοφία* до тієї вищої та найбільш спільної та універсальної сили, яка впорядковує усе у світі. Як і Сократ у платонівському «Діалозі», який стверджує, що ім'я мудреця відповідає одному лише Богу (...θεῷ μόνῳ πρέτειν. *Phaidr.* 278d), а філософ – не більше ніж любитель *σοφία* [27].

²⁸ Від індоєвропейського *ṣogʷh₂os* – «той, хто ясно бачить, розумний» (пор., наприклад, лат. *sapientia* – «мудрість» (розсудливість) (від *sapio* – «мати смак, бути розважливим») з індо.-євр. *sap-* «пробувати на смак, їсти», або слав. *modrostь*, що походить від індо.-євр. *men* – особливий вид ментального збудження (пор. грец. *μέμνηται*, *μένος* – «сила, сказ, наміри, думка» або нім. *weisheit* «мудрість» від *wissen* – «знати»), у кінцевому підсумку пов'язаному з *jan* – «народжувати» і т. п. [27].

Отже, визначаючи сутність слова σοφία, зазначимо, що воно позначає стан «за межами раціонального розуміння». Мова йде про причетність до сенсу, істини, творчості, що не підлягають матеріалізації, перетворенню на річ.

Філософська ілюстрація

Внутрішня, саме онтологічна форма слова σοφία розкривається у філософській традиції Платона, неоплатоніків та православної софіології. Так, у неоплатоніків (Прокла), зазначається, що софія відповідає самій природі буття, як знання про буття. Схожі думки знаходимо в «Ареопагітиках», у творі «Про імена Божі» (пор.: «Божественний розум (θεῖος νοῦς) у себе вміщає усепервуче знання в силу того, що є в собі самому (ἐν ἑαυτῷ) основою всього світу, він передує і знанню усього суцього... Отже, божественна мудрість (θεῖα σοφία), ... знає все...») (Κεφαλαῖον Ζ'. Περὶ σοφίας, νοῦ, λόγου, ἀλθείας, πίστεως § 2).

Розуміння (закону послідовності, тобто суті, істини), наше знання природи самого буття ґрунтується на *самопізнанні* – *пізнанні власної душі*. Саме таке знання-розуміння про себе, що розкриває таємниці моєї «подоби Божественному», на противагу зарозумілості (багатознанню – культу знань матеріальних, невігластву), знімає спотворення душі, народжує мою унікальність. Мова йде про проявлення тих відмінних ознак, здібностей, які складають якість людської духовної природи. Так Геракліт зазначає, що «усім людям дано пізнавати самих себе й міркувати», поєднуючи самопізнання з роздумами й далі – з розумінням природи й Логосу, що і є мудрістю (σοφία). Тому *пізнання (самопізнання) є завжди впізнаванням, відкриттям*

тих вроджених здібностей, ознак, що проявляють мою родову унікальність – той Дар, що ввірено для праці (над собою, перетворенням довоколишнього середовища тощо). Саме тому пізнання ототожнюється з народженням (пор. лат. *ingenium* – «вроджені здібності, природні здібності, розум, знання», а *gigno* – «народжувати») та співвідноситься з набуттям форми знання – знаку (семантичне значення якого у індоєвропейських мовах символізує ідею народження (пор., наприклад, індоєвропейське *g'enəti* – «родова ознака, члени роду, об'єднані спільним родовим знаком»).

Філософські роздуми

Гене́за слова «*рід*» проходить чіткою паралеллю в розгортанні семантики понять «людина», «народ». Слово **rod* сходить до індоєвропейського кореня **uerdh-* (**urodh*) – «рости», «розростатися», «прибувати», «підніматися». Таким чином, припущення про походження іменника «народ» шляхом складання префікса **na-* і **rod* може вважатися можливим, оскільки семантика іменників «рід» і «народ» близька [17].

Грецьке слово «рід» (від *γένος*, *γενεά*, *ἔθνος* – «походження, сімейство, народ») має значення «рости, підніматися, походити» і формується від грецького кореня *ορθός* – «прямо стоїть, встав, піднявся, істинний, справжній» (у латинській мові набуває форму *arbor* – «дерево»). Від грецького *γένος* походять: генія (*γενεά*) – «народження, покоління», геній – «хранитель, покровитель роду», Евгеніос – «благородний», геогеніос – «земнородний».

У давньоруських пам'ятках іменник **rod* зустрічається ще з XI ст. Так, словник XI – XVII ст. фіксує вісімнадцять значень цього слова [24, с. 180]. Зокрема, «рід» як

сукупність людей різних поколінь, що ведуть своє походження від загального предка, кровні родичі, рідня (1057 р.); покоління (1057 р.); група людей, об'єднаних за якоюсь спільною ознакою (1057 р.); нащадок, потомство, діти (1073 р.); походження (1073 р.); доля (1073 р.); родичі, рідня (XI ст.); народження (XI–XII ст.); час (що розуміється як зміна поколінь), вік, період узагалі (XII ст.); відтворення чого-небудь в результаті зростання, плодоношення; урожай (XIII ст.); схожість, подібність тощо [21]. Значення слова «рід», таким чином, зосереджене переважно навколо «спільного народження, походження», тобто спільної ознаки, на що, зокрема, часто вказує прізвище роду (порівняйте, наприклад, зі словом «родич», тобто «той, хто має спорідненість, схожі ознаки з кимось») [25, с. 596]. Тому, наприклад, прізвище як частина власної назви людини, повного імені у більшості народів позначає її родову приналежність, що передається від покоління до покоління і вказує на спорідненість, схожість ознак.

Як сорт, вид, що володіє своєю особливою якістю («істота свого роду»), рід в грецькій мові називається словом «ейдос» (того самого кореня, що й «ейкон» – «ікона, зразок»). Порівняємо грецький переклад рядків Книги Буття: «І створив Бог звірів земних по роду їх»: Καὶ ἐποίησεν (і створив) ὁ θεὸς τὰ θηρία (звірів) τῆς γῆς κατὰ γένος καὶ» (земних по роду їх, тобто земнородних). Далі: «І Бог за Своїм образом людину створив, за образом Божим образ сотворив її; чоловіком і жінкою сотворив їх»: Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς (і створив Бог) τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ (людини за образом Божим). Тобто не «за родом їх» (не по роду земнородних), а «за образом Божим». Скуштувавши від дерева пізнання (arbor), людина впустила в себе земну (гріховну) природу, тобто подібно земнородним змінилася (γνώριζω – «гнорісо», того самого кореня, що й генос «рід»), стала старіти і вмирати. Народження (γέννηση), як початок роду «зростання» пов'язане з пізнанням –

пізнання передуює роду.

У Старому Заповіті словом, що позначає як походження людського роду, так і розвиток людського буття є *толдот* (івр. טלדוּת) – «породження, слідства, родовід». Так, датування створення світу простежують за Біблійним родоводом та хронологією старозавітних подій. У Книзі Буття, наприклад, відтворюється список людського родоводу від Адама до Авраама: Адам – Сет – Енос – Кинан – Магалаліел – Яред – Енох – Метушалах – Ламех – Ной – Сим – Арпахшад – Каїнам – Шеллах – Евер – Пелег – Реу – Серуг – Нахор – Терах–Авраам [3, (Бут. 10: 12–31, Бут. 11: 12–13)]. Євангеліє розпочинається словами «книга родоводу Ісуса» (греч. *ὀβελος*). Два списки родоводу Ісуса Христа приведені у Євангеліях Луки [3, (Лк. 3: 32–34)] та Матвія [3, (Матв. 1: 1–6)]: Авраам – Ісаак – Яків – Юда – Перець – Хецрон – Рам – Амінадав – Нахшон – Салмон – Боаз – Овед – Ессей – Давид. Отже, у давніх народів родовід був священним, оскільки був основою самої людини, її ознакою (вона ототожнювалася зі своїм родоводом). Пригадаймо, наприклад, «родовід» Ноя: «Ось родовід Ноя. Ной був чоловік праведний і досконалий між сучасниками; він ходив з Богом» [3, (Бут 6, 9)]. Тобто родовід у давньоєврейському розумінні дорівнював самій людині, її якостям.

Стосовно стародавніх єврейських генеалогій, у них можна вирізнити родовідні списки і генеалогію. Перші засвідчені у часи Нового Завіту. Згідно зі свідченням Йосифа Флавія, священники, що мешкали не лише в Палестині, але й у Єгипті, Вавилоні та в інших місцях, пред'являли документи про походження, адже до служіння у святині, а також у суспільних закладах допускали людей певного й гідного походження (пор. Ез. 2, 61 наст.; Неєм. 7, 63). Значення походження було важливим ще й з огляду на проблему спадкування. Генеалогії, на противагу родовідним спискам, мали богословське

значення. Як впливає з Бут. 5, 1–32 і 10, 1–32, за допомогою послідовності поколінь вказується на сенс історичних подій і їхню мету [5].

Слова «народ», «етнос», «люди» є розширеним родом, невід’ємною частиною якого є «людина», що пов’язана з прабатьками спільним єдиним корінням, має єдину духовну спадщину, тому лексеми «люди», «народ» («народність»), «етнос», формують єдиний семантичний простір значень, об’єднаних словом «рід» – «численна родина людей, що народжується, зростає, спільно походить від одного коріння»²⁹ [8].

У перекладі Септуагінти слово «рід» (давн.-грец. φυλή) передає значення слова «коліно» (івр. כּוֹנֵן – «жезл»). Коліна Ізраїлеві (івр. לְכַנְיֵי יִשְׂרָאֵל – шівтей Ізраель, араб. كِنَانِ إِسْرَائِيلَ – шівтая Де-Ізраель) – племена нащадків дванадцяти синів Якова (Ізраїль (давн.-євр. יִשְׂרָאֵל) – «(він) буде слідувати»), які утворили, згідно зі Священним Писанням, ізраїльський народ³⁰ [3, (Бут. 49: 28)].

Кожному коліну відповідав свій знак (символ), зображений на прапорі під час блукань по пустелі, і один з дорогоцінних каменів на нагруднику первосвященника:

²⁹ Слово «рід» походить від грецького Γένος, γένεά, ἔθνος, у значенні «походження, сімейство, народ». Слово родинне литовському gasmė – «врожай», латиському gads – «родич, рід», gasma – «процвітання, родючість, врожай», gaža (*gadīā) – «рясний урожай, численна родина», давньоіндійському vṛādhant – «піднімається» (vārdhati, vārdhatē, vṛdhāti – «росте, множить, набирається сил»), авестійському vərədaiti – «росте».

³⁰ У Якова були дві дружини – Лія, Рахіль і служниці дружин – Валла (Білха) і невілля (Зілла).

- Сини Лії: Рувим (Ре’увен), Симеон (Шім’он), Левій (Леві), Юда (Ієхуда), Ісахар, Завулон (Зевулун).
- Сини Рахілі: Йосип (Йосеф), Веніамін (Біньямін).
- Сини Валли (Білхі): Дан, Нефалим (Нафталі).
- Сини Зілпи (Зілпи): Гад, Ашер.

- Рувим (Реувен) – «зглянувся Бог на лихо моє»; символ – мандрагора, камінь – карнеол;
- Симон (Шимон) – «Господь почув»; символ – зображення міста Шхема, камінь – зеленуватий топаз;
- Левій (Леві) – «прилеплення»; символ – Урим і Тумім, камінь – смарагд;
- Іуда (Юда) – «нехай буде прославлений Всевишній»; символ – лев, камінь – рубін;
- Ісахар (Ісахаре) – «нагорода»; символ – сонце і місяць, камінь – сапфір;
- Завулон (Зевулун) – «Дав Бог в дар Сина і в Ньому живий Батько»; символ – корабель, камінь – алмаз;
- Веніамін (Біньямін) – «син правої руки» («син Десниці» або «син скорботи став сином сили / радості»)); символ – вовк, камінь – яшма;
- Дан (Дан) – «Він судив» (або «виправдав»); символ – змії, камінь – опал;
- Нафталім (Нафталі) – «боріння»; символ – олень, камінь – агат;
- Гад (Гад) – «на щастя»; символ – військовий стан, камінь – аметист;
- Асір (Ашер) – «на добро, на щастя»; символ – оливкове дерево, камінь – хризоліт;
- Йосиф (Йосеф) – «(Бог) додасть, примноження»); камінь – онікс, його коліно було поділено на два півколіна: Єфрем (Ефраїма: емблема – бик) і Маннасія (Менаше: емблема – антилопа).

Увесь табір Ізраеля, таким чином, був розділений, відповідно до кількості колін. Глава кожного коліна мав свій розпізнавальний знак: власний прапор, колір якого збігався з кольором відповідного цьому коліну дорогоцінного

каменю, вставленого в нагрудник первосвященника Аарона. Саме звідси і запозичили різні держави звичай обзаводитися прапором власного забарвлення.

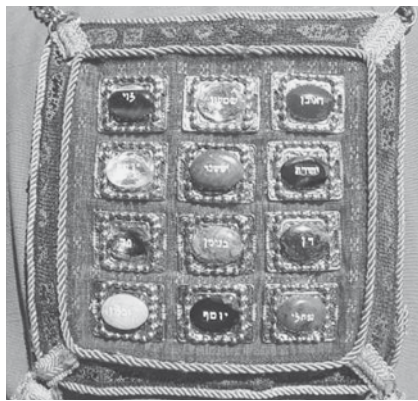
Серед 12 колін був визначений суворий порядок у їхній побудові: кожному коліну відведено своє місце в таборі



**Мозаїка з емблемами дванадцяти колін
на фасаді синагоги у Гіват Мордехай. (Додаток 3)**

Ізраїлю, визначено, коли кожне коліно починає рухатися. Кожне коліно йшло під своїм прапором («Дегель»). Коліну Рувима відповідав рубін, камінь червоного кольору. Червоним був і його прапор, на якому були зображені коріння мандрагори. Коліну Симона відповідав топаз,

камінь зеленого кольору. На зеленому прапорі Симона було зображене місто Шхем. Коліну Леві відповідав смарагд. Прапор Леві був трибарвним – на третину білим, на третину чорним і на третину червоним. На ньому були зображені Урим і Тумім (нагрудник первосвященика зі вставленими в нього дорогоцінними каменями, що дозволяли дізнатися волю Всевишнього). Коліну Іуди відповідав карбункул. Його прапор був небесного кольору, і на ньому був зображений лев. Коліну Ісахара відповідав сапфір. Його прапор був темно-синій. На ньому були зображені сонце і місяць у пам'ять про слова Писання: «І з синів Ісахара, які вміють розуміти часи». Коліну Завулона відповідав алмаз. Його прапор був білого кольору, і на ньому було зображено корабель. Коліну Дана



Судний наперсник первосвященика (кріпився до ефроду золотими ланцюжками та шнуром блакитного кольору [3, (Вих. 28:13–29; 39:13–30) (Додаток 3)



Наперсник первосвященика був прикрашений самоцвітними камінням (12 штук), ймовірно, овально-сплощеної форми, камені були укладені в філігранні золоті оправи, і на них були вигравірувані назви дванадцяти колін Ізраїлевих³¹ (Додаток 3)

відповідав опал. Колір його прапора був схожий на колір сапфіра, і на ньому була зображена змія. Коліну Гада відповідав агат. Колір його прапора був сумішшю білого і чорного кольорів. На ньому був зображений табір Ізраїлю. Коліну Наффалим відповідав аметист. Колір його був схожий на колір прозорого червоного неяскравого вина. На ньому була зображена лань. Коліну Ашера відповідав хризоліт. Колір його прапора нагадував колір коштовного каменя, яким люблять прикрашати себе жінки. На ньому було зображено оливкове дерево. Коліну Йосифа відповідав онікс. Колір його прапора був абсолютно чорним. Цей колір належав відразу двом племенам нащадків синів Йосифа – Єфрему і Маннасії, що народилися в Єгипті. На прапорі Єфрема був зображений бик, на прапорі Маннасії – антилопа. Коліну Веніаміна відповідала яшма. Колір його прапора був сумішшю дванадцяти кольорів. На ньому був зображений вовк.

³¹ «І зробиш нагрудника судного, роботою мистця, як робота ефоду зробиш його, із золота, блакиті, і пурпуру, і червені та з віссону суканого зробиш його. Квадратовий нехай буде він, зложений удвоє, п'ядь довжина його, і п'ядь ширина його. І понасаджувеш на ньому каменеє насадження, чотири ряди каменя. Ряд: рубін, топаз і смарагд ряд перший. А ряд другий: карбункул, сапфір і яспіс. А ряд третій: опаль, агат і аметист. А четвертий ряд: хризоліт, і онікс, і берил, вони будуть вставлені в золото в своїх гніздах. А камені нехай будуть на ймення дванадцяти Ізраїлевих синів, на ймення їх; різьбою печатки кожен на ймення його нехай будуть для дванадцяти родів. І поробиш на нагруднику сукані ланцюги плетеною роботою зо щирого золота [3, (Вих. 28: 15– 22)].

Перелік дванадцяти каменів згадується і в Новому Завіті, у книзі «Одкровення Іоанна Богослова» (Апокаліпсис) при описі стін Небесного Єрусалиму: «Підвалини муру міського прикрашені були всяким дорогоцінним камінням. Перша підвалина яспіс, друга сапфір, третя халкидон, четверта смарагд, п'ята сардонікс, шоста сардій, сьома хризоліт, восьма берил, дев'ята топаз, десята хрисопрас, одинадцята якинт, дванадцята аметист. А дванадцять брам то дванадцять перлин, і кожна брама зокрема була з однієї перлини. А вулиці міста щире золото, прозорі, як скло» [3, (Одкр.21: 19–21)].

Тлумачення символізму колін Ізраїлю

БІБЛІЯ	ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ	СИНОДАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД	ЄВРЕЙСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ	ЗОБРАЖЕННЯ	КОМЕНТАРІ	НАПИС НА КАМІННІ	КОЛІНА ІЗРАЇЛЮ
קֶדָח	одем	рубін	корнеол		червоний	ובארא	Рувим (Реувен)
הַקֶּשֶׁט	питда	топаз	топаз (хризоліт)		зелено-жовтий	וועמשב	Симеон (Шим'он)
הַקָּרָךְ	барекет	смарагд	смарагд		зелений	וילמבר	Левій (Леві)
הַפֶּנֶן	нофех	карбункул	рубін/гранат		насичено-червоний	י הוהי	Іуда (Іехуда)
רַפְּסִיד	сапфір	сапфір	сапфір		небесно-блакитний	רכששצ	Ісахар
מִקְלָה	яхалом	алмаз	алмаз/онікс		прозорий	וולובח	Завулон (Завулун)
שָׁפַר	лешем	яхонт	гіацинт/опал			ק ודקעי	Дан
בֶּשֶׂם	шво	агат	агат		порода кварцу, що включає: яшму, гірський кришталь, халцедон	ילתפנב	Нафалим (Нафталі)
הַמַּלְחָה	ахлама	аметист	аметист		бузково-фіолетовий	דגיטבש	Гад
שֵׁשֶׁךְ	таршин	хризоліт	хризоліт/бірюза, берил/світло-зелений топаз			רשארשי	Ашер
מִהַשֵּׁם	шохам	онікс	онікс/сардонік		Зелений	יפסויוך	Йосиф
הַפֶּשֶׁף	ящфе	яспис (яшма)				וימיב	Веніамін (Біньямін)

Таким чином, набуття відповідного стану душі, формування розуміння закону послідовності, знання сутності тих питань, ситуацій, проблем, що ставляться нам по родовим напрацюванням для вдосконалення – це внутрішній досвід їхнього опрацювання, проходження, долання, який формує нашу відповідність, проявляє унікальність. Це адамант³² (від грец. ἀδάμας — «незламний, непорушний»), який повинен пройти огранку, дорогоцінний Дар, який повинен сформуватися, щоб проявити всю велич «світла реального». Отже, цінність цього Дару, його потенціал передбачає складний шлях вдосконалення.

3.3 МОЖЛИВОСТІ НАШОГО СВІТЛОСПРИЙНЯТТЯ

*Пильнуйте та моліться, щоб не потрапити
у спокусу, бо дух бадьорий, а тіло немічне
/Матв. 26:41/*

Бажання поділитися теплом власної душі, допомогти ближньому формується в людині за її щирої потреби у світлі істинному, прагненні бути ближчим до Джерела світла. Природне прагнення дитини до Батька – Люблячого, Щирого, Сповненого турботи – зберігає збалансований стан нашої душі: відчуття, з одного боку, власної слабкості, обмеженості, а з іншого – розуміння, що разом я здатен долати будь-які перешкоди. Дитина

³² Алма́з (від грец. ἀδάμας – «незламний, непорушний»; араб. ألماس, almās – «нездоланий»). Українською мовою під назвою «адамант» алмаз уперше описаний у лекції «Про камені та геми» Феофаном Прокоповичем, яка була прочитана в Києво-Могилянській академії в 1705–1709 роках.

«знає» це своїм серцем – вірить й боїться втратити, залишитись без Нього, оскільки все, що вона має, чим наділена – здібностями, талантами, знаннями – дарує їй Він з власної Милості. Відчуття цього сакрального зв'язку, що тримається моєю потребою у Батьківській любові і Його Милістю, формує творче, гармонійне відношення особистості до навколишнього світу. Але перш за все повинен бути стан!

Душа приходить у цей світ у певному стані, що може бути природно чистим або спотвореним. Саме від нашого стану душі (відповідності стану небесному) й залежить вибір та перспектива людського життя. Цільність, чистота стану душі безпосередньо проявляє нашу потребу у Батькові, Світлі істинному, розумінні закону послідовності, що відчувається й у стані нашого тіла.

Сутність людини – її душа, тіло це лише посуд, інструмент, за допомогою якого душа діє, тому зміни нашого тіла, його стан – це лише маркер стану нашої душі³³. Душа впливає на тіло, а не навпаки. Отже, той, хто бачить у своєму фізичному тілі своє «я» й ігнорує роль душі, просто не розуміє, що саме по собі тіло не має цінності й значення. Це посуд для душі, що є маркером її відповідності (може бути здоровим (тобто цільним) або хворим (спотвореним)). Отже, що буде первинним для людини (душа або тіло), яке відношення проявить (потребу у ближньому або ж у власному егоїзмі) – проявляє її стан й залежить від того, як щиро потребує вона Батьківського тепла.

³³ Сучасні наукові дослідження встановили, що клітини тіла оновлюються кожні кілька років. За винятком клітин головного мозку, де знаходиться наша пам'ять. Зміни в тілі не впливають на особистість, проявляються тільки вікові зміни.

Філософська рефлексія

Узагальнюючи погляди Аристотеля на взаємини душі і тіла, ассирійський мислитель XIII в. Абуль-Фарадж Бар-Ебрая зазначає, що з того моменту, як життєва сила душі знайшла своє відображення в тілі, душа і тіло зріднилися між собою. Вони взаємно впливають одне на одного ... Ті почуття, які приховує душа, тіло висловлює відкрито. Таким чином, Абуль-Фарадж обґрунтовує значимість фізіогномістики, що дозволяє за зовнішніми ознаками визначати характер і стан душі. Отже, тіло «висловлює відкрито» не тільки почуття, що зосереджені в душі, а і її недуги, що проявляються у тілесних хворобах [1, с. 249].

Сучасний дослідник давніх текстів Д. Щедровицький у своїй роботі «Нефеш-терапія» зазначає, що для того, щоб краще розібратися у взаємодії душі і тіла, необхідно звернутися до безпосереднього першоджерела щодо будови людини. Так, у Біблії зазначається: «І сказав Бог: Створімо людину за Нашим образом і подобою, – і хай панують над рибами морськими, птахами небесними, худобою, над усією землею й усіма плазунами, які повзають по землі. І створив Бог людину – за Божим образом створив її; Він створив їх чоловіком і жінкою» [3, (Бут. 1: 26–27)]. Дослідник підкреслює, що оскільки властивості («образ») Бога зображені у попередніх віршах 1-го розділу Книги Буття як чисто духовні (Думка, Слово, Всемогутність)..., то і людина, створена «за образом» Бога, як Його «подоба», є істотою суто духовною. При цьому «образ» вказує на відображення Божих атрибутів – таких як мислення, слово, творчість, а «подоба» – на можливості духовного зростання людини для більшого уподібнення Творцеві в любові, милосерді, турботі про створений світ. Отже, перший опис створення людини нічого не говорить про його фізичну природу [32, с. 20].

Пізніше, у другій Книзі Буття зазначається:

«І, взявши порох із землі, Бог створив людину, і вдихнув у її обличчя дихання життя, і стала людина душею живою» [3, (Бут. 2: 7)]. Тут ми вже знаходимо з'єднання в людині фізичної природи («порох землі») і духовної («дихання життя»). «Подих життя» – давньоєврейською «нішмат хайїм», тобто «нешама життів». «Нешама» («дихаюча») – назва «вищого рівня», «вищого плану» душі. Нешама оживляє «нижче» неї розташовані духовні ступені, а за їхньою допомогою – і фізичний організм. Сама ж нешама отримує життя й розум (у біблійній метафоричній – «світло») безпосередньо від Бога.

Слова про те, що людина «стала душею живою» не характеризують нефеш як сукупність душі і тіла, тобто єдину особистість. Ні, людина «стала живим нефеш» тільки в тому сенсі, що саме на рівні нефеш – «плотського» (раціонального) розуму і фізичних відчуттів – вона себе, головним чином, і відчуває, і усвідомлює. Адже звичайний стан людини – відчувати і розуміти себе як тіло «одухотворене», тобто оживлене і кероване нефеш – «тваринною душею». До більш же високих рівнів власної душі людина, зазвичай, не має свідомого доступу [32, с. 22].

Мова йдеться про те, що, як вже зазначалося, *чистий стан* нашої душі проявляє її активність – *теплопровідність*, тобто здатність приймати й передавати тепло. Це стан радості, що проявляє наше щире відношення до Батька, прагнення до вдосконалення. Тепло (доброта, сердечність; добре відношення до кого-, чого-небудь) – це символ сімейної єдності, прийти до якої можна лише через щирість. Душа знає свого Творця, тому кожна людина всередині себе відчуває Його існування, навіть якщо намагається не помічати це почуття. Саме тому в житті й трапляються різні екстремальні ситуації, що

проявляють наше відношення до Батька, відкривають можливість сформувати потребу в Ньому³⁴.

Душа входить у певний рід з певними напрацюваннями,



Створення Адама (Додаток 3)

З народження видно, до чого прагне наша душа, що приносить їй радість. Той потенціал, яким наділена душа, здатен пройти цей шлях, якщо є щира потреба повернутися до Батька. Чистий стан душі – це бажання дитини бути ближчою до Батька, прагнення до світла Істини. Отже, відповідність стану душі залежить від того, що обере образ: добро чи зло, світло чи темряву, проявить бажання працювати над родовим спотворенням, долати той негативний знак, з яким увійшов у свій рід, або ж привласнити той дорогоцінний потенціал (знання, таланти), яким так щедро наділені ми Господом.

³⁴ У переломні моменти свого життя людина звертається до Бога, хоча за звичайних обставин заперечує свою віру в Нього.

Отже, шлях душі, її перспектива, визначається відношенням до духовної праці над питаннями роду, її бажанням долати, викоринювати те спотворення, спокушення яким стало каменем спотикання цілого роду. Так, у важкому труді над собою, тим наділом, який надав Батько своїм дітям для того, щоб вони навчились працювати, формується відношення до Господа, закладається перспектива звільнення душі. Цей шлях сповнений випробувань, що перевіряють нашу відповідність, щирість – наше відношення до Батька.

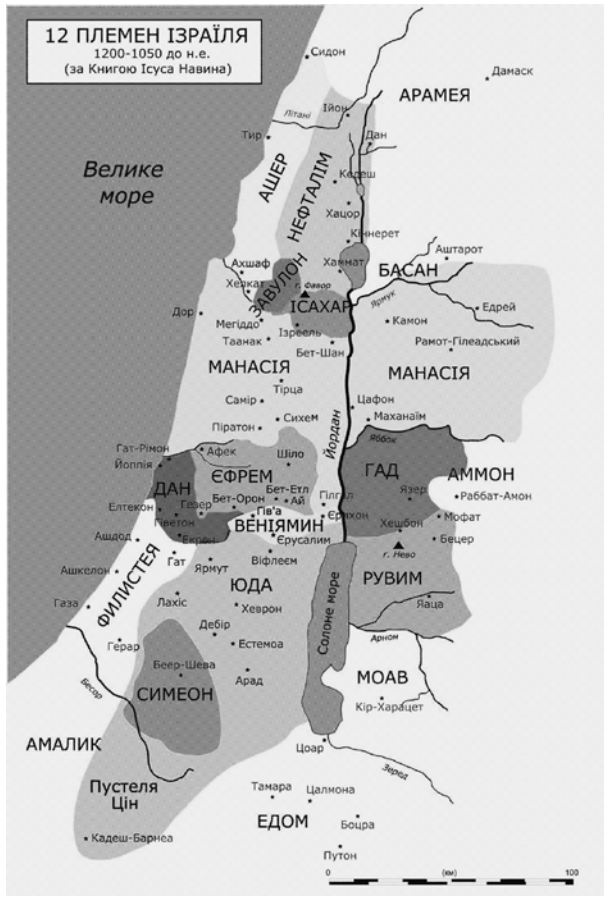
Філософська рефлексія

У книзі Мойсея «Числа» описується дарування Господом євреям земель Ханаанських. «І промовив Господь до Мойсея, говорячи: Для цих буде поділений край у спадок за числом імен. Численному примножиш спадщину його, а малому зменшиш спадок його, кожному за переліченням його буде дана спадщина його. Тільки жеребком поділиться землю, вони будуть володіти за іменами племен їхніх батьків. За жеребком буде поділена спадщина його поміж численним та малим» [3, (Чис. 26:52–56)]. «Господь, Бог наш, промовляв до нас на Хориві, говорячи: Досить вам сидіти на цій горі! Оберніться й рушайте, і йдіть на гору амореянина, та до всіх сусідів його на степу, на горі, і в долині, і на півдні, і на побережжі моря, до Краю ханаанського та до Ливану, аж до Великої Річки, річки Ефрату. Ось Я дав вам цей Край! Увійдіть, і заволодійте цим Краєм, що за нього Господь був присяг вашим батькам, Авраамові, Ісакові та Якову, що дасть його їм та їхньому насінню по них» [3, (Втор. 1:6–8)].

Під час поділу Ханаанської землі 12 колін (крім коліна Левія, відокремленого для священничого служіння)³⁵

³⁵ Коліно Левіне не отримало земельного спадку, оскільки його

отримали наділи, на яких повинні були навчитися працювати: освоїти культурні скрижалі, дані народу для звільнення від гріха, усвідомлення свого спотворення. Земля – це принцип плоті, яку треба окультурити. Земля повинна отримати досконалість, стати райським садом.



Мапа розташування 12 колін Ізраїлю (Додаток 3)

завданням була духовна праця – прославляння Господа. Воно одержувало десятини, за якими визначалося ставлення колін до праці в уділах.

Працюючи над своїм наділом, людина звільняється від прив'язок і залежностей, вдосконалюється й виходить на стан сердечної чистоти, щоб принести свій Дар Господу.

Працюючи кожен у своїх наділах, євреї повинні були приносити десятину як вдячність Господу. «І Господь промовляв до Мойсея, говорячи: А до Левітів будеш ти промовляти та й скажеш їм: Коли візьмете від Ізраїлевих синів ту десятину, що Я дав вам від них на вашу спадщину, то ви принесете з неї Господнє приношення, десятину з десятини. І буде пораховане ваше приношення як збіжжя з току, і як повня з кадки чавила. Так принесете й ви Господнє приношення зо всіх ваших десятин, що візьмете від Ізраїлевих синів, і дасте з того Господнє приношення священникові Ааронові. Зо всіх ваших дарів принесе кожен Господнє приношення, зо всього найкращого посвячення з нього» [3, (Числ. 18: 25-29)].

Десятинна – це результат праці, з якого видно, наскільки творчо (а не формально) людина працювала. Це символ розуміння, участі людини у творчому процесі: хто і на скільки попрацював у злагоді з Господом. Тобто десятинна – це мірило стану щирої праці над собою у процесі вирішення поставлених питань. По тому, як людина ставиться до праці, як працює, видно її відношення до Господа: шире чи корисне. Той, хто закопав свій талант, працювати не хоче. Немає результату, а отже, і десятини немає. *Результат – це індикатор нашого щирого відношення до праці над собою, і саме ним ми прославляємо Господа – приносимо десятинну.*

Отже, душа є Даром Божим, вона приходить працювати, тому не можна цей Дар розбазарювати. Її творчий потенціал вимагає вдосконалення, постійної роботи над тим, щоб задатки нашої душі перетворити на Дар Божий – суть нашого образу. Відповідальність людини у її виборі – направити цей потенціал на шлях пізнання, вдосконалення, важкої праці над собою, власним



Ікона «Труд Праведної родини»
(або «Праведна родина – вчитель
труда») (Додаток 3)



**Ісус з праведним Йосифом-
теслею в його майстерні.**
Жорж де Латур, 1640 р. Лувр
(Додаток 3)

егоїзмом, зверхністю, користю, пихою або ж звернути зі шляху, спокусившись «можливостями» використовувати той потенціал для отримання «благ» матеріального світу.

Творчий потенціал вимагає опрацювання, тому й створюються умови, ситуації, за яких повинно сформуватися відповідальне відношення людини до Дару Божого. Чим складніші ці умови, напруженіші ситуації, тим більше вдосконалюється наш посуд, проходить загартування. У тяжкій праці над вдосконаленням себе народжується розуміння, куди спрямувати ввірений потенціал, як застосувати. Але основою всього є щире відношення душі до Батька, яка проявляє потребу в Тому, Хто дарував їй життя.

3.4 ТЕПЛО ДУШІ ЧИ ЛЮМІНІСЦЕНЦІЯ?

*Бо хто хоче спасти свою душу,
той погубить її, хто ж за Мене
свою душу погубить, той знайде її
/Матв. 16:25/*

Нещирість, прагнення використовувати Світло (духовні знання задля експлуатації інших, демонстрації власної переваги) – це те, що деформує небесний стан душі. Таке ненажерливе прагнення влади над знанням, його накопичення, ростить смертельну хворобу – пиху, зверхність, яку людина спрямовує проти ближнього. Таким чином, спокуса «володіти, використовувати» деформує саму есенцію душі, сутність якої, бути носієм тепла, любові, передавати, ділитися тим найціннішим, чим я так щедро наділений, чим збагачуюсь, працюючи на собою. І я перетворююся на пристосуванця – споживача, мета якого спотворювати, використовувати все, що сповнене життям, що здатне проявити мою так ретельно приховану сутність: змусити всіх вклонитися моїм «накопиченням», моєму розуму – ego. Тому й зазначає апостол Павло у зверненні до коринтян, що «знання формує пиху», а «любов наставляє», оскільки зберігає розуміння цінності іншої душі. Отже, саме відношення людини (до навколишнього світу, до інших, до себе, до справи, якою займається) формує її відповідність.

Наше відношення проявляє нашу щирі потреби – дійсний стан душі. Усе відбувається в наших взаєминах – доланні ненависті й розкритті любові. Не даремно основною заповіддю християнської філософії є «полюби ближнього свого як самого себе». Потреба дитини у батьку, його любові, турботі, настановах є природною, тобто такою, що закладена у саму сутність людської душі, відсутність такого потягу свідчить про спотворення стану

останньої. *Душа* (івр. слово «нешама» має ще одне значення – «різновид світла») – це духовний посуд, наповнений світлом, посуд віддачі ближньому. Іншими словами, природно чистий стан душі – це її потреба віддавати, ділитися своїм теплом. Чим більше людина віддає, проявляє своє відношення, тим більше сповнюється Світлом, збагачується любов'ю. Так формується наше розуміння, вдосконалюється наше щире відношення до Батька.

Проявити щире відношення здатна чиста (безкорислива) душа. Тобто здатність передавати це внутрішнє світло у середовище, поділитися своїм теплом (знанням, досвідом), а значить проявити своє відношення, формується всередині мене по мірі прийняття себе реального. Таким чином, *здатність відрізнити справжнє джерело світла, любові, добра від штучного міражу – це результат внутрішньої роботи над власним егоїзмом, формування щирої потреби у любові, неможливості жити без тепла.* І це екзистенційне прагнення, єдиний людський життєвий ресурс, дуже підступно комуфлюється егоїзмом, нещирістю – небажанням визнати себе тим, хто потребує любові.

Філософська рефлексія

Цікаво, що як зазначають сучасні фахівці, втрата зв'язку із собою, неприйняття себе є по суті проблемою самовідчуження особистості. Самовідчуження, як зазначає дослідниця К. Хорні, означає відмову від істинного «я» людини – від себе, що рівнозначно продажу душі. Самовідчуження – це, по суті, втрата відчуття самототожності й орієнтації, за якої відбувається загальне погіршення здатності до свідомого переживання. Тобто, в цілому, мова йде про



слабке відчуття себе, мізерність власних почуттів, у зв'язку з чим відсутній зв'язок із собою [30]. За такого стану стирається (затуманюється) все, що дійсно проявляє мою сутність, справжність, чим я наділений, включаючи навіть існуючі зв'язки мого теперішнього з моїм минулим. У серцевині відчуження від справжнього «Я» знаходиться відмова, тобто поступове віддалення від своїх щирих почуттів, прагнень, вірувань і потенцій. І врешті, це призводить до втрати відчуття, що людина сама здатна активно визначати своє життя, тобто формується залежність. Іншими словами, це втрата відчуття себе як єдиного органічного цілого, неможливість взяти відповідальність за своє життя.

«Справжнє я» – це «початкова» сила особистісного зростання і самоздійснення, з якою людина повинна себе ототожнити, щоб «знайти себе». Це базовий елемент формування цілісності особистості, на основі якого й відбувається її розвиток. Саме з огляду на цю важливість С. К'єркегор зазначає, що відмова від «справжнього я» є «хворобою до смерті», відчаєм від відсутності у людини усвідомлення себе самої або відчаєм від її небажання бути собою. «Справжнє я» – джерело безпосереднього інтересу й припливу енергії, «джерело зусилля й уваги, з якого виходять накази волі», здатність бажати і сподіватися; це та наша частина, яка хоче рости, розвиватися, здійснитися. Усе це вказує, що наше «справжнє я», коли воно сильне й активне, дозволяє нам приймати рішення й нести за них відповідальність. Отже, воно веде нас до справжньої інтеграції і відчуття своєї цілісності, єдності. Тіло і розум, справи і думки або почуття при цьому не тільки співзвучні й гармонійні, але функціонують без серйозних внутрішніх конфліктів. На противагу штучним засобам збирання себе воедино, що здобувають значення в міру ослаблення «справжнього я», справжня інтеграція якщо й пов'язана з якоюсь напругою, то з мінімальною [30].

Витоки ж проблеми самовідчуження як відмови

від справжнього себе (своїх щирих прагнень і почуттів) криються у потягу людини до слави, тому віддалення від себе стає наслідком прагнення людини переробити себе в того, ким вона не є. Поступово людина починає відчувати те, що «треба відчувати», бажати те, що «треба бажати», любити те, що «треба любити». Таким чином, диктат «треба» несамовито тягне її бути кимось іншим, а не тим, хто вона є або могла б бути. І людина старанно починає вимальовувати у своїй уяві себе іншу – настільки іншу, що її «справжнє я» стирається. Справжня загроза цього, як підкреслює К. Хорні, – відмова від власних внутрішніх ресурсів. Замість того, щоб докладати зусиль у міжособистісних відносинах, невротик наполягає, щоб інші пристосовувалися до нього, замість сумлінної праці самому, він вважає себе вправі вимагати, щоб хтось інший зробив цю роботу для нього. Тобто його внутрішні сили пропадають, і він усе менше керує своїм життям. Гординя віддаляє його ще далі від себе, оскільки він тепер соромиться себе (своїх справжніх почуттів, здібностей тощо), активно відводить свій інтерес від себе.

Активні ж кроки проти справжнього себе, починаються з ненависті до себе. Дослідниця зазначає, що відправивши справжнього себе на заслання, ми стаємо нікчемними каторжниками, яким загрожує повне знищення. Сама ідея бути собою стає жахливою. У якості захисту проти цього жаху невротик «змушує себе зникнути». У нього є несвідома зацікавленість у тому, щоб не сприймати себе чітко, щоб зробити себе глухим, німим і сліпим. Він ... ховає правду про себе, – і цей процес притуплює його чутливість до того, де правда, а де брехня, не тільки в ньому самому, а й поза ним. Він зацікавлений, щоб ця неясність зберігалася, хоча на свідомому рівні може страждати від неї. ...Результат усіх цих кроків – відчуження від себе. Його ставлення до себе стає безособовим; і таким же стає ставлення до життя в цілому... це процес знеособлення і, отже, умертвіння [30]. У такому стані самовідчуження усвідомленість, сила



і характер почуттів визначаються гординою, яка душить ті щирі почуття, які грають проти неї, і роздуває ті, які йдуть на руку. Так, наприклад, якщо людина у своїй зарозумілості вважає себе вищою за інших, вона не може дозволити собі відчувати заздрість або ж радість. Гордість абсолютною стійкістю може заморозити будь-яке почуття страждання. Але якщо страждання відіграє важливу роль у тенетах гордині (як засіб вираження засудження і основа невротичних вимог), воно не тільки перебільшується перед іншими, але і насправді відчувається глибше [30]. Таким чином, зазначає дослідниця, гордість грає роль цензора, заохочуючого певні почуття і перешкоджаючи небажаним. *Чим більше гордість захопила владу, тим більше людина здатна до емоційної відповіді життя тільки з позицій гордості.*

Нещире, корисливе ставлення починається з моменту, коли людина надає значення власному «єго», починає вимагати від інших визнання, оцінки, служіння. Вигадана «обраність», «перевершеність», перетворює особистість на соляний стовп, який відчужується (не бере відповідальність) від потреб своєї душі, відмовляється чути голос сумління, починає бездумно та безжально використовувати внутрішні ресурси задля доказу ілюзорної «досконалості». Чим більше прагнення довести еталонність єго, тим більш цілеспрямовано, раз за разом, вона переступає через внутрішні докори, сумління та потреби оточення, доки не почує всередині холодну байдужість, порожнечу, закам'янілість.

Таке зчерствління, як наслідок ненависті до себе, формується на відмові від природного для душі особистості щирого прагнення до світла задля бажання «бути як бозі». Проте пастка нашого раціо полягає у тому, що відверто деструктивні відчуття (ненависть, агресія, лють), як правило, прикриваються захопленням «гарною картинкою», міражем результату самообожнення. Це стандартна

схема зваблення, за якою працює наше его. Відкрити очі, прозріти й відчути щирі потреби в теплі, любові до когось іншого, окрім власного егоїзму, дозволяє лише прийняття болісної реальності – болюча зустріч із собою.

У сучасній психологічній та психіатричній практиці існує поняття *нарцисизму*. Як пояснює, наприклад, Е. Фромм у своїй роботі «Душа людини, її здібності до добра та зла», нарцисизм – це психологічний стан повної зосередженості людини на власній персоні, у якому все навколишнє сприймається нею тільки через призму її бажань [29]. Прототипом до даного стану людини став грецький міф про Нарциса (або Наркіса (грец. *Nárkissos*)), сина річкового бога Кефісса й німфи Ліріопи. Нарцису виповнилось шістнадцять років, і був він надзвичайної вроди. Багато дівчат бажали його, але жорстка гордість панувала в тому хлопцеві, і жодна дівчина не могла заволодіти його серцем. Одного разу Нарцис гуляв у лісі, коли ореада (гірська німфа) Ехо побачила його і закохалась. Вона почала переслідувати його. Нарцис помітив, що хтось ходить слідом за ним й запитав: «Хто там?». Ехо повторила: «Хто там?». Врешті-решт вона показала юнакові. Проте Нарцис знущався над нею, як і над іншими, зокрема над наядами (німфи вод), ореадами та багатьма людьми, з яких він глузував. Ехо відчула, як їй розбили серце, і решту свого життя провела у самотньому вияркові, поки від неї не залишилося нічого, крім відлуння. Немезида (як аспект Афродіти), що була богинею помсти, дізнавшись про діяння Нарциса, вирішила його покарати. Одного літнього дня юнак відчув спрагу після полювання, й Немезида заманила його до ставка. Він був безмежний і сріблястий. Тут не бував ні пастух, ні стадо, ні гірська коза; і ніколи ні птах, ні звір, ні гілка, що впала, не порушували сяючий спокій місцини. Навколо ставка росла трава, що жила в воді, і дерева, що захищали від сонця. Після полювання Нарцис лежав, зачарований ставком. Коли він пив з водойми, він побачив

перед очима чарівне обличчя й закохався, не знаючи, що то просто його відображення. Для Нарциса це був чарівний незнайомець. Він нерухомо лежав, як мармурова статуя, що дивилася вниз. Він розглядав очі, волосся гідне Вакха чи Аполлона, тонке обличчя, шию слонов'ячої кістки, гладкі щоки, сніжну білість. Усе, що раніше любили в ньому, тепер полюбив і він сам. І від самозакоханості цієї він палає. Як часто даремно він цілував шахрайську водоїму й у воду опускав руки, щоб обійняти шию, яку бачив, але не міг торкнутись. Ніяка думка про їжу чи відпочинок не відволікала його від відображення. Розтягнувшись на трав'янистій землі, Нарцис дивився на самого себе, не відвертаючи погляду ні на мить. Через його сльози вода тряслась. Як віск тоне перед ніжним вогнем або ранковими морозами під сонцем, так і від кохання до себе він повільно розчинявся. Так замість нього знайшли квітку нарциса³⁶.



Нарцис. Пітер Рубенс.
Музей Бойманс-Бенінген,
м. Роттердам 1636 р. (Додаток 3)

Отже, нарцисизм — це стан самозакоханості і завищеної самооцінки людини: відчуття власної неперевершеності, унікальності, особливого положення, переваги над іншими людьми,

³⁶ У перекладі із загальноприйнятого квіткового мови нарциси означають егоїзм, безплідні надії і бажання. Пліній Старший зазначає, що рослина названа так через її сильний, солодкий і навіть запаморочливий аромат (грец. *ναρκάω* *наркао* — «я онімію»). Саме з цієї причини назва квітки має однаковий корінь зі словом «наркоз».

грандіозності, обраності, що у більшості випадків не відповідає дійсності. Саме тому у психології та психіатрії нарцисизм розглядають як розлад особистості («нарцистична акцентуація характеру»), а слова «нарцисизм», «нарцистичний», «нарцис» несуть негативну конотацію, що вказує на марнославство, зарозумілість, егоїзм, самозакоханість особистості. Тобто мова йде про завищену думку людини про свої таланти і досягнення, успіхи, що проявляється у очікуванні безумовного схвалення її дій, беззаперечного підпорядкування від оточення, пошуку захоплення для підтвердження своєї унікальності та значущості, невмінні проявляти співчуття, ідеї про власну свободу від будь-яких правил. «Нарциси» постійно намагаються контролювати думку оточення про себе. Вони схильні недооцінювати практично все, що їх оточує, ідеалізуючи те, з чим асоціюють самих себе³⁷.

Філософська рефлексія

Досліджуючи проблеми нарцисизму, дослідник Н. Мак-Вільямс вказує, що особистість з нарцистичним розладом «організована навколо підтримки самоповаги шляхом отримання підтвердження з боку». Дослідник зазначає, що «нарциси» стурбовані тим, як вони



³⁷ Так, у якості основних рис нарцисизму виділяють:

- грандіозну зарозумілість, перебільшену думку про свої таланти і досягнення; поглинання фантазіями про необмежений успіх, владу, пишноти, красу або ідеальну любов; віру у свою «винятковість», у те, що повинен дружити й може бути зрозумілим лише з такими ж «винятковими» або тими, хто займає високе положення в суспільстві, потребу в надмірному вихвалянні; відчуття «особливих прав» (наприклад, необґрунтована вимога кращого ставлення до себе або автоматичного задоволення власних очікувань з боку оточення); використання інших для досягнення власних цілей; відсутність співчуття; заздрість; демонстрація зарозумілої, гордовитої поведінки або ставлення.

сприймаються іншими, переживаючи глибинне відчуття, що їх ошукано, їх не люблять. Їхній внутрішній досвід просякнутий почуттям сорому і страхом відчуття сором». Цікаво, як зазначається, *на відміну від почуття провини, яке пов'язане з відчуттям, що ти вчинив погано, сором – це почуття, що ти сприймаєшся поганим. Тобто причина твоєї «недосконалості» не в тому, як ти поводишся, а в тому, як до тебе ставляться інші.* Отож, для нарциса фокус контролю за його самосприйняттям знаходиться ніби «поза» його відповідальності. Це формує прагнення постійно контролювати думку оточення про себе.

Нарцистичні особистості схильні знецінювати, сприймати як нікчемне, недосконале, практично все, що не пов'язано з їхньою персоною, ідеалізуючи при цьому, надаючи значення тому, з чим асоціюють себе. Його сприйняття може різко змінюватися, оскільки грань між ідеальним і нікчемним для нарциса дуже тонка. У зв'язку з тим, що для нарцистичної особистості надзвичайно важлива здатність людей підтримувати її відчуття власної значущості, то нарцису складно любити кого-небудь, окрім себе. Як зазначає Н. Мак-Уільямс, їхня потреба в інших велика, але любов до них поверхнева. Більшість аналітиків вважає, що люди стають на цей шлях, оскільки інші використовують їх в якості власного нарцистичного придатка, ... нарциси можуть виявитися «надзвичайно важливими» для батьків (інших, хто про них піклується) не завдяки щирій любові до них таких, якими вони насправді є, а тому, що вони самі виконують якусь функцію у цих відносинах. Суперечливе послання про те, що його цінують (але тільки за ту особливу роль, яку він відіграє), змушує дитину відчувати: якщо її справжні почуття – особливо ворожі й егоїстичні – виявляться, за цим піде відкидання або приниження. Це сприяє розвитку «помилкового Я» – пред'явлення іншим тільки того прийняттого, чому він навчився [18].

Досліджуючи природу феномена, Е. Фромм зазначає, що значення нарцисизму з духовно-етичної точки зору стає зрозумілим, якщо згадати, що головні вчення всіх гуманістичних релігій несуть одну мету: подолання людиною власного нарцисизму. Так, вчення Будди виходить з того, що людина зможе звільнитися від своїх страждань лише тоді, коли вона прийде до тями від власних ілюзій та усвідомить реальність і неможливість коли-небудь досягти цілей своїх пристрастей. У буддиському розумінні «людина, що прозріла» – це людина, яка подолала свій нарцисизм, і тому здатна бути живою. Тобто лише коли людина звільниться від ілюзії свого незламного «Я», лише коли вона відмовиться від неї й від усіх інших об'єктів своєї жадібності, вона зможе відкрити себе світові й повністю вступити в стосунки із ним. Психологічно цей процес повного неспання ідентичний заміні нарцисизму на співвіднесеність зі світом.

У юдейському й християнському переказах мета подолання нарцисизму формулюється по-різному. Якщо у Старому Завіті говориться: «... люби ближнього твого, як самого себе» [3, (Лев. 19:18)], тобто заповідь закликає подолати свій нарцисизм хоча б настільки, щоб наш сусід став для нас також важливим, як і власна особистість, то в Новому Завіті говориться: «Любіть ворогів своїх». Тобто, як зазначає філософ, лише той, хто подолав свій нарцисизм і може сказати: «Я є ти», здатний любити стражденного і ворога.

Біблейська тема боротьби з ідолопоклонством є одночасно боротьбою з нарцисизмом. За ідолопоклонства власність людини стає абсолютною і перетворюється в ідола. У відчуженій формі людина шанує саму себе. Ідол, у якому вона розчиняється, стає об'єктом її нарцистичних пристрастей. Ідея Бога є, навпаки, запереченням нарцисизму, бо тільки Бог, а не людина, усезнаючий і всемогутній. Однак у той же час із запереченням ідолопоклонства і нарцисизму людина нарцистично ідентифікувала себе з Богом

і в повному протиріччі з істинним уявленням про Бога релігія стала виразником групового нарцисизму [29].

Проте, таке гіпертрофоване відчуття власної значущості, обраності, унікальності, що формує хибний, спотворений фокус бачення як себе самого, так і навколишнього світу, має й зворотній бік. Мова йде про відсутність розуміння людини щодо власної відповідності тій ситуації, ролі, позиції, яку вона займає у даний час. Саме відповідність як відчуття прийняття, згоди, розуміння обставин дозволяє особистості визрівати, брати відповідальність за власні думки, дії, вчинки – приймати себе такою, якою вона є, справжньою. На метафізичному рівні мова йде про дію світла в людині, щире прагнення до якого перетворюється в нас прийняттям себе. У свою чергу незгода з власною роллю, позицією, обставинами, у яких опиняється людина і які є для неї болючими, некомфортними, травматичними, спричиняє мутацію хибного відчуття власної значущості в безвідповідальну, корисну позицію – жертви, що прагне мститися, ненавидить увесь довколишній світ.

Філософська рефлексія

Жертва (давн.-грецьк. θυσία, σπονδή – «узливання, яке здійснюється при укладанні союзу, угоди») – це те, чого позбавляюсь безповоротно, що умиртвляється, поглинається, знищується, гине. Як зазначено в енциклопедії І. Ефрона та Ф. Брокгауза, етимологічно це слово походить від дієслова *жрети*, *жрати*, *пожирати* (звідси – «жрець») – як наслідок того, що принесене у жертву споживалося божеством, так і того, що жертва після освячення її споживалася самими жертводавцями [23, с. 179]. Дослідник С. Ячин аналізуючи проблематику жертвності, відмічає, що сутнісна

особливість жертви — це її незворотність [33, с. 76], яка формує відчуття позбавленості, обділеності, неповноцінності, недосконалості. Саме тому жертвність як внутрішній деструктивний стан особистості стає основою появи спотворених *залежностей* людини від зовнішніх обставин (людей, держави тощо). Тобто мова йде про деформацію внутрішнього стану особистості, її небажання брати відповідальність за власне життя, що веде до втрати свободи (думок, вибору, дій).

Можна сказати, що жертва є добровільним ярмом, рабством людини, яке та приймає у своєму руйнівному прагненні *«володіти»* навколишнім світом. *За це бажання людина приносить дар в жертву, жертвує власною особистістю.* Жертва стає «відкупом» за небажання пізнавати (любити, ділитися), «платнею» за те, щоб *«мати»*. У силу цього, жертва завжди несе в собі потенціал деструктивності, розділення, поглинання, оскільки культивується відношенням ненависті до всього (усіх), хто (що) *«спонукає»*, *«позбавляється»* об'єкта ненажерливого бажання *«мати»*. А отже, вона завжди несе у собі корисливий мотив відношення до Іншого, який виступає як конкурент, що претендує на об'єкт мого бажання [6]. Як відзначає у зв'язку з цим Е. Фромм, торгашеський характер готовий давати тільки в обмін на щось. Давати, нічого не отримуючи взамін, — це для нього означає бути обманути, тому більшість індивідів цього типу відмовляється давати. Деякі роблять чесноту із давання у смислі пожертвування. Вони вважають, що саме тому, що давати болісно, людина повинна давати; чеснота давання для них полягає у самому акті принесення жертви. *«Давати краще, чим брати»* — ця норма для них означала б, що відчувати позбавлення краще, ніж переживати радість [28, с. 98].

Жертвність антонімічна стану згоди, прийняття, довіри (обставинам, близьким, оточенню), оскільки, як зафіксоване

у підсвідомості людини відчуття позбавленості, обділеності, несе у собі руйнівний потік емоцій: ненависть, ворожнечу, агресію до навколишнього світу. У цьому емоційному вихрі, я здатен чути лише біль своєї пихи, що роздирає зсередини, – розчарування, образу, гнів на те, що навколишній світ так безжально позбавив мене «мого», «власного», «того, що належить лише мені». Саме через таке сильне егоїстичне переживання, з яким особистість не здатна справитися самостійно, вона зациклюється на хибному баченні реальної ситуації – своїй «обділеності». Жертовність за своєю суттю – це глибинна образа за невизнання моєї обраності, значущості, зворотною стороною якої є, відповідно, ненажерливе бажання «володіти», «отримати будь-яким чином» «втрачену власність», лише щоб довести світові (близьким, оточенню тощо) свою перевагу, змусити визнати її над собою.

Отже, *пастка жертовності*, її загроза духовному здоров'ю людини *полягає у відмові особистості брати відповідальність за власне ставлення до ситуації, власні дії. Відмова цінувати, працювати, розвивати, вирішувати те, чим насправді наділена особистість. Саме зацикленість на образі, химерній «позбавленості» і спрямовує весь потенціал людини на руйнацію, ненажерливість, меркантилізм. Отримати бажане будь-яким чином й засобами, не зважаючи ні на що дороге, цінне, близьке моїй душі, – такою стає мета її життя. У цьому запамороченому стані людина втрачає здатність радіти справжнім цінностям: ні близькі люди, ні справа, якою вона займається, ні нові знайомства, ні подорожі не здатні сповнити її позитивними переживаннями. Вона не здатна бачити цінність усього цього, оскільки вся її внутрішня сутність сконцентрована на помсті – доказі навколишньому світові власної переваги. Ця зацикленість, саможаління, культивуються лише деструктивними почуттями страху та ненависті, які прирікають особистість і її відносини на деградацію, саморуйнування. Жертовність, як вияв*

егоїзму, примушує людину ставитися до навколишнього світу корисливо, бачити у навколишніх відносинах лише можливість (або неможливість) отримати щось для себе. За цією тривогою людина не здатна бачити потреби інших. Вона занепокоєна лише собою... Таке спотворене розуміння ... насаджується там, де орієнтація споживати домінує над орієнтацією творити [7].

На відміну від нарцисизму, його деструктивних проявів (зверхності або ж жертвовності, що формуються на марнославстві, писі – залежності людини від ефектів хибного світла: міражів, ілюзій, фантомів), прийняття себе є розумінням власної «недосконалості», що формує прагнення до самовдосконалення, щирі потреби у *«світлі реальному»*. Іншими словами, розуміння того, що навколишній світ, обставини, люди, що поряд зі мною, унікальні. Кожен з цих частин єдиного світу має власні потенції, наміри, здатності, як і я сама. Цей порядок, частиною якого є і я, відкривається, стає зрозумілим, лише коли я беру відповідальність за себе, коли приймаю себе такою як є й готова відкрити для себе цінність власного життя, коли прагну бути не ідеальною, а унікальною.

У християнській проблематиці такий внутрішній стан має назву *«смирення розуму»*. Смирення – це стан збалансованості, урівноваженості своїх можливостей і прагнень, це розуміння реальної відповідності, зв'язок з навколишнім світом. Інакше кажучи, смирення немає нічого спільного з «хибною скромністю», за якої людина лише вдає себе приймаючою, щирою. Насправді, смирення – це дійсне усвідомлення свого реального місця в навколишньому світі, своєї відповідальності, що формується в мені внаслідок «підкорення» власної зверхності, пихи, марнославства, амбіцій тощо. Упокорити гординю, стати меншим, тобто прийняти власну «слабкість і неспроможність» – це складна й кропітка робота з виховання себе, самоконтроль над негативними емоціями. Саме тому, єврейська етимологія поняття «смирення»

(*πῆυ*) мала ще одне значення — «впливати за допомогою сили», «пригнічувати», «підкорювати».

Етимологічний аналіз

Згідно з Макарієм Єгипетським, ознакою християнства є *смирення* [15, с. 665]. У Септуагінті поняття «смирення» (грецьк. *ταπεινῶ* — «робити меншим, нижчим», *ταπεινώσις* — «смирення», *πραΐτης* — «покірність») перекладається як похідне єврейського слова *פָּוַן* (*apawa*)³⁸ у значенні «покірний образ життя». Словом *פָּוַן* (*apawa*) і його грецькою версією *ταπεινῶ* позначають стан внутрішнього упокорення особистості. Зазначається, що значення слова «смирення» (грецьк. *ταπεινός*) знаходиться за своїм вживання і значенням у найближчому синонімічному спорідненні з прикметником *χθαλός* («низький», «низинний»), який близький до *χθών* («земля») і *χαμηλός*, *χαμαιζήλος* («такий, що прагне донизу», «приземкуватий») і вживається у сенсі *знеможеності, меншості, як усвідомлення своїх слабостей*.

У тлумачній Біблії Лопухіна зазначається, що єврейське слово *פָּוַן* (*apawa*) «одного кореня з *apa* і подібно до цього останнього висловлює внутрішню фізичну пригніченість і приниженість самої людини» [19, с.336]. «Коли затримається небо, і не буде дощу, бо згрішили перед Тобою, і помоляться на місці цьому, і возвеличать Ім'я Твоє, і з гріха свого навернуться, бо Ти впокорив їх» (грецьк. *ταπεινώσεις*) [3, (2 Пар. 6:26)]. Дослідник священик Павло Лізгунов зазначає, що «в різних мовах Близького Сходу єврейське дієслово *apa* мало значення впливу за допомогою сили і перекладалося як «пригнічувати», «підкорювати»... Подібне

³⁸ На латині «смиренність» перекладається як *humilitas* від слова *humus* — родюча земля і означає «притиснутий до землі, низький» [33, р. 129].

ж визначення цей термін знаходить у давньоєврейській мові й буквально означає «згинати, нахилити», звідки походить схожий етимологічний взаємозв'язок з грецьким *ταλείνω*» [13, с.111]. У зв'язку з цим О. Лопухін зазначає, що деякі дослідники несправедливо приписують цьому дієслову виключно негативний бік, пояснюючи це тим, що до вавилонського полону смиренність не вважалася релігійною чеснотою [14, с. 160].

У своїй етимологічній основі кореневим словотворенням слова «смирення» виступає поняття «мир» (грец. *εἰρήνη*), тобто «спокій, тиша». «Або який цар, ідучи на війну супроти царя іншого, перше не сяде порадитися, чи спроможний він із десятьма тисячами стріти того, хто йде з двадцятьма тисячами проти нього? Коли ж ні, то, як той ще далеко, звертається з молитвою про смирення» (грец. *ἐρωτᾷ τὰ πρὸς εἰρήνην* – «просить про мир») [3, (Лк. 14:32)].



Митар та фарисей (Додаток 3)

У Євангелії від Луки є притча про митаря і фарисея. «Два чоловіки зайшли в храм помолитись: один був фарисей, а другий – митар. Фарисей, ставши, молився так у собі: «Боже, дякую Тобі, що я не такий, як інші люди – грабіжники, неправедні, перелюбці, або як оцеї митар. Пощу двічі на тиждень, з усіх моїх прибутків даю десятину». А митар, ставши здалека, не смів і очей звести до неба,

тільки бив себе в груди, кажучи: «Боже, змилуйся наді мною грішним!» Кажу вам: Цей повернувся виправданий до свого дому, а не той; бо кожний, хто виноситься, буде принижений, а хто принижується, – ввищений» [3, (Лк. 18: 10–14)].

Отож, смирення – це гносеологічна основа, готовність, прагнення відкрити для себе унікальність довколишнього світу, стати його затребуваною частинкою. Лише в цьому стані я здатна відчувати, з одного боку, безглуздя й агресивність моїх егоїстичних планів та розрахунків, а з іншого – набути багатого життєвого досвіду. Привести себе в цей стан, приборкати власне *ego* – це перший крок до того, щоб відкрити для себе потенціал справжнього світла, відчувати його потужність. Це крок до відновлення цілісності своєї особистості – зцілення, якого так прагне моя душа. Саме стан внутрішнього смирення відкриває в мені той ресурс любові, розуміння, прагнення поділитися, що спотворюється зарозумілістю *ego*, що блокує мою щирість, можливість «яснобачення». Як зазначає Макарій Єгипетський, душа, яка не має в собі Божого світла, створена ж за Божим образом від власного світла Його, жадає духовну їжу, що становить справжнє життя душі. Горе душі, якщо зупиняється на своїй природі (*eis ten heoutes physin monon*), тому що вмирає, не пізнавши Божественного життя [21].

Саме тому, стан «яснобачення», тобто істинного сприйняття реальності, без її спотворення, викривлення, – це результат внутрішнього визначення, переходу від самовпевненої пихи до смирення, від самозамилування до прийняття ближнього, від усвідомлення себе «богом» (*hws theos*) до розуміння власної немічності «*hws ptohos*», від претензій розуму до його смирення, від антропоцентризму до теоцентризму. Так відбувається трансформація цінностей особистості, відкривається навколишній світ у всій його незбагненній раціонально палітрі. Так долаються ідоли.

У сучасному суспільстві, вибудованому на принципах штучного світла, що обіцяє людині насолоду, домінування, плекає конкуренцію, користь, відчутти дію світла реального дуже непросто. Людина постійно чіпляється власною пихою, самолюбством за мерехтіння встановлених системою симуляцій-критеріїв «успішності», визнання, переймається за свій імідж, і, таким чином, витрачає внутрішні продуктивні сили на протистояння та доказ власної значущості. Проте чи варто витрачати себе на боротьбу з вітряками, чи можливо змусити такий строкатий світ жити за своїми правилами? Чи коштує моє життя того, щоб бути таким, як того вимагає система викривлених дзеркал?

Філософська рефлексія

Ефект відображення сучасних дзеркал базується на властивостях скла, покритого спеціальним шаром металу. У давнину, коли спосіб отримання скла ще не був відкритий, замість дзеркала використовували пластини дорогоцінних металів, найчастіше круглої форми. Для збільшення світловідбивної здатності металеві диски піддавалися додатковій обробці – шліфовці. Складні дзеркала з'явилися лише у XIII столітті, їх навчилися робити римляни, розбиваючи на шматки сосуди із застиглим шаром олова всередині. Листові дзеркала на основі сплаву олова й ртуті стали виготовляти на 300 років пізніше.

Закон відображення, відомий ще з давніх часів, стверджує, що падаючий і відбитий промені лежать в одній площині з перпендикуляром (нормаллю) до кордону розділу в точці падіння (ця площина називається площиною падіння). При падінні променів світла на ідеальну плоску поверхню, що відображає, розділу двох середовищ, формується *дзеркальне відображення*, за якого поверхня, що відбиває світло – невидима, видимі

тільки джерела світлових променів. Плоске дзеркало, яке представляє собою гладку поверхню, *створює уявне (що лише здається) зображення, тому в дзеркалі ми бачимо перевернуту, спотворену картинку*. Іншими словами, у відображенні ми завжди бачимо себе «відзеркаленими», тобто такими, як «малює» нашої свідомості за допомогою зорової проєкції (сигналів, які надходять від органів зору в образ) головний мозок³⁹. Отже, дзеркало «показує» спотворену проєкцію, яка виникає у нас в мозку. При цьому показник якості властивостей сучасного дзеркала залежать від виду амальгами, від рівності поверхні і від «чистоти» (прозорості) скла. Промені світла чутливі навіть до таких нерівностей, які не видно людському оку, тому будь-які дефекти скла, що виникають у процесі його виготовлення (хвилястість, пористість й інші дефекти), впливають на «правдивість» майбутнього зображення в дзеркалі⁴⁰.

У А. Чехова є оповідання «Криве дзеркало», у якому розповідається, як подружня пара заїхала якось у старий будинок, де колись жила прабабуся головного героя, щоб упорядкувати маєток. Увагу пари привертає дзеркало, обрамлене бронзою, що висить біля портрета прабабусі. Це люстро, у яке колишня господиня будинку вдивлялась, як заворожена, цілоденно, поки не збожеволіла. Вона навіть наказала поховати це дзеркало разом з нею, але воно виявилось занадто великим.

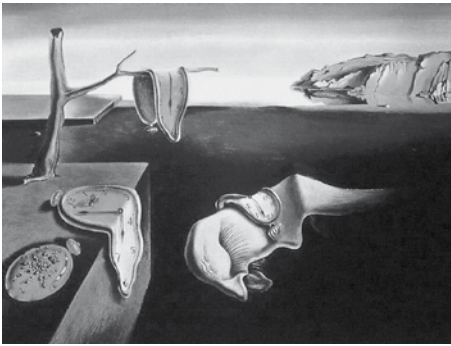
Подивившись в нього, головний герой не знайшов у ньому нічого привабливого, навпаки, усе його обличчя набуло вигляду перекошеного портрета. Це ще сильніше

³⁹ Так, наприклад, витягнуті (прямокутні і овальні) дзеркала візуально роблять фігуру стрункою, а квадратні й круглі — повнять. Так працює психологія сприйняття людського мозку, який аналізує інформацію, що надходить від органів зору.

⁴⁰ Частину дзеркала, що відображає світло, традиційно називають амальгамою (хоча в сучасному виробництві використовується алюміній або срібло (товщиною 0,15-0,3 мкм), покриті декількома захисними шарами).

його здивувало, що ж його прабабуся знайшла привабливого в цьому дзеркалі. Але коли в нього заглянула дружина, з нею стали відбуватися жахливі зміни. Вона відразу ж зблідла, затряслася і знепритомніла. Прийшла до тьми жінка тільки ввечері наступного дня, як зачарована, вона кликала дзеркало, яке зневолило і її. Як тільки її принесли дзеркало, вона одразу змінилася в обличчі, засміялася і більше його не відпускала.

Яка ж таємниця крилася в цьому кривому дзеркалі? Одного разу головний герой побачив, як негарна і неприваблива в житті, його дружина в дзеркалі з'являлась дівчиною неземної краси. Так криве дзеркало перетворювало реальну картину в еталон омріяної людиною «краси», розриваючи її зв'язок з реальним життям [30].



Постійність пам'яті

Сальвадор Далі. 1931 р. (Додаток 3)

По мірі того, як ми стаємо здатні реально сприймати себе, як спадає завіса пихи, марнославства, зверхності, приходиться розуміння, що наше бачення навколишнього світу не таке вже й правильне. Окремі його пазли збігаються з реальністю, дозволяючи нам вибудувувати міцні зв'язки зі світом, інші настільки спотворені нашою заздрістю та образами, що видають чудову свіжу квітку за чортополох. Наша оптика – цілком реальний приклад бачення себе (щирого чи спотвореного), а отже, є сферою суто особистої відповідальності.

Література до III розділу

1. Абуль-Фарадж. Книга занимательных историй. – М.-СПб.: Государственное издательство художественной литературы, 1961. – 128 с.
2. Авва Дорофей. Душеполезные поучения. – К.: Сретенский монастырь, 2006. – 432 с.
3. Біблія в перекладі Івана Огієнка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bibleonline.ru/bible/ubio>
4. Біблія/ Коментарі Іоанна Златоуста // 1 Послання до Коринтян 8 Глава/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bible.by/zlatoust/53/8/>
5. Богенчук В. Родовід Ісуса Христа: текст та значення, історія і сучасність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/slovo/2011/740-pedigree-of-jesus-christ-tekest-and-values-history-and-modernity.html/>
6. Бродецька Ю. Феномен цілісності суспільства/ Монографія. – Дніпро, 2017. – 334 с.
7. Бродецкая Ю. Общество человеческих отношений: в поисках утраченной целостности: монография. – Днепр-ск: Инновация, 2014. – 370 с.
8. Бродецька Ю. Етика співбуття: екзистенційно-онтологічні основи людського життя/ Монографія. – Дніпро, 2020. – 266 с.
9. 12 примеров тепловой энергии в повседневной жизни [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://new-science.ru/12-primerov-teplovoj-energii-v-povsednevnoj-zhizni/>
10. Еврейская энциклопедия Брокгауза и Ефрона в 16 т. – СПб.: Изд-во Брокгауз – Ефрон, 1906-1913 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.runivers.ru/lib/book7069/>
11. Иванова А. «Эйкон» и «эйдолон» Платона и «симулякр» Делеза [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kogni.narod.ru/eikondeleuze.htm>
12. Как Распознать Самообман: 7 типичных ситуаций //Reminder [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://Reminder.Media/Post/Как-Raspoznat-Samoobman-7-Tipichnykh-Situatsiy/>

13. Ландсберг Г. Элементарный учебник физики: в 3 т, Т. 3. Колебания и волны. Оптика. Атомная и ядерная физика. – М.: Физматлит, 2016. – 664 с.
14. Лизгунов П., иерей. Понятие смирение в Античности, Священном Писании и греческой патристике I-III веков // Авториферат на соискание ученой степени кандидата богословия. – Сергиев-Посад, 2016. – 30 с.
15. Лопухин А. Толковая Библия, или комментарии на все книги Св. Писания Ветхого и Нового Завета: в 11 т., Т. 4. – СПб., 1907. – 502 с.
16. Макарий Великий Египетский, прп. Состояние принявших действенность Духа // Добротолюбие. – М., 1906. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.odinblago.ru/dobrotolubie_1
17. Муратова Е., Сенцов А. Выражение концепта «народ» в русском языке // Молодой Ученый. 2011. – №10. Т.2. – С. 40-42. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/33/3794>
18. Нэнси М.-В. Нарциссические личности // Психоаналитическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе. – М.: Класс, 1998. – 480 с.
19. Платон. Софист / Платон. Государство. Книга VI [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/plato01/26gos06.htm>
20. Преображенский А. Этимологический словарь русского языка. Т. 2. – М.: Тип. Г. Лиснера и Д. Собко, 1910 – 1916. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/22295-preobrazhenskiy-a-g-etimologicheskij-slovar-russkogo-yazyka-m-1910-1916>
21. Полный церковно-славянский словарь: в 2 т. Т.2 / Сост. Священник магистр Г. Дьяченко. – М.: Терра – Книжный Клуб, 1998. – 560 с.
22. Проблема личности и познания по учению святого Макария Египетского (Преподобный Иустин (Попович) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://omiliya.org/article/problema-lichnosti-i-poznaniya-po-ucheniyu-svyatogo-makariya-egipetskogo-prepodobnyu-iustin-porovich>
23. Рикман Э. Место даров и жертв в календарной обрядности / Календарные обряды и обычаи в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев / отв. ред. С. Токарев. – М.: Наука, 1983. – С. 173–185

24. Словарь русского языка XI – XVII в.: в 10 Т. /под ред. Р. Аванесова. – М.: Рус. яз., 1988, Вып. 8. – С. 179–182
25. Словник української мови: в 11 т. /За ред. І. Білодіда. – К.: Наукова Думка, 1976, Т. 7. – 723 с.
26. Тернер У. Логосная (информационная) природа нашего мира// Библия и наука [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://azbyka.ru/otechnik/biblia/biblija-i-nauka/#0_42
27. Топоров В. Еще раз о др.-греч. σοφία: происхождение слова и его внутренний смысл [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://einai.ru/pdf/2013-02-toporov.pdf>
28. Фромм Э. Искусство любить. Исследование природы любви / Пер. с англ. Л. Чернышёвой. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.
29. Фромм Э. Душа человека, ее способность к добру и злу [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://evrika.tsi.lv/index.php?name=texts&file=show&f=183/>
30. Хорни К. Невроз и личностный рост: борьба за самоосуществление. – К.: Psylib, 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/hornk03/txt06.htm/>
31. Чехов А. Кривое зеркало: святочный рассказ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp1/sp1-478-.htm>
32. Щедровицкий Д. Нефеш-Терапия: библейская система исцеления. – М.: Теревинф, 2018. – 123 с.
33. Ячин С. Человек в последовательности событий жертвы, дара и обмена. – Владивосток: Дальнаука, 2001. – 279 с.
34. Breal M., Bailly A. Dictionnaire Etymologique Latin. – Paris, Hachette, 1906. – P. 129



Жінка Лота. Соляний стовп на горі Джебел Усдум. Палестина
 (Ресурс: <http://bibliya-online.ru/wp-content/uploads/2018/04/zagruzhennoe.jpg>)



Мозаїка з емблемами дванадцяти колін на фасаді синагоги у Гіват Мордехаї
 (Ресурс: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ad/Mosaic_Tribes.jpg)



Судний наперсник первосвященника
кріпився до ефроду золотими ланцюжками
та шнуром блакитного кольору [3, (Вих. 28:13–29; 39:13–30)]
(Ресурс: <https://pbs.twimg.com/media/DcYFQeaVAAaQP0v?format=jpg&name=small>)















Наперсник первосвященника
був прикрашений самоцвітними камінням (12 штук), ймовірно, овально-
сплощеної форми, камені були укладені в філігранні золоті оправы,
і на них були вигравірувані назви дванадцяти колін Ізраїлевих
(Ресурс: <http://sfile-pull.f-static.com> > users > ftp > my_files)



Мапа розташування 12 колін Ізраїлю

(Песуьс: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/1f/12.png/800px-128F.png>)

ДОДАТОК 3

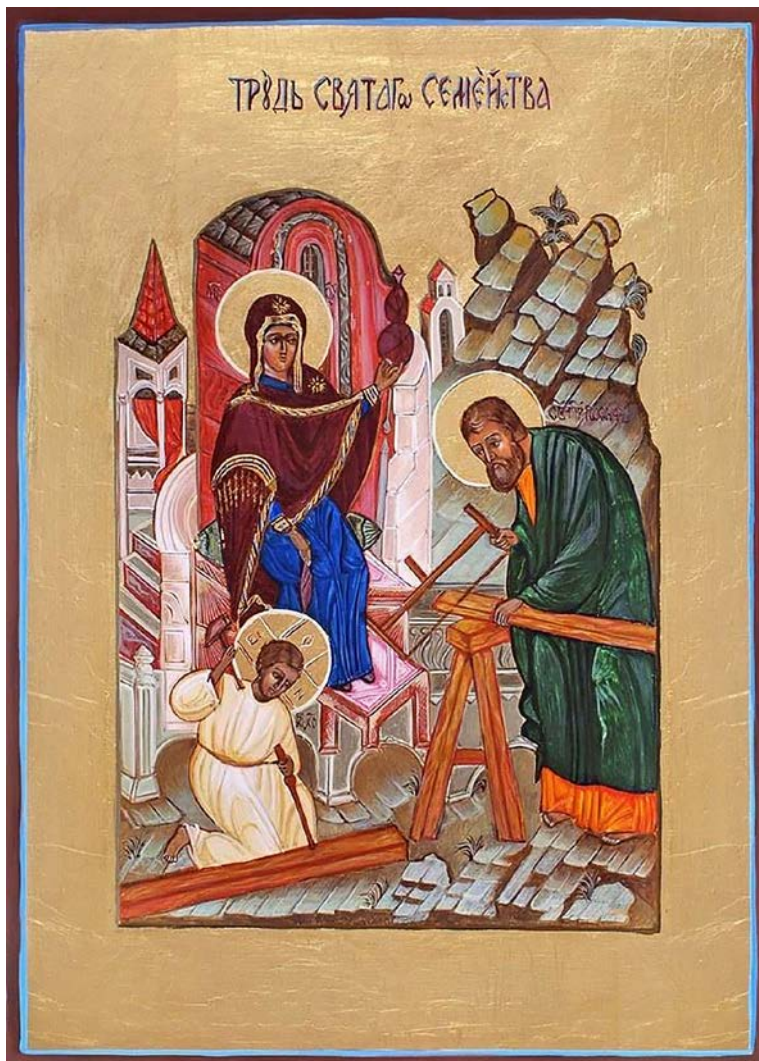
БІБЛІЯ	ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ	СИНОДАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД	ЄВРЕЙСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ	ЗОБРАЖЕННЯ	КОМЕНТАРІ	НАПИС НА КАМІННІ	КОЛІНА ІЗРАЇЛЮ
קֶדָי	одем	рубін	корнеол		червоний	קְבוֹרָה	Рувим (Реувен)
הַקָּטָן	питда	топаз	топаз (хризоліт)		зелено-жовтий	וְעַמְשָׁב	Симеон (Шим'он)
הַקָּרָן	барекет	смарагд	смарагд		зелений	יְלֹמָהָר	Левій (Леві)
הַכַּנֹּף	нофех	карбункул	рубін/гранат		насичено-червоний	יְהוּדָה	Іуда (Іехуда)
רִפְּסָה	сапфір	сапфір	сапфір		небесно-блакитний	רַכְשָׁשׁ	Ісахар
מִלֵּה	яхалом	алмаз	алмаз/онікс		прозорий	וְלוּבָב	Завулон (Завулун)
שָׁבַץ	лешем	яхонт	гіацинт/опал			קְדֻקְעִי	Дан
בָּשָׁל	шво	агат	агат		пород а кварцу, що включає: яшму, гірський криштал, халцедон	יְלֹתָנָב	Наффалим (Наффалі)
הַקְּלֵחָה	ахлама	аметист	аметист		бузково-фіолетовий	דְּגִיטָּבֶשׁ	Гад
שִׁשְׁרָה	таршин	хризоліт	хризоліт/бірюза, берил/світло-зелений топаз			רַשָּׁאֲרָשִׁי	Ашер
מִהַשָּׁה	шохам	онікс	онікс/сардонік		Зелений	יְהוֹסֵף	Йосиф
הַפְּשָׁה	яшфе	яспис (яшма)				וְיַמִּינָב	Веніамін (Він'ямін)

Тлумачення символізму колін Ізраїлю
 (Перуєц: Перуєц <https://ru.wikipedia.org/wiki/>)



Створення Адама

(Ресурс: <https://i.pinimg.com/564x/dc/f7/e3/dcf7e3fb7eb1058aa4042b5fb8aff62f.jpg>)



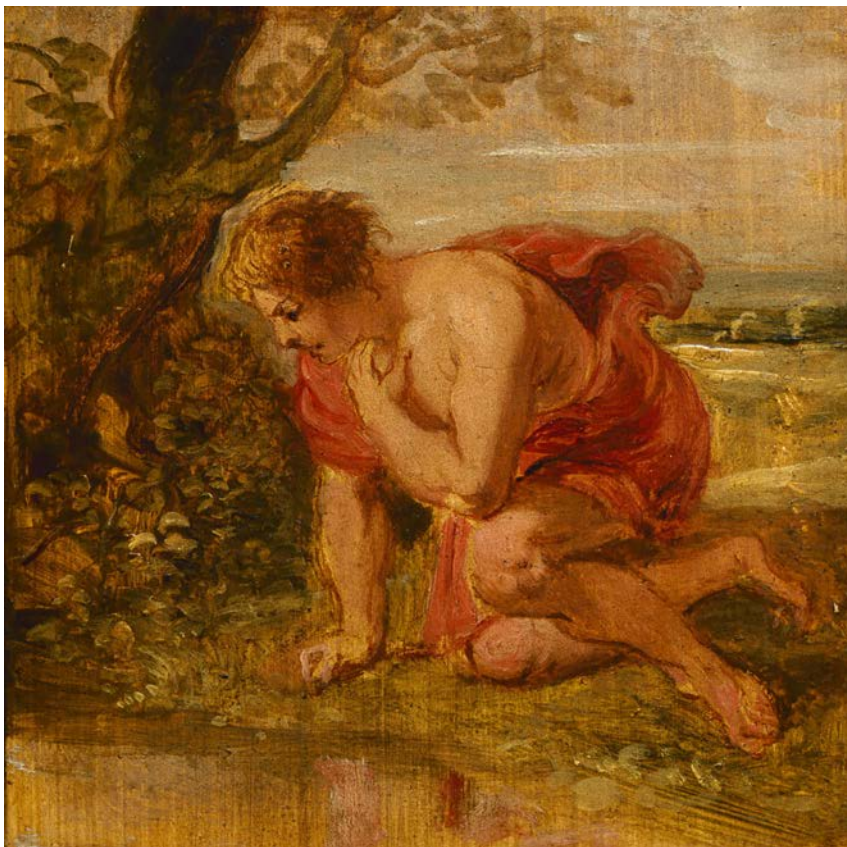
Икона «Труд Праведної родини»
або «Праведна родина – вчитель труда»
(Ресурс: <https://www.ikonu.ru/upload/iblock/1bf/1bf28d3029cdb121c0125d818db4ef5a.JPG>)



Ісус з праведним Йосифом-теслюю в його майстерні.

Жорж де Латур. 1640 р. Лувр

(Ресурс: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2f/Georges_de_La_Tour_048.jpg/800px-Georges_de_La_Tour_048.jpg)

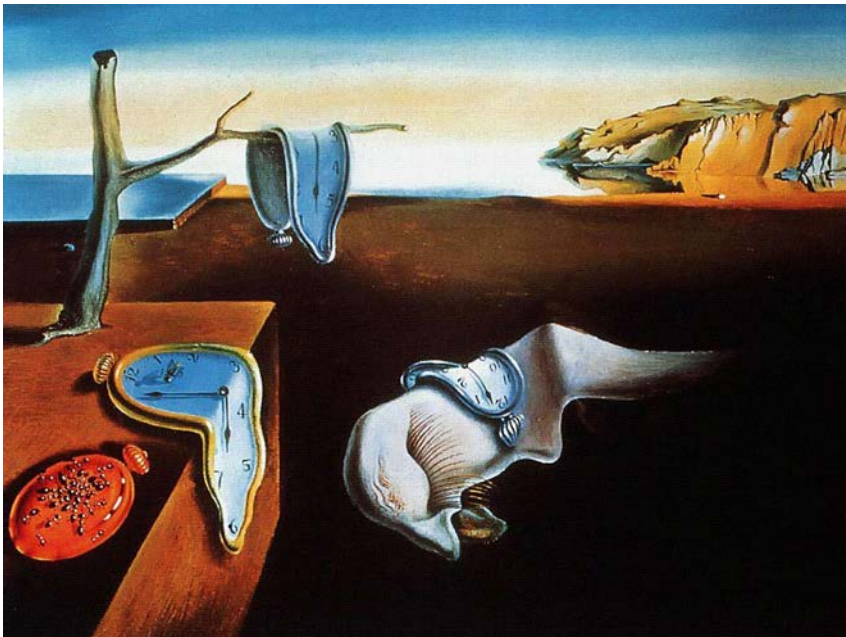


Нарцис. Пітер Рубенс. Музей Бойманс-Бенінген, м. Роттердам 1636 р.
(Ресурс: <https://arthive.net/res/media/img/oy1000/work/031/314581@2x.webp>)



Митар та фарисей

(Ресурс: <https://radiovera.ru/wp-content/uploads/2016/02/pharisee-and-tax-collector.jpg>)



Постійність пам'яті. Сальвадор Далі. 1931 р.

(Ресурс: http://4.bp.blogspot.com/_ne0h0R6QL88/S71BzQqvGKI/AAAAAAAAAFM/1AvLgHUN0f8/s1600/the_persistence_of_memory_1931_salvador_dali+-+C%C3%B3pia.jpg)

ЗМІСТ

4.1 _____	
ДІЯ СВІТЛА: КОЛИ ТАЄМНЕ СТАЄ ЯВНИМ	161
4.2 _____	
РАДІСТЬ ЯК СТАН «ВНУТРІШНЬОГО СВІТЛА» ДУШІ	172
4.3 _____	
ЖИТТЄВІ ПОТЕНЦІЇ ДУШІ	180
4.4 _____	
ФОТОДОСІЯ: ВІДЧУТИ СЕБЕ СПІВТВОРЦЕМ	188

Література до IV розділу 199

Додаток 4

ТАЇНСТВО ФОТОДОСІЇ

4.1 ДІЯ СВІТЛА: КОЛИ ТАЄМНЕ СТАЄ ЯВНИМ

*І було Слово, і Слово до Бога, і Бог був Слово
/Іоан. 1:1/*

Саме потреба у теплі, любові й змінює природу мого бажання: перетворює корисне прагнення використовувати (володіти, «мати») на щирі потребу трудитися, поділитися цим даром з ближніми. І саме це відповідальне ділення собою повертається до мене радістю *бути учасником фотодосії – просвітлення.*

Прагнення ділитися, допомагати ближньому, тобто трудитися, а не лише отримувати для себе, наближає людину до її духовної сутності, есенції її душі як частини вищого Божественного порядку. Потреба поділитися проявляє моє розуміння закону послідовності, того, що все має свій час і місце, первинності духовного перед матеріальним. *Прагнення трудитися Даром проявляє мою готовність бути відповідальним за своє життя.*

Філософська рефлексія

Як зазначає у своїй роботі «Мати чи бути» Е. Фромм, у сучасному суспільстві прийнято вважати, що «володіння» як спосіб існування притаманне природі людини і, отже, практично невикорінюване. Ця ідея базується ніби на догмі, що люди за своєю природою ледачі, пасивні, не хочуть працювати або робити що-небудь, якщо їх не спонукає



до цього матеріальна вигода, ... голод ... або страх перед покаранням, тому саме на цій догмі вибудовуються методи виховання і роботи сучасного суспільства. Однак, як зазначає філософ, насправді вона є не що інше, як бажання виправдати всі наші соціальні переконання тим, що вони нібито випливають із потреб людської природи. Членам багатьох інших товариств як в минулому, так і в сьогоденні, уявлення про вроджені лінощі та егоїзм людини видалося так само дивним і безглуздим, як нам здається протилежне. Істина полягає в тому, що і володіння, і буття як способи існування – суть потенційні можливості людської природи, що біологічна потреба в самозбереженні призводить до того, що принцип володіння набагато частіше бере верх, але тим не менше егоїзм і лінощі – не єдині внутрішньо властиві людині якості. Нам, людям, властиво глибоко вкорінене бажання «бути»: реалізувати свій творчий хист, бути активними, спілкуватися з іншими людьми, вирватися з в'язниці своєї самотності і егоїзму [10].

Життя є Даром Божим. Цікаво, що у давньоєврейській мові слово «дар» (івр. חַדָּת) перекладається як «вік, старість, довголіття». І цей дар надається людині даром (у сенсі безкорисно). Саме через щирої любові Батька до своєї дитини їй дається життя. Розуміння цінності дарованого нам життя, можливості прожити його повноцінно, сповнено й формує наше щире відношення, потребу в Батькові, загартовує прагнення долати життєві обставини, складності й проблеми. Цей зв'язок душі з Тим, хто наділив її Даром, є глибинним, життєдайним настільки, що його розірвання призводить до втрати самої душі. А це означає, що непізнане бажання «мати» («матеріальні блага»), використовуючи ввірений нам для творчої праці потенціал, є пасткою, потрапити в яку дуже просто через власну жадібність. Отже, бажання «мати» потребує свого ретельного опрацювання, розуміння того, що все, що дається,

відкривається (знання, досвід, ближній) мені лише за мого відповідального відношення – прагнення працювати над собою.

Філософська ілюстрація

Казка О. Пушкіна «Про рибалку та золоту рибку» якнайкраще проявляє сутність руйнівного бажання людини «жити у своє задоволення». За своєю символічністю вона нагадує народну казку «Жадібна баба» (де замість рибки виступає чарівне дерево), а також казку братів Я. і В. Грімм «Про рибалку та його дружину» (нім. «Vom Fischer und seiner Frau»). Так, у німецькій казці прототипом золотої рибки є риба-камбала, яка насправді є зачарованою королівною, що виконує всі бажання, які передає бідний рибалка від своєї дружини (нова хата – кам'яний палац, статус королеви-імператриці, врешті – Римського Папи). Проте останнє бажання (жінка захотіла стати Богом) риба-камбала не виконала й повернула рибалку та його дружину до їхнього первісного стану – бідності. Цікаво, що у першій рукописній редакції казки у О. Пушкіна стара сиділа на Вавилонській вежі, а на ній була папська тіара⁴¹.

⁴¹ Історичні документи свідчать, що престол Петра у Ватикані займали не тільки чоловіки. Винятком з цього правила стала жінка, яка нібито в середині IX століття, приховавши свою стать, виконувала обов'язки римського папи протягом 2-х років 5 місяців і 4-х днів. На пост понтифіка вона була обрана після смерті Льва IV у 855 р. На престол зійшла як Іоанн VIII, але більш відома під ім'ям «папесси Іоанни». Непрямий доказ можливості перебування жінки на папському престолі несподівано з'явилося в 1276 році, коли, після смерті папи Адріана V, його наступник взяв ім'я Іоанн XXI. Хоча, якщо слідувати офіційній хронології Ватикану, його «порядковим номером» повинен був бути «XX».

Уперше це ім'я згадується ще у IX столітті у рукописах хранителя Ватиканської бібліотеки Анастасіуса. Пізніше в документах воно зустрічається вже в XIII столітті, коли домініканський монах Стефан

Проходит другая неделя,
 Вздурилась опять его старуха,
 Отыскать мужика приказала —
 Приводят старика к царице,
 Говорит старику старуха:
 «Не хочу я быть
 вольною царицей,
 Я хочу быть римскою папой!»
 Старик не осмелился перечить,
 Не дерзнул поперёк
 слова молвить.
 Пошёл он к синему морю,
 Видит: бурно чёрное море,
 Так и ходят сердитые волны,
 Так и воют воем зловецим.
 Стал он кликать золотую рыбку.
 «Добро, будет она
 римскою папой».
 Воротился старик к старухе.
 Перед ним монастырь латынский,
 На стенах латынские монахи
 Поют латынскую обедню.

Перед ним вавилонская башня.
 На самой верхней на макушке
 Сидит его старая старуха.
 На старухе сарачинская шапка,
 На шапке венец латынский,
 На венце тонкая спица,
 На спице Строфилус птица.
 Поклонился старик старухе,
 Закричал он голосом громким:
 «Здравствуй ты, старая баба,
 Я, чай, твоя
 душенька довольна?»
 Отвечает глупая старуха:
 «Врёшь ты, пустое городишь,
 Совсем душенька моя не довольна,
 Не хочу я быть римскою папой,
 А хочу быть владычицей морскою,
 Чтобы жить мне в окяне-море,
 Чтоб служила мне рыбка золотая
 И была бы у меня на посылках»
 [6, с. 53-56].

Такий символізм не є випадковим. *Старуха* — це символ матриархату — претензії, небажання працювати над собою, а лише використовувати духовні закони (потенціал душі, ближніх, духовні знання) задля

де Бурбон у роботі «De septem donis Spiritus Sancti» («Сім Дарів Святого Духа»), повідомив, що одним з римських пап була жінка, що загинула під час пологів. Жан де Майї у тому ж XIII столітті пише про жінку, яка під виглядом чоловіка спочатку зайняла посаду першого нотаріуса Ватикану, потім стала кардиналом, а потім і Папою. Під час однієї з публічних церемоній у неї почалися перейми, що закінчилися народженням хлопчика. Римляни нібито прив'язали її до хвоста коня і протягли містом, а потім — стратили. На місці її смерті була встановлена плита з написом: «Petre, Pater Patrum, Papissae Prodito Partum» («О Петре, Отець Отців, викрий народження сина папессою») [11].

володіння матеріальними «благами». Це мертва середовище, пустеля, де царює хаос, свавілля, беззаконня, уседозволеність, тому й бажання старухи у казці не лімітовані, руйнівні. Вона чує лише власний егоїзм і заради нього претендує влади вищої – духовної, Божественної.



Папесса Іоанна
(середньовічна гравюра)
(Додаток 4)



Папесса Іоанна в образі
Вавилонської блудниці
(Додаток 4)

Порушення закону, прагнення використовувати веде до скрути — розбитого корита. Жебрацтво проявляє жлобське відношення людини, небажання працювати над собою. Це руйнівний наслідок претензії, тобто старухи, що лише вимагала для себе (від старого, золотої рибки тощо), але не бажала змінити себе, проявити не претензію, а милосердя.

Внутрішній поклик людини, її прагнення потребує свого пізнання, тобто опрацювання, удосконалення того напрямку, на який орієнтовано наш потенціал, бажання. Тобто для своєї реалізації бажання вимагає нашої відповідності, щирої, відповідальної праці над вдосконаленням себе (потенціалу, знань, досвіду, якостей тощо). Лише за цих обставин і складаються відповідні умови для його здійснення. Іншими словами, щоб щось «мати», треба працювати над цим — проявити

своє відношення. Так, наприклад, щоб побудувати власний будинок, треба розуміти, що дім – це сімейний осередок, а отже, є результатом, перш за все, спільної праці над стосунками в сім'ї, тому готовність людини будувати родинні відносини, вдосконалюватися, позбавлятися егоїзму й утворює те середовище, у якому визріває спочатку перспектива родового будинку, а далі – й вибудовується сама оселя. Отже, якщо людина приходить до цього розуміння, працює над відносинами, долає власну пиху, зверхність, користь тощо, тоді складаються умови й зовнішні, за якими це питання вирішується (напрацьовуються фінансові можливості, набувається земельна ділянка тощо). Але може бути й інша ситуація, коли родова домівка сприймається як «матеріальний еквівалент добробуту», тобто показник престижу, доходів людини (родини). У цьому випадку бажання «мати» будинок буде штовхати людину на неймовірні «схеми» його набуття: взяти гроші на будівництво у кредит, не розмірковуючи при цьому, яким чином їх повертати; або ж обійти закон, використати «потрібних людей і зв'язки» тощо. У будь-якому з цих варіантів бажання «мати» цей «показник мого статусу» буде заганяти людину у безвихідь, штовхати на порушення закону, а головне, вести до руйнації сімейних стосунків: чвар, нещирості, непорозумінь.

Це означає, що бажання «мати» має бути пізнаним, відкритим для нас, зрозумілим – чого ми прагнемо і для чого. Непізнане виступає спокусою й пасткою для людини, руйнує її потенціал! Бажання «мати» дім, придбати авто, відкрити власну справу тощо передбачає розуміння того, що набувається, дається лише за щирого прагнення людини відповідально працювати над своїм відношенням (до питань, проблем, оточення). І якщо ми щирі у цьому своєму поклику, маємо на меті долати ті, перш за все, внутрішні бар'єри на шляху вирішення (а не приховане прагнення використовувати

власний потенціал, близьких, знання, щоб отримавши бажане), усвідомлюємо свою невідповідність, тоді, за нашого відповідального ставлення складаються умови для вирішення питання. Оскільки тільки в щирому прагненні трудитися над собою (егоїзмом, пихою, зверхністю тощо) закладається розуміння своєї відповідності, формується відповідальність. *Бажане стає реальним.*

Душа – це Дар Божий, що ввіряється для того, щоб пізнавати, ділитися своїм досвідом з тими, хто потребує допомоги, тобто проявити своє відношення. Це праця у поті чола, тому благополуччя дається лише тим, хто прагне відповідати духовним законам, має потребу проходити ті питання, що ставляться нам для вдосконалення потенціалу, хто не має претензій. *Претензія – це батіг, яким керується людина у її корисливому прагненні використовувати духовні закони (знання, інших) свавільно.*

Усе справжнє, істинне, реальне має суть, відповідність, випромінює світло зсередини. Це результат духовного знання, що організує культуру душі, проявлене у досвіді людини – її відповідності. *Наша відповідальність полягає у тому, щоб проявити потребу пізнати те, що мені дається, щире відношення: не привласнити, а потрудитися у середовищі. Саме наше творче відношення проявляє нашу відповідність, тобто бажання вдосконалюватися, трудитися Даром. І саме наше відношення формує перспективу вдосконалення душі.*

Щире прагнення та відповідальне відношення проявляють есенцію нашої душі: усе таємне стає проявленим. Це те, що перетворює нас на учасника творчого процесу – фотодосії – дії світла істинного. Реальною загрозою цьому стає безвідповідальність – претензія використати цей безцінний Дар проти ближнього, бажання виправдатися. Тобто основою безвідповідальності людини є ілюзія можливості використати те знання, яким наділяється її душа для праці

над вдосконаленням образу, виправдавши це зло, беззаконня, порушення духовних законів.

Філософські роздуми

Символом зла, підступності й ненависті у біблійних текстах постає «Амалек» (івр. אֲמָלֵק, 'āmālēq, араб. عماليق 'amālīq) [2], що часто ототожнюється з ім'ям онука Ісави, сином Еліфаза та його наложниці Тімни (була хоріткою і сестрою Лотана). Амалек описується як «вождь Амалека» серед «вождів синів Ісава», тобто вождь клану амалекитян (або території, названої на його честь). Як зазначається: «Він прийшов перед усіма ними, щоб воювати з Ізраїлем», а у Книзі Буття (14: 7) згадується «поле амалекитян», хоча сам Амалек тоді ще не народився (часто це пояснюється посиленням на територію, яка згодом була заселена амалекитянами)⁴². Амалекитяни, нащадки Амалека, були давнім народом, що жив неподалік від Кнаан⁴³. Вони стали першими, хто напав на євреїв після виходу з Єгипту, і тому розглядаються як їхній архетипний ворог, з яким вони мають боротися, поки пам'ять про нього на землі не буде зтерта. І хоча фізично народ Амалека давно зник, «ген Амалека» продовжує жити в людині як внутрішній ворог її потягу до духовного, Божественного, істинного.

Сама етимологія слова «амалек» (*am lak*) перекладається як «люди, які вилізують (кров)». В історика І століття Флавія Амалек супроводжується перекладом

⁴² Так, деякі давні арабські писання стверджують, що амалекити існували ще задовго до Авраама, а мусульманські історики – що амалекити, які воювали проти Ісуса Навіна, були нащадками жителів Північної Африки. Ібн-Арабша виводить родовід Амалека від Хама, сина Ноя.

⁴³ Згідно з Біблією, амаліки жили в Негеві. Схоже, вони жили кочовим або сім'юмадським способом життя на околицях південного Ханаана.

грецького νόθος – «ублюдок» [3], що підкреслює негативну природу останнього. *Амалек представляє собою найгіршу форму зла, здатного «знати про Бога і навмисно бунтувати проти Нього».* Оскільки, як зазначають тлумачі давніх текстів, «з більшою частиною зла можна боротися аргументами розуму, але не з Амалеком. Він цинічно насміхається над будь-якими добрими намірами, сіючи сумніви і плутанину [1].

Як свідчить біблійна історія, Амалек виріс у будинку Ісава, увібравши в себе його патологічну ненависть до брата (Іакова) і всіх його нащадків. Амалек став родоначальником цілого народу, який оселився на півдні Землі Ізраїлю (зараз це місце відоме як пустеля Негев). Після виходу з Єгипту євреї перетнули Червоне море й розбили табір в Рефідімі, безплідному містечку Синайської пустелі. Поки євреї все ще були в Рефідімі, відновлюючи сили після поспішного відходу з Єгипту, амалекитяни раптово напали на них. Тоді Мойсей наказав своєму учневі Ісусу Навіну ввести в бій



Аарон та Ор підтримують руки Мойсея.

Томас Бриджсток 1860 р. (Додаток 4)

елітний загін солдатів, а сам піднявся на прилеглу гору молитися Господу про порятунок. У Книзі Вихід (17: 8–14) говориться: «І прибув Амалек, і воював з Ізраїлем у Рефідімі. І сказав Мойсей до Ісуса: Вибери нам людей, і вийди воєю з Амалеком. Узавтра я стану на верхів ї гори, а Божа палиця буде в моїй руці. І зробив Ісус, як сказав йому Мойсей, щоб воювати з Амалеком. А Мойсей, Аарон та Хур вийшли на верхів ь гори. І сталося, коли Мойсей підіймав свої руки, то перемагав Ізраїль, а коли руки його опускались, то перемагав Амалек. А руки Мойсееві стали тяжкі. І взяли вони каменя, і поклали під ним. І сів він на ньому, а Аарон та Хур підтримували руки йому, один із цього боку, а один із того. І були його руки сталі аж до заходу сонця. І переміг Ісус Амалека й народ його вістрял меча. І сказав Господь до Мойсея: Напиши це на пам'ятку в книзі, і поклади до вух Ісусових, що до краю зітру Я пам'ять Амалекову з-під неба» [4, Вихід (17: 8–14)].

Після війни Бог велів Мойсею письмово зафіксувати історію зрадницького нападу Амалека для наступних поколінь і передати майбутньому наступникові Ісусу Навіну, що він ніколи не повинен забувати про цю подію, а пам'ять про Амалека повинна бути зтерта з лиця землі. Через сорок років, коли євреї готувалися увійти в землю обітовану, Мойсей нагадав їм про заповіт Бога боротися з Амалеком [7, (25:17–19)].

Амалек представляє атеїзм або неприйняття Бога. Як принцип зла, він символізує прагнення порушити духовний закон, «засумніватися» у його реальності. На івриті слово «амалек» (אַמֶּלֶךְ) має таке ж числове значення (цифрову суму букв – кожній єврейській букві відповідає певне число), що і слово «сафек» (ספק), сумнів – 240. Нащадком Амалека, який намагався знищити весь єврейський народ, був Аман, перший міністр перського царя. Талмудисти знаходять його ім'я в сцені гріхопадіння Адама в Едемському саду. Бог задає Адаму друге питання: «Чи не від дерева чи ... ти поїв?» Питальна форма вводиться тут словом «амін» –

«немає від дерева чи ...». «Амін» — це ім'я «Аман», тобто розрив між реальністю і її сприйняттям, що заповнюється сумнівом, починається з гріха. Це і є ворог людської душі.

Як свідчать дослідники давніх текстів, коли Адам підійшов до дерева добра і зла, і він був чистий, і світ був чистий. Зло існувало тільки як об'єктивна, безпристрасна ймовірність, що знаходиться десь зовні. Але коли Адам з'їв цей плід, зло увійшло в його плоть і кров і перемішалось зі світовим благом. Відтепер людський розум не міг повністю розібратися в своїх сумнівах, не міг, як раніше, читати світ легко і безпосередньо, як відкрити книгу. Невипадково містики називають древо пізнання добра і зла «ілана десфейка» — дровом сумніву [9].

Істина, духовні закони, знання, що даються для життя, не допускають у собі сумнівів, «винятків», «похибок». Це знання, що надаються для творчості, це світ чистий, реальний, у якому немає нічого «сумнівного», «хибного», на відміну від світу матеріального, суб'єктивного, де царює принцип ідолослужіння⁴⁴. Сумнів — це результат зматеріалізованості людини, нерозуміння законів духовного світу, незнання різниці між добром і злом. Це той хаос, плутанина, брехня, що допустила людина, порушивши заповідь не їсти від дерева добра та зла й не розкаювати своє порушення. Словом «сумнів» позначається прояв того збитку, який людина невіглаством завдає власному сприйняттю світу. Отже, позбутися влади Амалеку можливо лише через покаєння, пізнання різниці між добром і злом, потребу у світлі істинному.

⁴⁴ Як відзначають тлумачі равиністичних текстів, принципам духовної культури, яка давалася євреям після виходу з Єгипту, протистояв культ язичницького бога Пеорія, перед яким належало випорожнюватися на знак поклоніння йому. Євреї зтикнулися з цим огидним культом у роки мандрів пустелею. Насправді будь-яке ідолопоклоніння в івриті визначається як «аводат — гілулім», тобто буквально «поклоніння гною» [9].

Єдина можлива відповідь Амалеку – відповідність духовному закону, що написаний в наших серцях.

4.2 РАДІСТЬ ЯК СТАН «ВНУТРІШНЬОГО СВІТЛА» ДУШІ

*Завжди радійте! Безперестанку молитесь!
Подяку складайте за все...
/1 Фес. 5: 16–18/*

Народження, відкриття нового, розвиток, просвітлення відбуваються у принципі пізнання (з грец. *tà γνωρίσματα*, що походить від індоєвропейського *ǵen* – «народжувати (ся)»). Саме тому потреба у пізнанні, тобто праці над питаннями, що ставляться нам для вдосконалення нашої душі, є рушійним фактором, екзистенційною умовою людського життя, оскільки потреба (грец. *τέρπω* – «насихую, радую») у пізнанні – це потреба у світлі, істині, духовному знанні, що є умовою нашого внутрішнього народження (оновлення). Саме вона формує наше відношення до праці, відкриває перспективу спілкування (єднання) з довколишнім світом. *Потенціал останньої сповнює душу радістю.*

Етимологічний аналіз

Грецьке слово *χαρεία* (від *χαρά*) – «радість» має давнє санскритське коріння **ǵher* – «жадати, світитися внутрішнім світлом»), що відображується ще у прамовному *арь-* (**ar-* з розширенням **dh-*) – «світло Неба»

(до нього відноситься і санскритське **radhas* (раджас) — «милість, благословення»). Корінь **рад*, як зазначається у Повному церковнослов'янському словнику протоієрея Г. Дяченка, має значення «той, що сяє», «просвітлений» і порівнюється із латинською версією *radio* — «сяяти», *radius* — «промінь» (порівняйте, наприклад, з англійським словом *ray* — «промінь» («сяяти, світитися від радості»)). У своєму євангелійському значенні «радість» перекладається як «потреба, нужда». При цьому акцент робиться на змістовному розведенні поняття «радість» як «просвітлення, сяяння внутрішнього світла, що надходить з Небес», та тими емоціями задоволення, горіння, що проникають у розум людини ззовні, від «принад світу матеріального» (тобто протиставлення понять «радість/задоволення» за ознаками «духовне»/«тілесне». Радість — це стан душі людини, а задоволення — це стан тіла).

Радість — це стан єднання (спілкування) душі зі світлом, «сяяння внутрішнього світла, що надходить з Небес». Згідно із Священним Писанням, це найкращий стан душі, якому завжди передує її очищення: «Очисти ісопом мене, і буду я чистий, обмий мене і стану я біліший від снігу. Дай почути мені втіху й радість, і радітимуть кості смиренні. Лице Своє відверни від гріхів моїх, і всі беззаконня мої очисти. Серце чисте сотвори у мені, Боже, і дух правий в моєму нутрі віднови. Не відверни мене від лиця Твого, Духа Твого істинного не відійми від мене. Поверни мені радість спасіння Твого, і Духом Владичним укріпи мене. Навчу беззаконців шляху Твого, і навернуться грішні до Тебе. Визволь мене від переступу кровного, Боже, Боже спасіння мого: прославлятиму закон Твій!» [4, (Пс. 50: 9–16)]. Радість — це наш внутрішній орієнтир, свідоцтво того, що ми знаходимося у своєму ритмі, відповідності.

Цікаво, що у християнській філософії слово «радість» має не пасивний, а активний характер, оскільки його первинне значення – це «готовий до благодіяння» (його здійснення чи сприйняття). Отож, радість – це прояв готовності нашої душі трудитися над тими питаннями, ситуаціями, що ставляться на життєвому шляху, готовність приймати, передавати, примножувати той Дар Божий, що віряється нам Богом. *Радість – це гостинність, в якій проявляється сутність живого середовища.*

Філософська ілюстрація

Символічною для розуміння дивовижної дії стану радості, гостинності є народна казка «Морозко». Зла мачуха хоче позбутися падчерки, «нахлібниці» Настуні (від давн.-грец. Αναστασία – «воскресіння» («повернена до життя»), яка насправді була дівчиною працьовитою та покірливою. Мачуха наказує чоловікові відвезти дівчину в ліс і залишити під ялинкою, «видати заміж за Мороза»: буквально, заморозити. Старий боявся не послухатися сварливої жінки: привіз доньку у ліс і залишив її біля великої ялини, а сам повернувся додому. Сіла Настуня під деревом, холодно бідолашній. Аж бачить, Морозко підходить і тричі запитує: «Чи тепло тобі, дівчино, чи тепло тобі, красна?»

Потрапивши в царство Морозка (Мороза), падчерка поводить себе як гостя. Вона не демонструє свою претензію, незадоволеність, хоча середовище (культура) настільки ворожа (лютий холод, мороз, густий дикий ліс), що межує зі смертю. Навпаки, вона показує «господареві холоду», що задоволена його прийомом. І скільки мороз не лютував і не намагався заморозити бідолашну, пасербиця не озлоблює серце, залишається доброзичливою та із

вдячністю ставиться до чужих для неї «порядків». На питання Морозу вона відповідає: «Тепло».

Після доброзичливої відповіді Мороз вкутує дівчину шубами, саджає в сани і привозить до себе додому, пропонує попрацювати у нього. Дівчина сумлінно трудиться. Таке відношення до складних і жорстких обставин проявляє доброту та щирість дівчини, тому Мороз відпускає її додому «живою та здоровою» з коштовними подарунками.

Проте, побачивши живую Настю та ще й з дарами, із заздрості мачуха наказала старому везти до лісу і її доньку Марфушку (від араб. *marfa* – «пані»). Дід, не сперечаючись, виконав наказ. Умостилася ледарка під ялинкою й чекає Мороза, а той не забарився, запитує в неї: «Чи тепло тобі, дівчино?». Грубо, з претензією відповідає бабина дочка: «Чого причепився? Мерщій давай багатство та побіжу додому на теплу піч, ночуватиму в добрі». Тому сани привозять її додому мертвою.

Таким чином, образ Насті ілюструє принцип гостинності, радості, що проявляє душа у своєму прагненні пізнати навколишній світ. Це живе середовище, здатне приймати, відкривати й проходити життєві випробування. Не даремно у казці зазначається, що дівчина була працелюбною. Шлях випробувань і страждань стає шляхом спасіння душі. Бабина донька (як і сама мачуха) – це принцип мертвого середовища, претензії, пустелі, де немає потреби пізнати, а лише використовувати, де занепадає душа (не випадково зазначається, що старуха сидить вдома, ледарює й лютує).

Радість – це готовність брати відповідальність за результат, брати участь у творчому процесі. Це стан внутрішньої свободи, що нічим не замінюється, ні до чого не уподібнюється. І лише жорстокосердя, корисливість не дають душі набутти цього стану. Як внутрішнє світло, що надходить з Небес, цей союз душі і світла народжується в процесі творчої праці Даром Божим, а саме, прагнення пізнати чим

таким унікальним наділена моя душа. За цих умов і починається наш труд над ввіреним потенціалом, його розгортання, дозрівання, формування нашої відповідності. І у цьому ж процесі вдосконалюється середовище навколо нас.

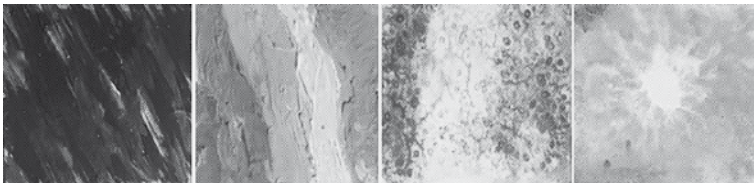
Прагнення пізнати створює собою таке унікальне внутрішнє середовище, за якого жодні зовнішні бар'єри, шаблони, стереотипи не мають наді мною влади, не здатні мене обмежувати (мої прагнення, мислення, дії). Немає потреби за щось триматися (статус, напрацьовані знання, досвід), оскільки все, що фізично оточує мене є змінним, тимчасовим. *Важливим є лише моє відношення до цього, яке й проявляє мене як унікальність, як гармонійну частину всесвіту. Яке відношення проявлю я у тих чи інших обставинах, до тієї чи іншої людини? Саме це визначає мене. І саме моє відношення, тобто моя потреба у світлі визначає мій унікальний потенціал – здатність трудитися Даром Божим, щиро, відповідально ділитися собою (знаннями, потенціалом, досвідом тощо).*

І тут відбувається найдивовижніше. Щире прагнення поділитися не вимагає сили (енергії), за яку так тримається претензія – корисне бажання «володіти», «привласнити», «експлуатувати». Навпаки, воно саме ніби надає людині внутрішніх сил, надихає. «Сила» потреби трудитися, ділитися собою подібна до сонця, яке випромінює світло у якості невичерпного джерела енергії. «Сила» егоїзму, привласнення, навпаки, завжди супроводжується внутрішнім напруженням – жадібним бажанням і нестачею, – тому спрямована на отримання, перетягування, відстоювання. Як тільки людина ототожнює себе з прагненням поділитися, проявити любов, вона сповнюється цією «енергією світла», набуває необмежених можливостей, стає «як джерело, що посилюється», що безперервно продукує й випромінює «тепло», «енергію» добра, радість.

Така дія світла просвітлює мене, надихає, перетворює мою внутрішню якість. Під впливом останнього я набуваю внутрішньої активності, стаю «носієм» цього животворного джерела. «Нести» це світло – означає передавати його тепло у середовище, бути здатним якісно перетворювати навколишню реальність, брати участь у процесі фотодосії. І поки я не подолаю у собі егоїстичне прагнення «отримувати лише для себе, свого задоволення», я не здатен відкрити у собі це більше, унікальніше, сутнісне.

Філософська ілюстрація

Світло, яке бачить людина, є безбарвним, проте людське око сприймає предмети забарвленими, тому що світловий промінь, розкладений на спектр, містить хвилі різної довжини (найдовші – червоні, найкоротші – фіолетові), які відбиваються від предметів або поглинаються ними. Тобто коли на якийсь предмет потрапляє світло, то він вбирає в себе хвилі певної довжини, а решта хвиль проміння рефлектують (відбиваються) від предмета. Так, якщо відбиваються сині промені, то людина бачить предмет синім (тобто хвилі, що відбиваються, задають колір предмету). Для того, щоб відчутти, наприклад, жовтий колір, зовсім необов'язково відтворювати його, а достатньо створити такий спектр випромінювання, котрий буде збуджувати рецептори ока відповідним чином



Гнів

Радість

Солоний

Кислий

Колір емоції (Додаток 4)



(це використовується у створенні кольорового зображення у кіно, телебаченні, фотографії). Отже, колір — це якісна суб'єктивна характеристика електромагнітного випромінювання у вигляді фізіологічних зорових відчуттів, що залежних від фізичних і психічних чинників. Колір має відношення до внутрішньої природи людини. Тобто внутрішній стан нашої душі, як і навколишній світ, постає у кольоровому вигляді [8, с. 42].

Отже, колір — це реакція форми на падіння світлового потоку, тобто те, як вона його відображає і переломлює. Якби не було падіння світла, ми не могли б говорити про таку властивість як колір. У свою чергу теплопровідність — це реакція форми на тепло.

Саме тому людина повинна прагнути світла — духовного знання, щоб відчутти себе співучасником фотодосії, здатною впливом власного тепла, турботи, любові перетворювати довколишнє середовище. Цією гранню ми еднаємося з навколишнім світом, стаємо затребуваною, унікальною частиною Цілого. Радість як вища насолода, цінність єдино здатна вивести мене за межі егоїзму та мізерних споживацьких задовольень. Отже, поки я не відкрию у собі, не сформую прагнення проявити потенціал «внутрішнього світла» (любов, співпричетність, турботу, допомогу), поки мої кумири — це дріб'язкові матеріальні прагнення, не зможу відчутти тієї свободи, що є есенцією душі, а значить ніколи не відкрию себе справжню. Але задля цього я повинна відчутти себе *тим, хто отримує, хто потребує цієї радості, любові.*

У Євангелії від Іоанна зазначається, що християнське вчення про милосердя цілком зцілює людину: «Хто йде вслід за Мною, не буде ходити у темряві той, але матиме світло життя» [4, (Іоан. 8: 12)]. Тобто знання, що несе «енергію» добра, любові, турботи, має єдиний сенс — якісно перетворити особистість, трансформуватися у «світло внутрішнє», стати суттю

її душі, щоб передатися досвідом любові у середовище. Тобто прагнення допомогти ближньому, відчуті його щирі потреби викликає «приплив» світла в нашій душі, що зцілює душу й тіло. Саме це прагнення потрудитися тим сердечним даром, яким так щедро наділив нас Господь, дозволяє світлу внутрішньому «випромінюватися» у середовище, перетворюючи його своєю цілющою «енергією». «Коли ти позбудешся з себе ярма, не будеш підносити пальця й роптати, і віддаси голодному душу твою й наситиш душу стражденного: тоді світло твоє засвітить у темряві, і морок твій буде ніби полудень; і буде Бог з тобою завжди, і наситиш душу свою і зміцняться кості твої, і будуть ніби напоений сад, і мов джерело те, що води його не всихають: і кості твої розквітнуть ніби трава, і примножаться і успадкують з роду в рід» [4, (Іс. 58: 9–11)].

Усі питання і ситуації, що ставляться нам, складаються для проявлення любові. З її спотворення починається порушення всіх духовних законів. Проявити турботу, допомогти ближньому – це, перш за все, потреба нашої душі, яка перетворює саме нас. Тому відмова ділитися собою (пиха, зверхність, самовпевненість) формує жорстокосердя – прагнення до зла, а отже, позбавляє мене джерела життєвих сил – «земля перестає приносити плоди».

За потенціалом нашої душі, її творчим бажанням відкривається напрямок труда. У кожного цей напрямок свій, своя культура спілкування, над якою людина повинна працювати. Щоб спілкуватися, чути серцем, необхідна відповідність духовним законам. *Проявити радість, гостинність, почути серцем кого прийняти можливо лише у стані внутрішнього миру, чистого серця.* У «Вченні дванадцяти апостолів» сказано: «Нехай запітніє милостиня твоя в руках твоїх, перш ніж ти дізнаєшся, кому даєш». Запітніти, отже, витрудити себе, щоб серцем почути. Дар

дається для творчого процесу, а не привласнення, розбазарювання духовних знань.

Отже, спілкування, гостинність, радість починаються з прийняття себе – пізнання своїх прагнень, бажань. Не розуміючи власної природи, людина залишається в ілюзії (власної досконалості), «спілкується» претензіями з навколишнім світом. Лише розуміння своєї реальної відповідності (невідповідності) дозволяє протверезіти, зрадіти можливості позбутися внутрішньої диктатури. *Пізнати свій Дар, бути вдячним за можливість брати участь у творчому процесі – це те, що сповнює душу радістю.*

Радість – це готовність душі позбутися ілюзії «усеобізнаності», отримати можливість наблизитися до знання істинного, реального. Проявити радість, відчутти у собі перетворювальну дію світла здатна лише душа в оновленому стані, яка позбавляється претензії, прагне працювати. Пізнання себе народжує мене реального, здатного трудитися для ближнього. Це результат просвітлення душі знаннями духовними, що об'єднують наші серця.

4.3 ЖИТТЄВІ ПОТЕНЦІЇ ДУШІ

*І створив Господь Бог людину з пороку земного.
І дихання життя вдихнув у ніздрі її,
і стала людина живою душею
/Бут. 2: 7/*

Унікальність перетворювальної дії світла проявляється в обдарованості нашої душі: її здатності до розуміння, яснобачення, її здатності побачити за грубістю, блиском фізичного світу реальність. Світло істинне перетворює непізнанне в проявлене,

так в моїй душі народжується нове знання. Це потребує від нас не тільки розуміння того, що все у світі взаємопов'язане між собою, що кожна подія, ситуація має певну причину, якої ми можемо просто не знати. Але й того, що це знання, розуміння, що відкривається як дар, дія світла істинного в моїй душі – результат єднання душі й світла. Знання, що є живим, таким, що постійно змінюється, оновлюється. *Це пожива для нашої душі, смак якої – свіжість.*

Усе живе є свіжим, таким, що оновлює, перетворює. Свіжість – це смак істини і чистоти, тому відчуття його, набуття можливе лише у стані щирої потреби пізнати, відкрити саму суть того, що нам дається. Відчутти смак радості можливо лише у щирій потребі душі радіти. Мова, власне, йде про те, що зматеріалізованість людини, її нехтування потребами власної душі формує жорстокосердя. Втрачається «чутливість до світла», і свідомість фіксується в егоїзмі – ілюзії власної еталонності (пихатість, тобто претензія «я – джерело світла, знання» – принцип «бути як боги»). Справжньою цінністю, життєдайністю є щира потреба душі бути ближчою до Господа, відповідати духовним законам, оскільки душа – це Іскра Божя, часточка Світла істинного. Прагнення володіти знанням, бути еталоном знання не відповідає її духовній природі. Це корисливе бажання, що народжується розумом, блокує та спотворює суть душі. Еталонність – це стан довершеності, що не вимагає доопрацювання, а отже, роботи над собою. Це результат кропіткого труда, дозрівання образу, що наближає нас до Першоджерела. Еталоном Світла, Істини, Любові, знання є Господь, Який наділяє нас життям. І навіть розуміння цього вимагає від людини праці над собою.

Натомість у світі фізичному принцип еталонності розуміється суто фізично: для порівняння «досконалості» матеріальних характеристик, тобто властивостей нашої фізичної

природи – розуму, сили, слуху, зору, швидкості, гнучкості тощо. Таке спотворене, обмежене розуміння «еталонності», «довершеності» породжує конкуренцію, ненависть, претензію до ближнього. Прагнення бути еталоном стає тією спокусою, брехнею, яку людина приймає за правду, мету власного життя, тому усі свої духовні сили, потенціал вона спрямовує на бажання стягути на себе. Це корисне бажання блокує розуміння того, що еталоном є Світло істини – Джерело існування, розвитку душі, що наділяє її життям. А чи можливо це людині?

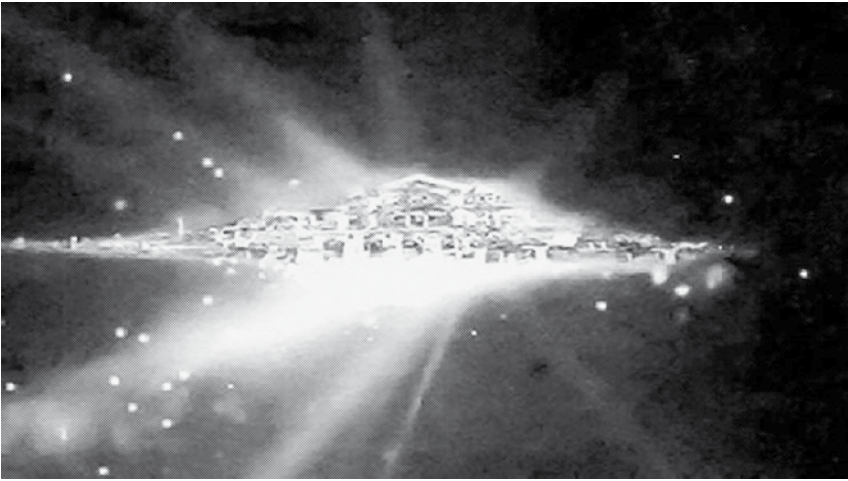
Потреба «знати» – це якість, стан, що розвиває внутрішні потенції душі, формує Дар Божий, наближає до Батька – Джерела світла істинного. «Знати» – означає відповідати суті того закону, що визначає природу Дару моєї душі. Тобто того напрямку, розділу, в якому реалізується потенціал моєї душі, в якому вона здатна проявити себе як образ Божий, набути творчого стану. Отже, Дар Божий – це конкретний розділ певної майстерності (художник, письменник, філософ, будівельник тощо), у якому треба набути досконалості – вивчити, пізнати, щоб володіти, працювати ним. Без розуміння, відповідності душа не наділяється Даром Божим. А це вимагає свого пізнання.

Тому пізнавати так само природно для нашої душі, як їсти, пити, відпочивати, дихати – для нашого тіла. Через реалізацію цієї потреби формується потенціал душі, приходить у відповідність стан тіла, вирішуються життєві питання. Потреба, любов до Того, Хто наділив мене життям, проявляється у пізнанні себе, тобто через проявлення свого відношення до тих питань, що ставляться мені для вдосконалення потенціалу душі. Єдиним шляхом до Батька, можливістю наблизитися до Нього є пізнання себе, того Дару, розділу, що нам довірено для опрацювання. І, отже, саме тому найбільшою проблемою для розвитку духовного потенціалу

особистості стає блокування потреби «пізнати», спотворення мого щирого прагнення до Джерела світла.

Пізнаємо, просвітлюємося для єднання з Батьком, можливості брати участь у творчому процесі фотодосії – працювати Даром Божим. Цей творчий процес сповнює радістю, дає справжній результат – плід, ділячись яким душа відчуває Любов Батька (оскільки ділитися ми здатні лише справжнім, реальним, тим, що від Бога). Проте можливість наблизитися до справжнього Джерела, відчути Його перетворювальну силу, узяти участь у творчому процесі стає реальною лише за відповідального ставлення до Дару Божого – праці над пізнанням, вдосконаленням розділу тієї майстерності, що довірив мені Господь.

Світло істинне сповнює лише той посуд, що є підготовленим до прийняття нової якості, нового стану, який розуміє природу життєдайного Світла. Якщо людина прагне не пізнати (вирішити питання), а володіти знанням, бути «еталоном» задля влади над іншими, якщо привласнює, а не опрацьовує свій дар, вона



Небесне місто Новий Єрусалим.

Фото НАСА, зроблене космічним телескопом «Хаббл». (Додаток 4)

спотворює потенціал душі. Душа без світла, радості охоплюється смутком, претензія плоті поглинає й руйнує її, тому, лише через Дар Батька, що є мовою нашого розуміння, єднання, душа здатна просвітлюватися, зростати, долати, набувати філософії Дару Божого.

Дар Божий – це результат праці людини над потенціалом душі. Це розуміння, що формується лише через пізнання, випробування, долання власного егоїзму. Це плід єднання душі й Світла істинного, тому тільки труд над формуванням дару (пізнання, проходження випробувань, спокутування) вдосконалює душу, відкриває перспективу участі людини у творчому процесі. Наділяються талантами ті, хто відповідає, хто здатен працювати, передати творчість Божу без спотворення.

Усе у світі взаємопов'язане. Прагнучи бути ближчим до Джерела світла, приймаючи питання, що ставляться нам за родовими порушеннями і проявляючи своє відповідальне відношення – пізнаючи, проходячи випробування, каючись, – звільняємося від спотворення. Покаяння наповнює серце Світлом Істини – новим розумінням, що перетворює нас. «І не вливають вина нового в старі бурдюки, бо бурдюки розтріснутья і вино розіллється та й бурдюки пропадуть: а вливають вино молоде в нові бурдюки, тож одне й друге збережеться» [4, (Матв. 9:17)]. Торкнувся, пізнав, звільнився і просвітився, сповнився радістю. Радує людину те, в чому потреба її душі. Радість душі – у її причетності до творчого процесу світлодіяння. Творчість – це постійний процес пізнання, відкриття нового, перетворення світлом, у якому душа єднається із Джерелом світла, відчуває Його присутність. Її справжнє прагнення – бути у творчому процесі, сповнитися радістю, тобто набути нової якості.

Філософські роздуми

У Біблії описується притча про Іова, який жив у давні часи на сході від Палестини й вів праведне життя. Господь милостиво нагородив його за благочестя: Іов мав велику й дружну родину (семеро синів і три дочки), володів великим стадом худоби. Сатана позаздрив Іову, тому став зводити наклеп на нього перед Богом: «Чи ж Ти не забезпечив його,



Розорення домівки Іова. Бартоло ді Фреді.
Розпис церкви Санта-Марія Асунта
м. Сан-Джиміньяно, Італія. 1367 р. (Додаток 4)

і дім його, і все, що його? Чин його рук Ти поблагословив, а маєток його поширився по краю. Але простягни тільки руку Свою, і доторкнися до всього, що його, чи він не зневажить Тебе перед лицем Твоїм?» [4, (Іов 1:10–11)]. «І сказав Господь до сатани: Ось усе, що його, у твоїй руці, тільки на нього самого не простягай своєї руки!» [4, (Іов 1:12)]. І ось одного дня розбійники вкрали в Іова усю худобу, поперебивали наймитів, а вихор з пустелі зруйнував дім, в якому зібрались Іовові діти, і вони загинули. Проте Іов не став ремствувати, промовивши: «Я вийшов нагий із утроби матері своєї, і нагий повернусь туди, у землю! Господь дав, і Господь узяв... Нехай буде благословенне Господнє Ім'я!» [4, (Іов 1:21)].



Розмова Іова з Богом. Мініатюра з Книги Іова
(кін. XII – поч. XIII ст.). (Додаток 4)

Проте на цьому його випробування не скінчилися. Сатана продовжував зводити наклепи на Іова: «Шкіра за шкіру, і все, що хто має, віддасть він за душу свою. Але простягни но Ти руку Свою, і доторкнись до костей його та до тіла його, чи він не зневажить Тебе перед лицем Твоїм?» [4, (Іов 2:4–5)]. Іова вразила проказа. Тоді навіть Іовова дружина стала ремствувати, а друзі, сердили його

своїми підозрами. Але він залишився твердим, не втрачав надії на Милість Божу і лише звертався: «Таж страх Господній це мудрість, а відступ від злого це розум!» [4, (Іов 28:28)]. Іов сподівався на спасіння: «Та я знаю, що мій Спаситель живий, і останнього дня Він підійме із пороку цю шкіру мою, яка розпадається, і з тіла свого я Бога побачу» [4, (Іов. 19: 25–26)]. Після всіх випробувань Господь Сам явився Іові. Йому було повернуто здоров'я, у нього народилося семеро синів і три дочки, а худоби побільшало вдвічі, ніж було раніше, і жив Іов ще сто сорок років у пошані, спокої й благочесті.

Має цінність (сповнене світлом) лише те, що є справжнім, сутнісним, те, що дається від Бога, Першоджерела. Суть – це філософія, духовне знання, що потребує свого опрацювання, щоб перетворитися в нас у розуміння – світло внутрішнє. У цьому закладено формування й примноження Дару душі – мови спілкування з Господом. Саме так закладається перспектива участі у творчому процесі – праці Даром Божим. Це духовний зв'язок, принцип, що закладено в основу життя душі. Саме тому сама по



Гостинність Авраама. Мозаїка у базиліку Сан-Віталє
м. Равенна (близ. 547 р.) (Додаток 4)

собі, від себе, людина не здатна бути джерелом світла, еталоном духовного знання, істини, оскільки усі життєві сили, натхнення, творчі поклики вона отримує лише як частина Цілого, одна з Його граней. І тільки пізнаючи, удосконалюючи потенціал власної душі, її потреби, запити, проходячи життєві уроки, ми сповнюємося суттю, філософією того розділу, який представляємо, стаємо учасником творчого процесу фотодосії. Іншими словами, *цінність, унікальність потенціалу людини, есенція її душі полягає у здатності почути, зрозуміти, опрацювати й передати в оригіналі світло істинне – духовне знання – істину, що проявляє її як грань Творця. Світлом треба не спокушатися (позаздрити), а преломити – відчутти його перетворювальну дію у собі. Лише цей досвід сповнює, робить унікальним, цінним, цільним, виводить на шлях творчої праці.*

4.4 ФОТОДОСІЯ: ВІДЧУТИ СЕБЕ СПІВТВОРЦЕМ

*«Хто любить брата свого, той перебуває
у світлі, і в ньому спотикання немає.
Хто ж ненавидить брата свого, перебуває
той у темряві й ходить у темряві, і не знає,
куди він іде, бо темрява очі йому осліпила»
/1 Іоан. 2:10 – 11/.*

Людина народжується з потенціалом дару, яким формує розуміння, відкриває знання духовні, що даються для життя, творчої праці, тому тільки в праці над Даром Божим відбувається світлодіяння. Світло істинне, знання духовне повинно стати досвідом душі за принципом: *зерно перетворюється у вино. Праця Даром Божим є працею для ближнього, що перетворює,*

єднає, формує середовище спілкування творчих образів. І це вже відповідальність людини: подолати власний егоїзм і проявити потребу у труді, єднанні чи заховати, закопати, спотворити ввірений потенціал.

Перспектива праці Даром Божим дивовижна! Це той процес, в якому руйнуються егоїстичні ілюзії, амбіції, нещирість, оскільки треба витрудити, оголитися – проявити щирий стан душі, побачити й проявити себе реального. Середовище реагує саме на нашу відповідність (а не те, що ми про себе вигадали). Пихатість, зверхність, жадібність, егоїзм одразу проявляють себе у стані страху, внутрішнього дискомфорту, претензії, образи, незгоди з обставинами, оскільки праця Даром вимагає виходу за межі «зони комфорту». Лише в щирому стані душі, потребі визнавати унікальний потенціал і ділитися цим світлом, теплом, тобто знанням, що сповнює тебе, формуються справжні відносини, відбувається єднання – спілкування наших душ, творча співпраця – синергія. Саме так, оскільки творчий труд – це співпраця, синергія душі й світла, праця для ближнього, у якій удосконалюється потенціал душі, формується Дар Божий. У чому полягає тайнство синергії?

Відповідальна праця, творча, не може бути егоїстичною, лише для себе, у славу свою. Це грандіозна ілюзія, яку вимальовує нам егоїзм. Тільки уявіть собі ситуацію, у якій органи людського організму працювали б «кожен сам на себе»: серце відмовилося забезпечувати організм киснем, легені – дихати, очі – приймати інформацію від навколишнього світу. Зрозуміло, що за таких обставин єдинозлагоджено організм перестає або навіть не розпочинає працювати. Так чому тоді людина, що є частиною Всесвіту, дозволяє собі порушувати його закони, шкодити Цілому? Усе через ілюзію – спотворене бачення себе й свого місця в навколишній реальності. Усе через ілюзію власної «неперевершеності», «обраності», «унікальності». Власне, через

ту ілюзію, що стала пасткою для першолюдини – її претензії «бути як боги». Людина оголосила себе джерелом Істини, а отже, відмовилася від усього, чим наділяє її Світло реальне, – життя, радості, оновлення, свободи... Вона втратила перспективу й пішла блукати лабіринтами темряви, втратила Дар – мову спілкування з Батьком.



Вигнання з Раю. Лука Джордано. Др.пол. XVII ст. (Додаток 4)

Закони, за яким «співпрацюють» макро- й мікросвіти – це послідовність і єднання: потенціал людської душі дається Господом для спілкування з Ним, тому єдиний принцип, що дозволяє його реалізувати, вдосконалити,

примножити – творча праця, труд Даром Божим. У давньогрецькій мові взаємодія, співучасть, співтворчість Бога і людини позначалася словом «синергія» *συνεργία* (від «синерго» (*συνεργός*) – «сприяння, допомога, співучасть, спільництво» (від грец. *σύν* «разом» + *ἔργον* «справа, праця, робота»), що означає «працювати разом, взаємодіяти»). *Синергія* – це спільна праця, єднання, результат якої здатний народжувати ціле, що перевищує дії (результат) частин (тобто індивідуальної, егоїстичної праці). По суті, це «посилений ефект взаємодії», коли, наприклад, знання, досвід, співпраця кількох людей у творчій співпраці дають перевершувальний результат (у порівнянні із зусиллями кожної людини окремо).

Синергія, власне, і є справжнім означенням словосполучення «творча праця». Саме тому у християнській та давньогрецькій філософії під синергією розуміли «спільне зусилля людини і Бога в справі подвигу і порятунку, взаємодія людської волі і Благодаті». Так, Макарій Великий синергію Бога і людини пояснює наступним прикладом: «Хоча немовля безсиле саме що-небудь зробити і не може на своїх ногах підійти до матері, однак же воно, шукаючи матері, рухається, кричить і плаче. І мати зглядається на нього; вона радіє, що дитя з таким зусиллям і криком шукає її. А оскільки дитина не може прийти до неї, то сама мати, якою рухає любов до дитини, підходить до неї і з великою ніжністю бере, пестить і годує її. Те ж саме робить і людинолюбний Бог із душею, яка приходиться і затребує Його» [5]. Відповідно до православного вчення, саме життя твориться в синергізмі вільної волі людини і Благодаті, причому творчу роль виконують обидві сили, але нову людину творить Бог, воля ж створює для цього необхідні умови [5]. Іншими словами, людина лише повинна відкритися цій дії Світла істинного, проявити потребу почути Батька, довіритись Йому. Працюючи над собою, людина відкриває себе перетворювальній

дії Світла істинного, сповнюється новою якістю, стає здатною проявити Славу Божу.

Проявити означає преломити даром те, що набувається від Господа. Тобто, опрацювавши ті знання, перетворити їх у досвід й передати без жодного спотворення, викривлення цієї істини. Душа, як іскра Божя, грань Світла реального, покликана преломлювати, передати світло у зовнішнє середовище – ділитися знаннями, досвідом, що відтворюється, набувається у праці Даром. Людині неможливо самостійно «перемогти свою другу природу», створити щось нове, унікальне. Якщо вона зациклена сама на собі, у власному егоїзмі, якщо живе ілюзією власної «обраності», вона спотворює унікальну природу власної душі, здатна створювати лише карикатури, копії. Майстерність, розуміння вимагає від нас додання ілюзій, кропіткої роботи над довіреним потенціалом, віднайдення поклику власної душі. Синергія, співтворчість, праця Даром Божим неможлива без щирого прагнення, потреби людини відтворити образ власної душі, сформувати дар й розуміння того, Хто дає і для чого.

Апостол Павло у зверненні до коринтян зазначає: «Ми співробітники (sunergoi)» [4, (1 Кор. 3: 9)]. Тобто якщо людина хоче досягти повноти спілкування з Богом, то повинна не тільки сподіватися на Його допомогу, а й зробити свій внесок у загальну справу. Синергія, співтворчість



Іоан Богослов. Синергія (Додаток 4)

людини з Богом — це участь двох нерівних, але так само необхідних сил: Божественної благодаті і відповідального людського прагнення. Отже, без розуміння людини, всупереч її прагненню, Світло істинне не перетворює, не відкривається, не діє в нас. «Ось Я стою під дверима та стукаю: коли хто почує Мій голос і двері



Собор дванадцяти апостолів (Додаток 4)

відчинить, Я до нього увійду і буду вечеряти з ним, і він зі Мною» [4, (Одкр. 3:20)]. Це таїнство, що відкривається нам лише тоді, коли ми усім своїм серцем прагнемо до нього, коли дозріваємо.

Творча праця Даром Божим вимагає максимальної відкритості, щирості, відповідальності людини. Неможливо почути Господа, проявити Його Дар, коли ти живеш в ілюзіях, коли ти нещирий. Адже синергія, співтворчість не передбачає жодної дистанції. Фейковість, невідповідність у цьому процесі стають явними, відкривають спотворення: *усе таємне стає проявленим*. І душа розуміє це!

Ілюстрація

Так, наприклад, у відносинах, орієнтуючись на фантом, тобто уявний, намальований у нашій свідомості образ людини, а не на неї реальну, ми залишаємося з нею на відстані. Саме через це дуже часто подружні пари, починаючи вести спільний побут, народжуючи дитину, приходять до дефолту відносин. Оскільки насправді справжні відносини ще й не сформувалися. Вважаючи, що ваш чоловік (дружина) – це ваша половинка, яка мислить в унісон, тобто така, як собі її уявно намалювали, ви залишаєтеся на відстані з нею. Але при спільній діяльності постійно будете бачити, що людина мислить не так, як ви, відчуває інакше, прагне іншого. *Вам доведеться будувати справжні відносини з нею на практиці, замість уявного злиття в голові*. Привласнення, тотальне злиття з іншою людиною і спільна праця, синергія – це несумісні речі, оскільки злиття буває тільки в ілюзії, а розвиток, перетворення, взаєморозуміння – це результат реальних відносин.

Прагнення «злитися» з іншою людиною (тобто

привласнити) — це, по суті, бажання знецінити, ігнорувати її свободну волю, відмова бачити, приймати її унікальність, особливість, тобто те, що ви є різними. Це настільки сильне бажання «підлаштувати» її під себе, зробити її «зручною» частиною себе, аби не змінюватися самому (егоїзм, пиху, зверхність тощо). Насправді ж привласнення, прагнення підкорити волю людини формує сильний страх (втратити її), а отже, поступово перетворює вас самого на раба цієї залежності.

Механізм привласнення працює в нас таким чином, що для «досягнення мети», тобто для кращої маніпуляції мозок залучає почуття провини та образи. Провиною він карає нас за порушення бажання підлаштуватися під людину, образу ж застосовує в якості покарання іншого за те, що він «порушує процес злиття». Як зазначають сучасні дослідники, у таких нещирих «відносинах» люди насправді психологічно захищаються від справжнього єднання один з одним, відкритості. Адже стан «інертної колективності» дозволяє їй не брати відповідальність за себе: їй уже не треба проявляти свої найкращі якості, особисто відповідати за свої вчинки, завжди можна «перекласти» на іншого провину за невдачі. Тут у наявності регрес, втрата себе на противагу розвитку кожного, як це властиво здоровим відносинам. Це однією ознакою такої залежності стає невротичний страх самотності, оскільки, як правило, привласнення проявляє вороже сприйняття навколишнього світу людиною. Отже, думка про можливу «втрату» партнера викликає жахливий страх залишитися один на один з собою.

Синергія, спільна праця, пов'язана зі зміною себе, оскільки спрямована не на іншу людину (тобто її змінення, або навпаки, підлаштування під неї), а на спільний результат. Це прагнення проявити Дар без спотворення, проявити Господа. А це вимагає роботи над своїм відношенням до ближніх: уважності,

чуйності, відповідальності, щирості. І це реальне випробування для нашого егоїзму, пихи, що заціклює на собі, змушує сприймати навколишній світ вороже. Проте синергія, відповідальна творча праця потребує виходу із «зони комфорту», оскільки працювати над відношенням – бути щирим, чуйним, проявити любов – це оголитися, проявити стан своєї душі. По-іншому, у тайні – буде дефолт. Тому лише у реальних стосунках, тобто на практиці, народжується щось дійсно справжнє, унікальне, цінне, затребуване. Без практики все, що дається нам для опрацювання, творчої праці, проявлення, буде перетворюватися на ілюзію. Відповідальна творча праця – *це щира робота на спільний результат, на проявлення Слави Божої, а привласнення – це спотворення, прагнення видати Дар Божий за власність.*

Відтворити творче середовище – очаг, де формуються й проявляються дари кожного, де ближній сприймається як Дар – це принцип родинних відносин. Тут у сім'ї в унікальному духовному союзі дозріває потенціал кожного з родини, людина вчиться несхожість та відмінність один одного сприймати не як щось вороже і чужорідне, а як те, що може збагатити нашу особистість. Справжньою цінністю є дар людської душі й наші щирі творчі відносини! Тільки відповідальний труд, орієнтований на спільний результат, проявляє справжню унікальність Божого Дару. Лише праця Даром Божим несе життя! Душа, приймаючи й пропускаючи Світло істинне, відтворюється, молодіє, образ стає цілісним, монолітним. Прийти до відповідності творчого стану, відповідності прообразу здатні ті, хто долають матеріальний фактор, хто живе за принципом: *«Не як я, а як Ти, Господи»*. А отже, людина повинна привести себе до стану «внутрішнього світла», тепла, вдячності за ту можливість творчості, наповненості життя, що надає нам Батько з Його Милості.

Будь-який духовний Дар походить від Господа: *«Не обманюйтесь, брати мої любі! Усяке добре давання та дар*

досконалий походить згори від Батька світил, що не може бути вимінаний чи змінний» [4, (Іак. 1:17)]. Це філософія, наповнюючись якою в процесі відповідальної праці душею, образ здатний працювати творчо: відображати без спотворення небесну суть. Дар Божий – це результат потреби брати участь у творчості Господній, чистота серця, прагнення трудитися по Промислу Божому.

Наше відношення вдосконалюється в процесі визрівання розуміння, але для цього необхідний відповідальний труд над образом душі тим Даром Божим, що закладений у нас для виконання певної задачі. Отже, Дар Божий дається для певної задачі, напрямку, щоб, витрудивши та сповнившись суттю, ми могли брати участь у творчому процесі, зайняти своє місце у місті майстрів. «Він буде, як дерево, посаджене біля потоків води, яке приносить свій плід у свою пору, і листя якого не опадатиме» [4, (Пс. 1:3)].

Дари у всіх різні, як і потенціали. У кожного образу своя грань, прояв, що вимагає пізнання, вдосконалення, реалізації. Проте задача кожного – вийти на творчу працю Даром. Кожному з нас ставляться свої питання, вирішення яких вимагає щирої потреби трудитися над своїм розділом, навести лад у своїй душі. Посланець повинен пізнати й опрацювати той наділ, що виділено для нього, його роду, винести сміття й виростити райський сад. Людина не знає, що закладене в неї, не знає своєї відповідності. Її завдання – пізнати: над чим треба працювати, як правильно розпорядитися ввіреним Даром. Усі ми однакові перед Батьком, але відрізняємося іменами, Дарами. Тому задача посланця – якомога більше пропустити через себе Світла, передати досвід у середовище, трудитися Даром.

Образ – це Дар Божий, якому дається можливість прийти до відповідності. Посланник отримує Дар з гранню творчості для вдосконалення потенціалу, участі у творчості Господній. Але як

діамант, що вимагає своєї огранки, так і формування Дару вимагає подолання спотворень на підставі пізнання і проходження родових питань. У своєму ставленні до праці для ближнього посланник перевіряється на відношення до Дару Божого: працюватиме у Славу Господню чи закопає потенціал, зациклиться на відчутті власної талановитості, обраності, торгуватиме Даром.

Сюди заходять здібні, а чи стануть вони творчими? Виправдати довіру Господа, а не жити у своє задоволення, проявити Дар, а не себе – основне завдання посланця. Формування Дару відкриває перспективу творчої праці над задачею – за *образом та подобою*. Істинний образ проявляється: *«не у вітрі Господь. А по вітрі трус землі, та не в трусі Господь. А по трусі огонь, і не в огні Господь. А по огні тихий лагідний голос, і там Господь»* [4, (ЗЦар.19: 11–12)]. Звільняючись від претензій, залежностей матеріального світу, ми стаємо ближче до Господа, набуваємо шанс стати учасниками, а не споглядальниками творчого процесу.

Література до IV розділу

1. Алтейн Б. Кем был амалек и кто такие амалекитяне [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://imrey.org/кем-был-амалек-и-кто-такие-амалекитяне>
2. Амалек // Энциклопедический словарь Ф. Брокгауза и И. Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.). – СПб., 1890–1907 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vehi.net/brokgauz/>
3. Амалек [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://uk.wikitechpro.com/634364-amalekites-GUZJJS/>
4. Біблія в перекладі Івана Огієнка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bibleonline.ru/bible/ubio>
5. Благодать // Православная энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.pravenc.ru/text/149313.html>
6. Бонди С. Новые страницы Пушкина. – М.: «Мир», 1931. – С. 53–56
7. Дварим [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.chabad.org/parshah/default_cdo/aid/719952.
8. Кандинский В. О духовном в искусстве. – М.: Рипол Классик, 2016. – 256 с.
9. Сомнение и уверенность [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://toldot.ru/articles/articles_2106.html/
10. Фромм Э. Иметь или Быть? – К.: Ника-Центр, 1998. – 400 с.
11. Харитонов В. Папесса Иоанна. Самая большая тайна Ватикана // Инсайдер Житомира [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://insider.zt.ua/blogs/39359-papessa-ioanna-samaya-bolshaya-tayna-vatikana.html/>



Папесса Іоанна в образі Вавилонської блудниці

(Ресурс: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/54/Papessa_tiara.jpg)



Вигнання з Раю. Лука Джордано. Др.пол. XVII ст.

(Ресурс: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6c/Expulsion_from_Paradise_by_Luca_Giordano.jpg/1041px-Expulsion_from_Paradise_by_Luca_Giordano.jpg)



Аарон та Ор підтримують руки Мойсея. Томас Бриджсток 1860 р.

(Ресурс: <https://i.pinimg.com/564x/65/52/66/655266664007e36d1656364010b730a8.jpg>)



Небесне місто Новий Єрусалим.

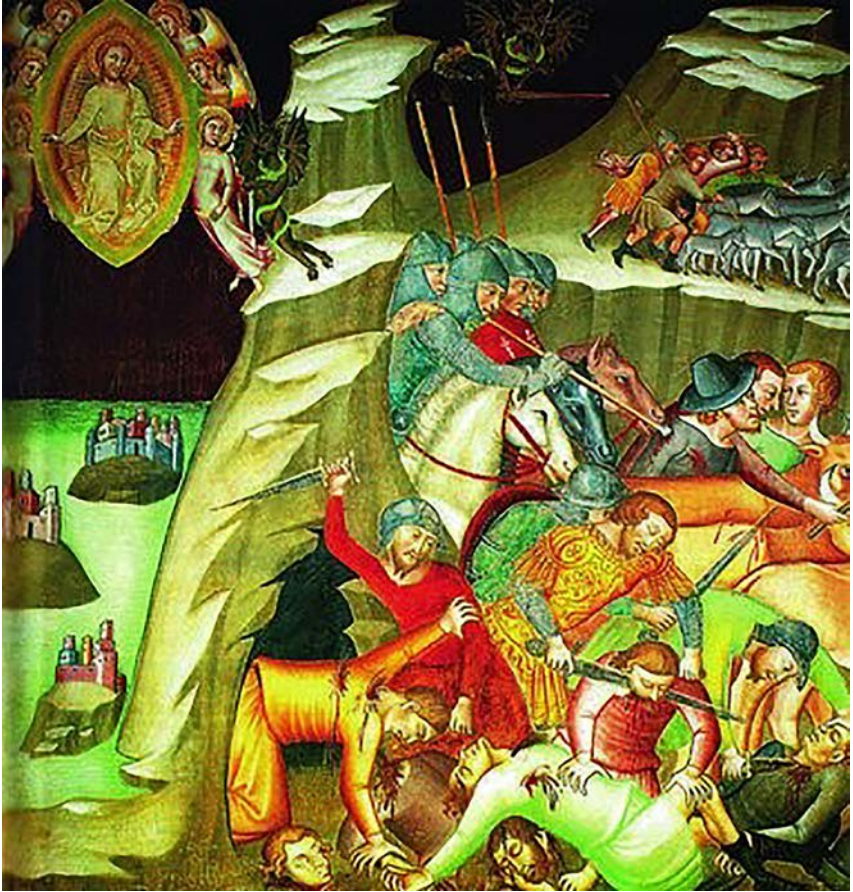
Фото НАСА, зроблене космічним телескопом «Хаббл»

(Ресурс: https://pimg.mycdn.me/getImage?disableStub=true&type=VIDEO_S_720&url=https%3A%2F%2Fvdp.mycdn.me%2FgetImage%3Fid%3D343055467954%26idx%3D30%26thumbType%3D47%26f%3D1%26i%3D1&signatureToken=tvHaadgmEyIC_-4xfivA7g))



Розмова Іова з Богом. Мініатюра з Книги Іова (кін. XII – поч. XIII ст.)

(Ресурс: <https://teletype.in/files/33/d8/33d87e7c-379b-4c45-b4bf-398af399f4ed.png>)



Розорення домівки Іова. Бартоло ді Фреді.

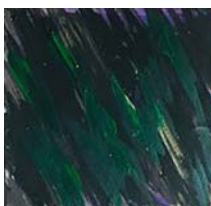
Розпис церкви Санта-Марія Асунта м. Сан-Джиміньяно, Італія. 1367 р.
(Песуьс: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/SG_OT_The_men_and_herds_of_Job_are_slaughtered_Bartolo_di_Fredi.JPG)



Гостинність Авраама.

Мозаїка у базиліку Сан-Віталє у Равенні (близ. 547 р.)

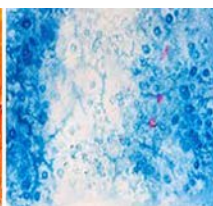
(Песуьс: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/04/San_Vitale_in_Ravenna_05.jpg)



Гнів



Радість



Солоний



Кислий

Колір емоції



Іоан Богослов. Синергія

(Ресурс: https://pravlife.org/sites/default/files/styles/article_575/public/field/image/2021.10.08/p1bjq7h3trlj1ofk8j56c613ob3.jpg?itok=zR3OCrmp)



Собор дванадцяти апостолів

(Ресурс: <https://i.pinimg.com/564x/0c/7e/4e/0c7e4e278ada9cef349766bdba70ebfd.jpg>)

ЗАКЛЮЧЕННЯ

Людина – це мікросвіт, у якому розгортається вся природа й унікальність Всесвіту. Проте побачити це, відчути можливо, якщо сприймати її не як форму, що має привабливий зовнішній вигляд, потужний інтелект чи фізичну досконалість. Ця унікальність, «потужність» є внутрішнім станом, красою її душі, що проявляється у гармонії думок, вчинків, дій, відношенні до навколишнього світу. Іншими словами, «портрет» людини, її образ є відображенням філософії її душі – незбагненої, живої, Божої. Душа – це Дар Божий, яким наділяється людина для її творчої реалізації. Це суть, особливість, данність образу. Це вмістилище почуттів і думок, вражень і переживань. У душі відображається уся краса й глибинність Всесвіту, і в таїнстві проявлення дару, у пензлі художника народжується прекрасне полотно, у партитурі композитора народжується чарівна музика, у рукописі письменника оживає твір. Усе те творче, живе, що торкається нашої душі, перетворюється на дар, яким ми ділимося з ближніми.

Отже, чи буде відкрито цей Дар, чи проявить він свою унікальність залежить від ставлення людини: трепетного, зацікавленого, відкритого і в той же час, відповідального. Неможливо побачити красу природи, намагаючись підкорити її собі, складно відчути радість від спілкування з близькою людиною, цінуючи лише матеріальні блага, важко почути голос власної душі, вгоджаючи споживацтву тіла. Ці нюанси, з яких власне й складається людське життя, й здатні сповнити його, збагатити або навпаки, знецінити, спотворити. Що обирає людина, чим керується, на що спрямовує свій безцінний Дар, – питання, які визначають її перспективу, можливість буття багатоманітного, творчого, вічного.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Абуль-Фарадж. Книга занимательных историй. — М.-СПб.: Государственное издательство художественной литературы, 1961. — 128 с.
2. Авва Дорофей. Душеполезные поучения. — К.: Сретенский монастырь, 2006. — 432 с.
3. Алтейн Б. Кем был амалек и кто такие амалекитяне [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://imrey.org/кем-был-амалек-и-кто-такие-амалекитяне>
4. Амалек // Энциклопедический словарь Ф. Брокгауза и И. Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.vehi.net/brokgauz/>
5. Амалек [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://uk.wikitechpro.com/634364-amalekites-GUZJJS/>
6. Андерсен Х.-К. Казки, розказані дітям / Пер. з дат. А. Ганзен. — О.: Маяк, 1993. — 24 с.
7. Аристотель. Нікомахова етика. — К.: Аквілон-Плюс, 2002. — 480 с.
8. Аристотель. Сочинения в 4 т. — М.: «Мысль», 1976. Т 1. — С.371—448
9. Біблія в перекладі Івана Огієнка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bibleonline.ru/bible/ubio>
10. Біблія/ Коментарі Іоанна Златоуста // 1 Послання До Коринтян 8 Глава/ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bible.by/zlatoust/53/8/>
11. Библейская энциклопедия в 4 вып. Вып 1. Труд и издание Архимандрита Никифора. — М.: Изд.-во Свято-Троице-Сергиевой Лавры, 1990. — 902 с.
12. Библейская энциклопедия Брокгауза, 1960 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://azbyka.ru/otechnik/Spravochniki/biblejskaja-entsiklopedija-brokgauza/1262>
13. Белорусско-русский словарь. — М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1962. — 1048 с.
14. Благодать // Православная энциклопедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.pravenc.ru/text/149313.html>

15. Бонди С. Новые страницы Пушкина. — М: «Мир», 1931. — С. 53—56
16. Богенчук В. Родовід Ісуса Христа: текст та значення, історія і сучасність [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/slovo/2011/740-pedigree-of-jesus-christ-tekest-and-values-history-and-modernity.html/>
17. Бродецька Ю. Феномен цілісності суспільства/ Монографія. — Дніпро, 2017. — 334 с.
18. Бродецкая Ю. Общество человеческих отношений: в поисках утраченной целостности: монография. — Днепр-ск: Инновация, 2014. — 370 с.
19. Бродецька Ю. Етика співбуття: екзистенційно-онтологічні основи людського життя/ Монографія. — Дніпро, 2020. — 266 с.
20. Бычков В. Символическая эстетика Дионисия Ареопагита. — М.: ИФРАН, 2015. — 143 с.
21. Вавилов С. Глаз и Солнце. — М.: Изд-во АН СССР, 1961. — 157 с.
22. Войцеховский А. Загадки древних святынь. — М.: Вече, 2005. — 384 с. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.ezoter-parapsih2112.ru/zagadki-drevnih-svyatin-ai-voycehovskiy.html>
23. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. — СПб.-М.: Типография М. Вольфа, 1880 — 1882 [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://slovardalja.net>
24. Дварим [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://ru.chabad.org/parshah/default_cdo/aid/719952.
25. Дворецкий И. Латинско-русский словарь. — М.: Русский язык, 2000 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://linguaeterna.com/vocabula/12> примеров тепловой энергии в повседневной жизни [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://new-science.ru/12-primerov-teplovoj-energii-v-povsednevnoj-zhizni/>
26. Дионисий Ареопагит. Сочинения. Максим Исповедник. Толкования. — СПб.: Алетейя, 2002. — 862 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://krotov.info/acts/05/2/areopagi.html>
27. Древнегреческо-русский словарь: ок. 70000 слов: в 2 т. / сост. И. Х. Дворецкий. — М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1958.

- Т. 2 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://graecolatini.bsu.by/dictionaries-oldgreek.htm>
28. Зинн Г. (Howard Zinn) Настоящий Христофор Колумб [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:cTTzLHkH0k8J:https://inosmi.ru/world/20151013/230794552.html+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=opera>
29. Еврейская энциклопедия Брокгауза и Ефрона в 16 т. — СПб.: Изд-во Брокгауз — Ефрон, 1906 — 1913 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.runivers.ru/lib/book7069/>
30. Иванова А. «Эйкон» и «эйдолон» Платона и «симулякр» Делеза [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kogni.narod.ru/eikondeleuze.htm>
31. Иллюзии оптические / Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://ru.wikisource.org/wiki/ЭСБЕ/Иллюзии_оптические
32. Как распознать самообман: 7 типичных ситуаций // Reminder [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://Reminder.Media/Post/Kak-Raspoznat-Samoobman-7-Tipichnykh-Situatsiy/>
33. Кандинский В. О духовном в искусстве. — М.: Рипол Классик, 2016. — 256 с.
34. Колесов Е., Торстен А. Классический футарк (24 знака). [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://arsmagica.org/runs/runicheskie-praktiki/klassicheskij-futark-24-znaka>
35. Конева А. Человек, мыслящий культуру («Снежная Королева» Г. Х. Андерсена). Серия «Symposium». Виртуальное пространство культуры: материалы научной конференции (Санкт-Петербург, 11–13 апреля 2000 г.). — СПб: Санкт-Петербургское философское общество, 2000. Вып. 3. — С. 74–77. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://anthropology.ru/ru/text/koneva-av/chelovek-myslyashchiy-kulturu-snezhnaya-koroleva-gh-andersena,2000>
36. Ландсберг Г. Элементарный учебник физики: в 3 т, Т. 3. Колебания и волны. Оптика. Атомная и ядерная физика. — М.: Физматлит, 2016. — 664 с.

37. Летучий голландецъ — міф чи реальність [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://seayachttrip.wixsite.com/seawalker/post/2019/05/21/летучий-голландецъ-міф-чи-реальність>
38. Лизгунов П., иерей. Понятие смирение в Античности, Священном Писании и греческой патристике I-III веков // Авториферат на соискание ученой степени кандидата богословия. — Сергиев-Посад, 2016. — 30 с.
39. Лопухин А. Толковая Библия, или комментарии на все книги Св. Писания Ветхого и Нового Завета: в 11 т., Т. 4. — СПб., 1907. — 502 с.
40. Макарий Великий Египетский, прп. Состояние принявших действенность Духа // Добротолюбие. — М., 1906. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.odinblago.ru/dobrotolubie_1
41. Муратова Е., Сенцов А. Выражение концепта «народ» в русском языке // Молодой Ученый. 2011. — №10. Т.2. — С. 40-42. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://moluch.ru/archive/33/3794>
42. НТ: Прямое преобразование радиации в электричество [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.nanonewsnet.ru/blog/nikst/nt-pryamoe-preobrazovanie-radiatsii-v-elektrichestvo>
43. Нэнси М.-В. Нарциссические личности // Психодинамическая диагностика: Понимание структуры личности в клиническом процессе. — М.: Класс, 1998. — 480 с.
44. Петров В. Негативный аспект определения социального пространства: понятие хώρα у Платона и в современности // Философская мысль, 2015, № 8. — С. 54 — 81. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=16195
45. Платон. Софист / Платон. Государство. Книга VI [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/plato01/26gos06.htm>
46. Платон. Тимей // Собрание сочинений в 4 т.— М.: Мысль, 1994. Т. 3. — С. 421 — 500.
47. Платон. Государство // Платон собрание сочинений в 3 т. — М.: «Просвещение», 1971. Т.3 (1). [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://lib.ru/POEEAST/PLATO/gosudarstvo.txt_with-big-pictures.html

48. Платон. Федр // Хрестоматия по античной литературе: в 2 т. — М.: «Просвещение», 1965. Т.1 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/plato01/21fedr.htm>
49. Платон. Диалоги. — М.: Мысль, 1986. — 607 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://platon.net/load/knigi_po_filosofii/istorija_antichnaja/platon_dialogi/7-1-0-1911
50. Полный церковнославянский словарь Г. Дьяченко, 1899 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://azbyka.ru/otechnik/Grigoriy_Djachenko/polnyj-tserkovnoslavjanskij-slovar.html
51. Преображенский А. Этимологический словарь русского языка. Т. 2. — М.: Тип. Г. Лиснера и Д. Собко, 1910 — 1916. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/22295-preobrazhenskij-a-g-etimologicheskij-slovar-russkogo-yazyka-m-1910-1916>
52. Проблема личности и познания по учению святого Макария Египетского (Преподобный Иустин (Попович) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://omiliya.org/article/problema-lichnosti-i-roznaniya-ro-ucheniyu-svyatogo-makariya-egipetskogo-prepodobnyu-iustin-popovich>
53. Рикман Э. Место даров и жертв в календарной обрядности / Календарные обряды и обычаи в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев / отв. ред. С. Токарев. — М.: Наука, 1983. — С. 173–185
54. Синило Г. Библия и мировая культура. — Мн.: Выш. школа, 2015. — 685 с.
55. Словарь русского языка: в 4 т. — М.: Русский язык, 1983. Т. 2. — 736 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://slovari.ru/default.aspx?s=0&ρ=272>
56. Словарь русского языка XI—XVII вв. — М.: Наука, 1996. Вып. 23. — 253 с.
57. Словарь русского языка XI — XVII в: в 10 Т. /под ред. Р. Аванесова. — М.: Рус. яз., 1988, Вып. 8. — С. 179–182
58. Словник української мови: в 11 т. /За ред. І. Білодіда. — К.: Наукова Думка, 1976, Т. 7. — 723 с.
59. Соколов М. Принцип рая: Главы об иконологии сада, парка и прекрасного вида. — М.: Прогресс-Традиция, 2011. — 704 с.

60. Соловьёв В. Сочинения: в 2 т. — М.: Мысль, 1988. Т. 1. — 823 с.; 1989. Т. 2. — 736 с.
61. Сомнение и уверенность [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://toldot.ru/articles/articles_2106.html/
62. Срезневский И. Словарь древнерусского языка. — М.: Книга, 1989. Т. 3, Ч. 1 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://oldrusdict.ru/dict.html>
63. Стафеев С., Томилин М. Пять тысячелетий оптики: Античность. — СПб: „ФормаТ“, 2010. — 526 с.
64. Сулім Р. Казка Ганса Крістіана Андерсена «Снігова королева» у драматургічній концепції однойменного фортепіанного альбому Жанни Колодуб // Українське музикознавство, 2012. Вип. 38. — С. 259—273. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrmuz_2012_38_20
65. Творения (Сочинения) Григория Нисского в 8 т.— М.: Типография В. Готы, 1872. Т. 8. — 389 с.
66. Тит Лукреций Кар. О природе вещей. — М.: Изд-во АН СССР, 1958. — 260 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://nsu.ru/classics/bibliotheca/lucretius.htm>
67. Тернер У. Логосная (информационная) природа нашего мира // Библия и наука [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://azbyka.ru/otechnik/biblia/biblija-i-nauka/#0_42
68. Топоров В. Еще раз о др.-греч. σοφία: происхождение слова и его внутренний смысл [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://eina1.ru/pdf/2013-02-toporov.pdf>
69. Троицкая С. Практический курс коррекции зрения для взрослых и детей. — М., 2015. — 170 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://litresp.ru/chitat/ru/T/troickaya-svetlana-ivanovna/prakticheskij-kurs-korrekcii-zreniya-dlya-vzroslih-i-detej/7>
70. Философский словарь [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://endic.ru/philosophy/Iljuzija-867.html>
71. Франк С. Введение в философию в сжатом изложении. — СПб: АБРИС-КНИГА, 1993. — 96 с.

72. Франк С. Непостижимое. Онтологическое введение в философию религии. — М.: Правда, 1990. — 607 с.
73. Франк С. Духовные основы общества. — М.: Республика, 1992. — 511 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://coollib.com/b/231472/read#t16>
74. Франк С. Свет во тьме. — М.: Факториал, 1998. — 256 с.
75. Фромм Э. Иметь или Быть? — К.: Ника-Центр, 1998. — 400 с.
76. Фромм Э. Искусство любить. Исследование природы любви / Пер. с англ. Л. Чернышёвой. — М.: Педагогика, 1990. — 160 с.
77. Фромм Э. Душа человека, ее способность к добру и злу [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://evrika.tsi.lv/index.php?name=texts&file=show&f=183/>
78. Хайдеггер М. Бытие и время. — М.: Ad Marginem, 1997. — 452 с.
79. Харитонов В. Папесса Иоанна. Самая большая тайна Ватикана // Инсайдер Житомира [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://insider.zt.ua/blogs/39359-papessa-ioanna-samaya-bolshaya-tayna-vatikana.html/>
80. Хорни К. Невроз и личностный рост: борьба за самоосуществление. — К.: Psylib, 2006 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/hornk03/txt06.htm/>
81. Чехов А. Кривое зеркало: святочный рассказ [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp1/sp1-478-.htm>
82. Чехов А. Черный монах / Чехов А. Полное собрание сочинений и писем в 30 т. Сочинения. Т. 8. — М.: Наука, 1986 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://ilibrary.ru/text/985/p.1/index.html>
83. Что такое мираж? [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://awesomeworld.ru/prirodnye-yavleniya/chto-takoe-mirazh.html>
84. Штейнзальц А. Ханука «Идеи и тайны» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.judaicaru.org/luah/chanuka_palant.html/
85. Щедровицкий Д. Нефеш-терапия: библейская система исцеления. — М.: Тервинф, 2018. — 123 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://shchedrovitskiy.ru/PDF/978-5-4212-0106-9_Nefesh-terapiya.pdf

86. Шедровицкий Д. Введение в Ветхий Завет. Пятикнижие Моисеево — М.: Теревинф, 2014. — 1088 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://shchedrovitskiy.ru/PDF/978-5-4212-0184-7_Svodn7.pdf
87. Этимологический словарь славянских языков / Под ред. О. Трубачёва. — М.: Наука, 1975. Вып. 2. — 238 с.
88. Ячин С. Человек в последовательности событий жертвы, дара и обмена. — Владивосток: Дальнаука, 2001. — 279 с.
89. Breal M., Bailly A. Dictionnaire Etymologique Latin. — Paris, Hachette, 1906. — p. 129
90. Douglas Harper. Online Etymology Dictionary: November 2001. URL: http://www.zipsites.ru/books/etymology_dictionary/
91. Miklošich F. Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. — Wien, 1886. — 548 p.
92. Sallis J. Chorology: on beginning in Plato's Timaeus. — Indiana University Press, 1999. — 172 p.

Наукове видання
Юлія Юрїївна Бродецька

КВІНТЕСЕНЦІЯ ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ

Монографія
Українською мовою

Коректор Н. Галішин
Оригінал-макет Н. Попудренко

Підписано до друку 20.06.2022.
Формат 60x84 /16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Ум.др.арк. 16.
Замовлення №7595 . Наклад 300 прим.

Видано та віддруковано
в ТОВ «Акцент ПП»
вул. Ларіонова, 145,
м. Дніпро, 49052
тел. (056) 794-61-04(05)

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4766 від 04.09.2014.



Бродецька Ю.Ю.

КВІНТЕСЕНЦІЯ
ЛЮДСЬКОЇ ДУШІ

монографія

м. ДНІПРО
2022 р.